מגזין של נשים

נגה

חורף 1983 גליון 6 | המחיר 50 שקלים

מכתבים לנ׳גה

על הפלות

נגה יקרה,

הצטערתי לשמוע שלאחרונה שוב נערכה התקפה, והפעם מרושעת אף יותר מבעבר, על האפשרויות המוגבלות להפלה שקיימות בישראל. כמי שהיתה פעם מאד פעילה בלונדון במערכה הכלל־ארצית למען זכות ההפלה, הייתי רוצה לחלק איתכן מעט מניסיוני בהתמודדות עם טיעוניהם של מתנגדי ההפלה.

יותר לי לומר קודם כל, שלדעתי שום אשה אינה מוצאת שההחלטה, אם להפסיק הריון או לא, היא קלה. עבור הרבה נשים שתרצינה פעם ילדים, העובדה של הריון בלתי־רצוי מעוררת כעס רב על כך שנסיבות חייהן באותו זמן אינן מתירות להן להמשיך את ההריון. ישנם שיקולים כלכליים, כמו גם שיקולים שנובעים מאופי היחסים בין בני הזוג, המצב הנפשי של האשה אם עליה להפסיק תוכניות אחרות או לדחותן, ובדרך־כלל קיים גם הצער, על שיש צורך להחליט החלטה קשה כל־כך. הנקודה החשובה היא, ששום אשה אינה מחליטה החלטה זו בקלות! אף על פי כן, ברגע שההחלטה התקבלה על־ידי האדם המעורב ביותר בעניין, קרי – האשה, הרי זה ממש מעשה פלילי לא לספק לה את האפשרויות לבצע הפלה חוקית בטוחה, ואם לא בחינם אז לפחות לא ביוקר. האלטרנטיבה להפלה חוקית, בטוחה ובחינם **אינה** המשך ההריון, אלא נזק גופני אפשרי אצל נשים עניות והפלות בטוחות אצל נשים אמידות שיכולות לשלם תמורת הפלה פרטית, יהיה מחירה אשר יהיה. כל הגבלה על האמצעים שמספקת המדינה שמשמעותה עוד כסף בכיסם של רופאים פרטיים עשירים, והעמדתן של נשים עניות בסכנה של נזק לבריאותן או אף מוות.

מתנגדי ההפלה יוצאים מנקודת מוצא אחרת לגמרי ביחסם אל הנשים, אם כי עמדתם מסווית בדרך־כלל בצורה מחוכמת. הם אינם רואים בנשים יצורים אנושיים אחראיים, כפי שנראה להלן. הטיעון הנפוץ ביותר הוא, שאין דבר כזה כמו הריון בלתי־רצוי. הנחת היסוד שלהם היא פשוט שיחסי־מין הם דבר רע, אלא אם כן הם נעשים במטרה של הולדת ילדים. רעיון זה מבוטא בדרך־כלל במילים "טוב, היא היתה צריכה לחשוב קודם על הסיכונים". האמת, על כל פנים, היא שכל עוד לא יהיה אמצעי־מניעה בטוח במאה אחוז, יהיו בהכרח מקרים של הריון מיחסי־מין. כלומר, מתנגדי ההפלה מוקיעים למעשה את יחסי־המין עצמם, ולא את ההפלה.

טיעון נדוש אחר נגד ההפלה הוא, שהרבה משפחות רוצות ילדים לאימוץ. עובדה זו נכונה ללא ספק, ואם היה נעשה שימוש נכון באמת בטכנולוגיה, אפשר היה להשקיע יותר במחקר ובקליניקות לטיפול בעקרות לצורך אותם זוגות או נשים. עם זאת, הטיעון הזה אינו משכנע מדוע בעצם צריכה אשה אחת להיחשב כמכונת־הולדה עבור אחרים. נשים אינן פרות, ואין לצפות מהן לפוריות מסחרית.

ישנם נימוקים עקיפים יותר, שמתימרים לדאוג ל"טובתה" של האשה. למשל, הטענה שהפלות הן בבחינת ניתוחים מסוכנים. שיטות של הפלה על־ידי שאיבת־ואקום, שמומלצות ל־12 השבועות הראשונים של ההריון, כרוכות בסיכון קטן ביותר של זיהום, לא יותר מסכנת הזיהום מטמפונים. כל סיפור אחר הוא פשוט המצאה שמטרתה להפחיד נשים, והיא מבוססת רק על שקרים. למעשה, הלידה עצמה היא יותר מסוכנת לאשה מאשר הפלה מוקדמת. ישנו גם הטיעון שנשים שעוברות הפלה יכולות להיכנס לדיפרסיה. מעניין כמה מחקר נעשה על מצבי דיפרסיה אצל נשים שיש להן ילדים. ההפרייה מביאה לשינויים הורמונאליים חריפים שיכולים לגרור שינויים במצב הרוח. העובדה היא, שמקרים של הכאת ילדים חייבים להיות רבים יותר בין נשים שלא היתה להן הבחירה אם ומתי ללדת את ילדיהן.

השיטה הכי אהובה והכי דראמטית של מתנגדי ההפלה היא בדרך־כלל לנקוט עמדה של זעזוע מוסרי ולצעוק "רצח!". מתנגדי ההפלה נוהגים להשתמש בשפה רגשנית ובתעמולה רגשנית. למשל, הם יעדיפו לדבר על "תינוקות" ולא על "עוברים" או על "ביצית מופרית". בכרזות שהם נושאים בהפגנותיהם מצויירים תינוקות מתחת לסיסמאות נגד ההפלות. אולם, ביצית מופרית אינה תינוק, היא משהו אחר. למעשה, רוב המקרים של איחורים בווסת הם בעצם הפלות, כאשר הביצית המופרת אינה נשתלת בהצלחה בדופן הרחם.

השאלה מתי מתחילים "החיים" היא שאלה פילוסופית, שהכנסייה הקאתולית שינתה את עמדתה ביחס אליה במשך השנים כמה וכמה פעמים. פעם היא אף קיבלה את הגדרתו של אריסטו, שהנפש נכנסת אל עובר זכר 40 יום לאחר ההפרייה, ונפש נשית רק אחרי 80 יום! העובדה שהכנסייה הקאתולית מאמינה עכשיו שהחיים מתחילים מייד עם ההפרייה (ואף לפני כן, אם לוקחים בחשבון את התנגדותה לפיקוח על הילודה), איננה בבחינת קביעה רפואית או חוקית. על פי החוק היהודי, הנושא הרלוונטי הוא של "רודף־נרדף", שנותן בסיס לטיעון של הגנה עצמית לפעולת הנשים, במקרה של הריון חוץ־רחמי שעלול לסכן את חיי האשה אם לא תיעשה הפלה! כל הטיעונים של "רצח" הם לכן עיוות אפילו של התפיסות הדתיות שלא לדבר על התפיסות המדעיות.

יש לציין עוד, שהרבה ממתנגדי ההפלה אינם כל כך עקביים ב"דאגתם לחיים". בפרלמנט הבריטי, למשל, רוב מתנגדי ההפלות הם גם בעד הנהגת עונש־מוות. למעשה, החקיקה נגד ההפלות קשורה בדרך־כלל עם מישטרים דכאניים שאין להם שום יחס של כבוד לחיי אנוש. בגרמניה הנאצית קבעו חוקי נירנברג שההפלות הן בלתי־חוקיות (ביחס לנשים "אריות" בלבד), בנסיון "להשביח את הגזע הארי".

אנשים שתומכים בזכות הנשים לבחור אם ברצונן ללדת או לא, חייבים להיזהר מאוד לבל תדחוק אותם הסחטנות הרגשית של מתנגדי ההפלות לעמדה של התגוננות. אנו איננו חשות שצריך להכריח אשה כלשהי לבצע הפלה או ללדת ילדים בלתי רצויים, ואחת מהסיסמאות שלנו כאן היתה: זכות האשה על גופה!

אילנה ארליך
לונדון

יצוג פוליטי לנשים

בסוף חודש אוקטובר התקיים בבון סמינר איזורי־אירופי של אונסק"ו בנושא השתתפות נשים בחיים הפוליטיים והציבוריים. הדיונים התמקדו בתופעה של היעדר ייצוג נאות לנשים בעמדות הכרעה ובדרגות בכירות, הגורמים לתופעה זו, ובדרכים להתמודד עמה. ההחלטה המרכזית שהתקבלה בסמינר צידדה בשריון מכסות ייצוג לנשים במערכות הפוליטיות והציבוריות. שיטת המכסות, נאמר בהחלטה, יכולה להיות גורם חשוב בקידום מעמדן של הנשים. זאת ועוד, נשים חייבות להיות מיוצגות בכל הוועדות הפרלמנטריות ובכל הגופים הרשמיים ולא רק באלה המקובלים כתחום עיסוק מתאים לנשים.

בסמינר השתתפו נציגות מ־28 מדינות שכללו את מערב אירופה ומזרחה, ארצות־הברית, קנדה, ישראל ומלטה. מזה כשנה שייכת ישראל לאיזור האירופי של אונסק"ו. הרכב המשתתפות כלל חברות פרלמנט, נושאות תפקידים ממשלתיים, אקדמאיות ונציגות של ארגוני נשים. מטעם ישראל השתתפה בסמינר ד"ר ניצה שפירא־ליבאי, יועצת ראש הממשלה למעמד האשה.

מתוך הדו"חות הלאומיים שהוגשו על־ידי המשתתפות עלה כי ההשכלה הממוצעת של הנשים בדרך כלל שווה ולפעמים אף עולה על זו של הגברים. במרבית המדינות שיעור הנשים הלומדות באוניברסיטאות מגיע לכדי 40–50 אחוזים. חלה גם עליה ניכרת בשיעור השתתפות הנשים בכוח העבודה הלאומי, כולל כוח העבודה המקצועי. אף על פי כן נמצא כי לא היה כל יחס בין נתונים אלה לבין רמת הייצוג של הנשים בעמדות ההכרעה ובתפקידים בכירים.

לשכת היועצת למעמד האשה
21 בנובמבר 1982

...ושוב נשים בספורט

שמחתי לקרוא כתבות מרתקות בגליונות נגה 4 ו־5 בנושאי נשים בספורט. כמורה לחינוך גופני וכספורטאית ברצוני להביע את מחאתי על התייחסות כולם לספורט נשים בארץ.

האם ספורט הינו נחלת המין הגברי בלבד, או שגם נשים עוסקות בספורט? האם ספורט בישראל הינו אגודת הכדורגל המפוארת של רמת ישראל, או הכדורגל באשקלון או שחקנים כמכנס ואבוגזיר? נכון, ישנם עוד ענפי ספורט: כדורסל... לענף זה מוקדשים שני עמודים לדיווח על משחקי כדורסל לגברים, וטור אחד על שני אינטש למשחק כדורסל לנשים. האם אין התעמלות קרקע, מכשירים, שחיה, אתלטיקה, כדוריד, כדורעף, ג'ודו ועוד ענפי ספורט נשיים? הלזאת יקרא עידוד הספורט הנשי?

במוצאי שבת בטלביזיה מגישים לנו מאירועי הספורט במשך השבוע. כאילו כל הצופים הינם גברים. מראים לנו כדורגל "משובח" מהליגה הלאומית, הארצית, מגרמניה, ומאנגליה. לאחר מכן משחק כדורסל, בדרך כלל של מכבי ת"א, שאת כולו כבר ראינו ביום חמישי (כנראה זה לא מספיק). ואם במקרה נשאר זמן בסוף ניתן קטע מסיים של התעמלות נשים (כאילו זה הענף היחידי של נשים) ועליו רשימה שמית של כל העוסקים במלאכת הצליל, התמונה, הבימוי וההפקה של התוכנית.

כמורה לחינוך גופני וכמי שמנסה לעודד בנות לפעילות גופנית בשיעורים ולאחריהם, רואה אני זילזול בספורט הנשי. בראש עומדים גברים שמטרתם היחידה לקבל תקציבים ולא להשקיעם בקידום הספורט הנשי.

באגודות הספורט השונות, ובמכבי פתח־תקווה בה אימנתי כדורסל, אילצו את הבנות הצעירות שאותם אימנתי, להשתתף במסגרת ליגה לנשים לפני שהן למדו את יסודות המשחק. ברצוני לציין, שהנהלת ענף הכדורסל של מכבי פתח־תקווה מורכבת מטרקטוריסט, פקיד וסדרן במשחקי כדורגל, אשר כל עניינם הוא קידום בטבלת הליגה. כך המצב בכל ענפי הספורט הנשיים. רוב העסקנים למיניהם אינם מבינים בענף אותו הם מנהלים, יותר מצופי "מבט ספורט" בשבת, וזהו גם כישורם היחיד.

הידד לכם מעודדי הספורט הנשי, כך נגיע מהר, יותר, גבוה יותר, ובוודאי רחוק יותר.

איריס כץ
רמתיים

המשך בעמ' 38

נגה
מגזין של נשים

מה בנגה?

גליון זה יצא לאור בזכות תרומתן של הנשים מקולקטיב "צאינה וראינה" ומארגון "נשים אל נשים" ארה"ב.

שדר מהמערכת

רבות דובר ועוד ידובר בדר׳ סדן, יועץ שר הבריאות, אשר "בקולו נשמע הכעס כשהוא אומר: ׳ההתייחסות לנושא תכנון המשפחה אצל יהודיות וערביות היא שונה לגמרי. הערביות ממשיכות ללדת. אין אצלן בכלל הפלות׳. אחר כך הוא מוסיף, אולי בשמץ של קנאה: ׳היה מקרה אחד שבו אשה ערביה עשתה הפלה ואחר כך הרגו אותה. להם יש כבוד לחיים׳" (ידיעות אחרונות, 6.12.1982). כבוד לזכותה של ביצית מופרית יש. כבוד לגופה ולזכותה של האשה לנהל את חייה אין.

מעולם לא היתה לנשים בישראל הזכות להחליט ולבחור בנוגע לגופן. נשים רבות נאלצו לבצע הפלה כדרך לשליטה בגורלן בהיעדר חינוך מיני או אמצעי־מניעה יעילים ובלתי־מזיקים לבריאותן. החוק לא אישר הפלות אך השלטונות השלימו עם מציאות ישראלית שבה נשים טובות ורבות עוברות הפלות (בעיקר אם הן בעלות אמצעים כספיים). אמצעי אכיפה או ענישה לא הופעלו. באיחור של שנים נערך גם ניסיון להתאים את החוק לצרכי נשים נזקקות על ידי הוספת הסעיף הסוציאלי לחוק.

הקמת הקואליציה ליכוד־דתיים, ברית הלאומנות עם הדת, נתנה את האות לפתוח במיתקפה מחודשת על הנשים (ביטול הסעיף הסוציאלי ב־1978). יש לציין שהמתקפות על זכות ההפלה בארץ, כבעולם, לא נובעות בעצם מדבקות חסרת־פניות של המתנגדים בזכות לחיים, למרות הסיסמאות המופצות. דווקא זלזולם בחיים וגזענותם מניעים אותם להתנגד להפלות. לא מפליא שההתנגדות להפלות גוברת כשנשקפת "סכנה" לעליונות המספרית של הגזע השליט. האמצעי הבדוק לפתור את "הבעייה" הוא ייצור מירבי של הגזע הדרוש (ארי / לבן / יהודי), וכדי להשיג מטרה זו כל האמצעים כשרים: השקופיות שמציג דר׳ סדן משוות אותנו הנשים עם הנאצים על ידי הצגת תמונות חלקי עוברים לצד תמונות של גוויות ממחנות הריכוז. למעשה ההשוואה הפוכה; המדיניות שרוצה סדן להשליט היא המזכירה לנו את חוקי ההפלה ושימור הגזע הנאציים.

ואשר לטיעונם האחר של סדן ומרעיו, טיעון הנשען על העובדה כביכול שכעשרים דיביזיות נרצחו בהפלות מאז קום המדינה, הרי שוב אין פה טיעון בקשר לזכות לחיים. הדאגה לספק בשר־תותחים במלחמות היא המניע להתנגדות להפלות. דרך חשיבה מסוג זה עוד עלולה להוביל אותנו למצב בו כל אי־כניסה להריון (וסת, אוננות) תיחשב לעבירה פלילית...

זכותה של כל אשה להחליט אם ללדת או לא. ההפלה היא מימוש הזכות לריבונותה האשה על גופה, עיצוב חייה ועצמאותה הגופנית והנפשית.

והזכות שלנו לגופנו היא ללא עוררין.

★

גיליון זה מוקדש ברובו לנושא "אלימות נגד נשים", בעקבות הכנס הפמיניסטי ה־V

נגה

עורכות
רחל אוסטרוביץ
מירה אריאל
אמירה גלבלום
אביבה עין־גיל
דפנה צור

משתתפות
ד"ר אראלה דאור
מרשה פרידמן

עריכה לשונית
רמה יעקובי

תרגום
אפרת צאלון

עיצוב גרפי
תמר אלידע

ביצוע גרפי
ענת בן ארי
אביבה עין־גיל

סדר צילום
מפעלים
אוניברסיטאים בע"מ

דפוס
קל

הפצה
אטלס בע"מ

נגה הינה אגודה עותומנית.
כתובת למשלוחים ת.ד. 21376, ת"א 61213 טלפון 03–227663
נגה נשלחת חינם לבתי הסוהר לנשים בארץ.
נגה יוצאת לאור 4 פעמים בשנה
דמי מנויה לשנה 200 שקלים.

Subscription rates outside of Israel are
Air Mail $ 12 / year
Sea Mail $ 9 / year

ניתן לרכוש גליונות קודמים של נגה במערכת.

בקיבוץ עינת אין חוק הזדמנויות שוות

שתי נשים ששהו בקיבוץ קטורה עמדו בפני סיום שירותן הצבאי וחיפשו מקום עבודה לשנת חופשה. כך הן מצאו מודעה בעיתון: "קיבוץ עינת מחפש חולבים". הנשים שעבדו בכל עבודות הרפת פנו לעינת והציעו עצמן לעבודה. אך למרות ניסיון הרב בחליבה, הן נענו בשלילה: "אנחנו מחפשים גברים בלבד".

... וגם בטכניון

שלוש סטודנטיות, שעבדו בעבודת לילה בחדר־השיגור, השייך למרכז המחשבים בטכניון פוטרו רק בשל היותן נשים. החוק מתיר העסקת נשים בלילה רק עם היתר של משרד־העבודה. מרכז־המחשבים לא ביקש היתר זה. המפקח על העבודה במשרד העבודה מסר כי אם היה הטכניון מבקש היתרים לעבודת שלוש הסטודנטיות היה מקבל אותם. הסטודנטיות טוענות, שכאשר פוטרו מעבודתן, עבדו במקום בעבודת־לילה סטודנטים גברים אשר לא פוטרו.

רחל כגן ז"ל

רחל כגן שייצגה את הנשים בכנסת הראשונה והחמישית נפטרה בגיל 94.

בראיון לנגה שנערך בסתיו 1981 תיארה כגן את עצמה כפמיניסטית במונחים של היום או כ"שווי זכויותניקית" במונחים של אז. רחל כגן, כמו הנרייטה סאלד, שרה עזריהו, עדה מימון ואחרות היו דור של נשים שלחמו עבור שווי זכויות לנשים אך פועלן זה לא זכה להכרה בהיסטוריה שלנו.

במשפט המסיים את הראיון עמה אנו רואות מעין צוואה. הגברת כגן נשאלה: "מה יש לך לומר לפמיניסטיות של היום?" תשובתה היתה: "תמשיכו, תמשיכו".

הפרדת מינים באוטובוס באירן

המנהיגים הדתיים באירן חוששים מפני הפיתויים שבנסיעה של נשים וגברים במחיצה אחת באוטובוס. על כן הוחלט להפריד את הנשים מהגברים – גברים יסעו בקומה העליונה של האוטובוס ונשים – בקומה התחתונה.

רק נשים נשואות למקלט נשים מוכות

באלבקרקי שבניו־מקסיקו החליט המימשל שנשים מוכות לא תתקבלנה מיקלט לנשים מוכות, אלא אם הן יכולות להוכיח שהן נשואות.

זה מה שקורה...

סכנה בריאותית לעקרות הבית

ממחקר שהתפרסם לאחרונה במגזין האמריקאי "טיפול עצמי" עולה, שעקרות הבית עלולות למות מסרטן בשד, בשחלות, בקיבה או ברחם פי שניים מאשר נשים העובדות מחוץ לביתן. כותבי המאמר מצביעים על מצבי הלחץ, שעקרות הבית נתונות בהם, זאת בנוסף למגע יום־יומי עם כימיקאלים מסרטנים, המעורבים בחומרי הניקוי.

מוסיקה ואלימות נגד נשים

תביעה נגד קבוצת הרוק הידועה "אדם והנמלים" הוגשה על־ידי מרגרט מקפייל מהעיר לידס שבאנגליה. הסיבה לתביעה היא תוכנייה של קונצרט של הלהקה ובה שישה עמודים עם תמונות פורנוגראפיות של נשים. בתמונות נראות נשים מענות אחת את רעותה, אשה ללא ראש וללא רגליים, ששדיה קשורים בשרשראות, וגופה קשור ברצועות עור ועוד. בתביעה תומך ארגון נשים נגד אלימות נגד נשים בלידס.

ירושלים: קורסי קיץ מטעם המכון הבינלאומי ללימודי נשים.

בשיתוף עם החטיבה ללימודי נשים של האוניברסיטה העברית, ייערכו בירושלים בקיץ הבא קורסי קיץ מטעם המכון הבינלאומי ללימודי נשים. מרצות וסטודנטיות אמריקאיות תבואנה לירושלים לחודשיים, ותשתתפנה בקורסים ובחוגים בנושאים כגון "נשים בארץ והגלות", "נשים ואנטישמיות", "האלה העברייה", "נשים ופיתוח", "נשים ושלום", "יהדות ופמיניזם" ועוד. סטודנטיות ומרצות ישראליות מוזמנות גם הן להשתתף.

המכון החל בפעילותו לפני שנתיים, כאשר יותר ממאה נשים אמריקאיות, מרצות וסטודנטיות, נסעו ליוון ללמד וללמוד את תולדות האשה ממבט בין־תרבותי, האשה בעולם העתיק והאשה בקהילה.

המכון מקיים סביבה לימודית מיוחדת במינה, בזה שהוא מערב תרבויות ומבטיח קשר יום־יומי בין נשות הסגל והסטודנטיות.

נשים המעוניינות במידע נוסף על המכון יכולות לכתוב אל:

I.I.W.S.I
Box 601
1230 GRANT AVE.
SAN FRANCISCO, CA. 94133
U.S.A.

בצרפת חוק לצימצום האפליה המינית

חוק חדש לצימצום האפליה המינית התקבל בפרלמנט בצרפת. הנשים הצרפתיות מהוות 40 אחוז מכוח העבודה במשק ומשתכרות רק שני שלישים משכרם של גברים במישרות זהות. הנשים נתקלות בקשיים רבים יותר מאשר הגברים בעליה בסולם הדרגות, שצמרתו שמורה לגברים, באסיפה הלאומית, למשל, יש רק 25 נשים – מתוך 491 צירים.

לפי החוק החדש – שמטרתו לחזק את שיני החוק לשוויון שכר משנת 1972 – צפויים מעסיקים עבריינים, המפלים עובדת לרעה, למאסר של בין חודשיים לשנתיים, או לקנס שבין אלפיים לעשרים אלף פראנק. כן אוסר החוק החדש איזכור של מין ומצב משפחתי במודעות "דרוש/ות", להוציא עבודות שבהן מין העובדים הוא "גורם מכריע"; רשימה של עבודות מסוג זה תפורסם בצרפת בקרוב. החוק אוסר על יחס של העדפה על בסיס מין, להוציא לידה, שבעקבותיה זוכה היולדת לארבעה חודשי חופשה בשכר. החוק מתיר נקיטת צעדי־סיוע זמניים לנשים, שמטרתם להקל עליהן את הניסיון בעבודה כאל שווה־ערך לתואר, כדי לגשר על פערים בחינוך בין שני המינים.

מעשה מגונה – "פריווילגיה לתמימות בלבד"

רס"ר בצבא הקבע הורשע ב־17.11.1982 בעבירה של התנהגות בלתי־הולמת, ונידון לששה חודשי מאסר על תנאי והורדה בדרגה לדרגת טוראי. הרס"ר הודה אמנם שאכן ביצע מעשה מגונה בחיילת, אך כיוון שהתנהגות החיילת "לא היתה כזו של נערה תמימה" (וגם מכיוון שלא נעשה שימוש באלימות ממשית) הקלו השופטים בעונשו עד כדי גיחוך. כלומר, למרות שנקבע מעבר לכל ספק שמדובר במעשה מגונה ולא ביחסי־מין רצוניים, וזאת בהתבסס על הודאה מפי מבצע המעשה המגונה עצמו, לא הסתפקו בכך השופטים. נראה שעל הקרבן להוכיח את חפותה (היינו, "התנהגות תמימה") גם כאשר התוקף מודה באשמה... ומהי אותה התנהגות תמימה? חוסר עניין מוחלט בקיום מגע מיני? מסתבר שרובינו, המגלות מידי פעם עניין בקיום יחסי־מין אך לא מרגישות מחוייבות לממש זאת – דמנו בראשנו. ראו, הוזהרנו!

השוואת שכר

בארץ, בארצות־הברית ובארצות אחרות יש חקיקה, האוסרת על תשלום שכר שונה לגבר ולאשה תמורת אותה העבודה. למרות זאת, מאז כניסת הנשים למאגר כוח העבודה, מרוויחות נשים בכ־40% פחות מגברים. אחת הסיבות העיקריות לכך היא ריכוז הנשים בתחומים, המוגדרים כעבודת נשים. כתוצאה מכך מעטות הנשים העוסקות באותן עבודות שגברים עוסקים בהן. העיקרון של שכר שווה תמורת עבודה שווה אינו מקטין למעשה את הפערים הכלכליים בין שכירים ושכירות.

מסיבה זו החליטו פמיניסטיות לנסות ולתקן את החוק. לפי התיקון שהן מציעות ישולם שכר שווה תמורת עבודה שוות־ערך. הדוגלות בנוסח זה דורשות ניתוח עסקים כדי להעריך מישרות במונחים של המיומנות והאחריות, הנדרשות לביצוען. ניתוח כזה יאפשר להשוות את השכר בין עיסוקים שונים, הדומים מבחינת ערכם.

הדרישה להשוואת שכר מעלה מקרים רבים של אפליה. למשל, מזכירה בעלת 18 שנות נסיון מרוויחה פחות מבחור בן 18 ללא נסיון העובד במגרש חניה של אותו מפעל. דוגמה נוספת היא זו של אחיות בעיר דנבר קולוראדו. נמצא שהשכר ההתחלתי של אחות מוסמכת נמוך משכרו ההתחלתי של צבעי. במדינת מרילנד נמצא שמורות מרוויחות פחות מבוגר תיכון המועסק כזבן בחנות משקאות. עוד דוגמה היא המקרה שהביאו מזכירות אוניברסיטת וושינגטון, שמרוויחות פחות מנהגי משאיות של האוניברסיטה.

למרות נסיונות של נשים להביא מקרים בפני בתי־המשפט בארצות־הברית, לא הושגה התקדמות בנושא.

שופט בית־המשפט המחוזי בארצות־הברית, שדן בענין האחיות בדנבר קולורדו, פסק נגד האחיות, ונימק את פסיקתו כך: "מקרה זה כולל בתוכו אפשרות של התפוצצות המערכת הכלכלית האמריקאית בכללה... אין אני נוטה לבנות מחדש את כל המשק האמריקאי".

מאחר שיותר מ־40% מכוח העבודה בארצות־הברית הם נשים, ומאחר שהן משתכרות רק 60% משכרם הממוצע של השכירים, קל להבין שמחיר השוואת השכר יהיה מאות מיליארדי דולארים, ואפילו – כפי שאמר אותו שופט – יביא בעקבותיו מהפכה במערכת הכלכלית.

זה מה שקורה...

שלטון של נשים

לאחרונה הסתיימה תקופה ארוכה בחיי העיר טיבסוסה שבקולומביה שבה החזיקו בשלטון רק נשים, לאחר התפטרותה של ראש העיר. העיתון "אל אספקטדור" תיאר את טיבסוסה כאחת הערים השלוות ביותר, שיצא לה שם של עיר הפותרת את בעיותיה, אין בה אלימות, והיא נקייה למרות אמצעיה המוגבלים ביותר.

סקסיזם בפרסומת בניקרגואה

המשטר החדש בניקראגואה אסר על סקסיזם בפרסומת. הנשים שהיוו 30% מהכוחות שלחמו נגד שלטון הטרור של סומוזה דורשות עכשיו (ובמקרה זה אף מקבלות) את זכויותיהן.

גורלן של נשים מיומנות ביותר

מחקר שנעשה באוניברסיטת הרווארד מגלה שתואר מאחד מבתי־הספר ללימודי המשך באוניברסיטת הרווארד (!) ועיסוק במקצוע במשך שבע שנים רצופות לאחר מכן עדיין לא סוגרים את הפער בין גברים לנשים. אבטלת הנשים כפולה מזו של הגברים למרות חינוכם ונסיונם השווה. מתוך אלה שהיו מועסקות כעורכות דין, רק אחוז אחד הפכו שותפות במשרד (לעומת 25% בין הגברים); המשכורת הממוצעת של עובדת החינוך היתה $18,700 בעוד שזו של הגברים – $26,150. ברפואה ציבורית משתכרת הבוגרת הממוצעת $21,300 בעוד שהגבר הממוצע – $37,800.

"אדם וחוה"

איזו פרסומת לאבקת כביסה תשפיע עליך לקנות את המוצר? זו המראה את האשה בתפקידה המסורתי כובסת, מקפלת בגדים, ומחבקת את קופסת אבקת הכביסה כאילו היתה מרכז חייה, או פרסומת המראה אנשים שונים בגילים שונים ובפעילויות שאינן קשורות דוקא בעבודות הבית, והמוצר מוזכר רק בשיר הרקע?

מחלקת השיווק באוניברסיטת לנקסטר שבאנגליה ערכה מחקר בשם "אדם וחוה" על תדמית האשה בפרסום (המחקר נעשה עבור הוועדה להזדמנויות שוות). במחקר נשאלו נשים איזו מודעה היו מעדיפות – עם תדמית אשה מודרנית ופעילה או עם תדמית האשה המסורתית.

רוב הנשים בחרו בתדמית האשה המודרנית, שבה למשל תמונה של האשה מדביקה טפטים בעצמה, ולא תמונה שבה היא מעניקה לבעלה נשיקת תודה על שהוא עשה זאת.

זכות מוגבלת להפסקת הריון לנשים בכווית

כווית היא המדינה הערבית היחידה, המעניקה לנשים זכות מוגבלת להפסקת הריון, במקרים שהמשך ההריון עלול לגרום ל"נזק גופני חמור" לאשה, או שהוולד עלול להיות בעל מום.

יחד עם זאת, שבוע לפני שהפרלמנט הכוויתי הצביע בעד זכות ההפלה המוגבלת, הוא הכריע נגד מתן זכות הצבעה לנשים. נשים צעדו ברחובות, כדי למחות על שלילת זכות ההצבעה מהן. אף שנשים אינן יכולות להצביע ולהיבחר בכווית, משמשות נשים במישרות ממשלתיות גבוהות, בעיקר במשרדי החינוך והבריאות ובמשרד החוץ.

משפט בעל שאנס

באפריל הועמד למשפט בעל באשמה שאנס את אשתו בגלאזגו שבסקוטלנד. חבר המושבעים (תשע נשים ושישה גברים) זיכה את הבעל, אך עצם קיום המשפט הוא תקדים חשוב, בשל ההכרה בעובדה שגם בעל יכול לעמוד למשפט על אונס אשתו. עד עתה לא היה אפשר לתבוע בעל באשמת אונס, אלא אם בני־הזוג נפרדו חוקית.

אלימות מינית בסרטים

ניל מלמות' וג'יימס צ'ק מאוניברסיטת מניטובה שבקנדה, פירסמו מחקר מקיף המאשר את השפעת תדמית האשה בסרטים אלימים על הצופים הגברים. המחקר מראה כיצד צפייה בסרטים כאלה משנה את גישת הצופים לגבי נשים. שתי קבוצות צפו בסרטים. קבוצה אחת צפתה בסרטים אלימים, וקבוצה שניה בסרטים שאין בהם אלימות כלפי נשים, ולאחר מכן נתבקשו הצופים למלא שאלון (שהופץ כביכול ע"י סקר דעת קהל). בשאלון נתבקשו למשל לחוות דעה על הצהרה כגון: "נשים רבות שואפות באופן לא מודע להיאנס". גברים שצפו בסרטים האלימים הביעו הסכמה רבה יותר מאלו שצפו בסרטים לא אלימים. הנשים בשתי הקבוצות לא הסכימו עם הצהרה זו. נשים שצפו בסרטים האלימים הביעו רמת אי־הסכמה גבוהה מזו של הנשים בקבוצה השנייה.

שני החוקרים הקנדיים טוענים כי השפעה כזו נמצאה לאו דוקא בסרטים המוגדרים כפורנוגראפיה או למבוגרים בלבד אלא בסרטים שזכו לתפוצה נרחבת, כולל הקרנה בטלוויזיה, והנושא המרכזי בסרטים לא היה האלימות המינית.

המחקר מעלה את הבעיה, שסרטים הנחשבים "נורמליים" ובטוחים להקרנה בטלביזיה, עלולים לגרום יותר נזק מסרטים המוגדרים כפורנוגרפיה או "למבוגרים בלבד". לדעתם סרטים העוסקים כמובלט ובעיקר באלימות מינית, אינם נתפסים כראליסטיים ומעוררים מחסומים פנימיים של הצופה שאינו מוכן לקבלם בלא ביקורת. אבל סרטים "רגילים" בהם מוצגת דמות האשה כנחותה בצורה מתוחכמת יותר גורמים נזק רב, שכן המסר נקלט בתת־מודע של הצופה שאינו מתגונן בפניהם.

פסק דין מפתיע במשפט הפלה בספרד

באפריל השנה קרא בית משפט בבילבאו בספרד קריאת תגר מפתיעה ביותר על הטאבו האוסר הפלות על נשים בספרד הקאתולית. התובע דרש, אמנם, את מירב העונש לנאשמות, 6 חודשי מאסר לנשים שעברו הפלה, ו־12 שנות מאסר לאשה שביצעה את ההפלות. אך השופט זיכה את מרבית הנאשמות ופסק עונשים סימליים בלבד לנותרות. גזר הדין הפתיע לטובה אפילו את הפמיניסטיות הספרדיות, שהפכו את המשפט המתנהל למאבק ציבורי.

מתברר שלפי נתוניו השמרניים ביותר של משרד המשפטים הספרדי עוברות כ־300,000 נשים ספרדיות הפלות כל שנה. העשירות יותר נוסעות לחו"ל כדי להמנע מהפרת החוק. האחרות נאלצות להשתמש בשירותי "החצר האחורית", כשהטיפול בו הן זוכות אינו מקצועי ולעיתים אף מסוכן. עוד לפני המשפט חתמו כ־1500 פמיניסטיות ונשים ליברליות ספרדיות על עצומה בה אמרו שהן עברו הפלה או סייעו לאחרות להשיג לעצמן שרות זה. אך הנושא נשאר טעון כל כך שאפילו המפלגה הקומוניסטית טוענת ש"לא בשלו עדיין התנאים" לתיקון חוק ההפלות.

השופט הצדיק את זיכוי הנאשמות בהסתמכו על העניין המשווע (סעיף בנושא זה קיים בחוק ההפלות הקיים), אך הטיעון החשוב יותר היה שחוק ההפלות הספרדי משנות השלושים עומד בניגוד ברור לתקנות מ־1978 המבטיחות את פרטיות האזרח. כן ציין השופט, העבירות בוצעו בשנת 1976, שנה בה לא הותר עדיין בספרד שימוש באמצעי מניעה, פרט למקרים המוצדקים מסיבות רפואיות. רק ב־1978 הפכה סוף סוף מכירת אמצעי מניעה לחוקית בספרד. למרות זאת, טוענות פמיניסטיות, קשה להשיג אמצעי מניעה במרכזים לתכנון המשפחה, וגם מידע הולם חסר לנשים בנושא.

למרות הפרסום הרב לו זכה התקדים המשפטי אין עדיין סיכויים סבירים לשינוי חוק ההפלות. יום אחד לאחר מתן גזר־הדין ארגן הימין הקיצוני הפגנה של כ־20,000 אנשים שהכריזו ש"הפלה היא רצח". ראש הממשלה עצמו נשבע שהפלות לא תהיינה חוקיות כל עוד הוא בשלטון. יתרה מזאת, גם גזר־הדין הליברלי שפסק השופט בבילבאו אינו מחייב פסיקות עתידיות של שופטים אחרים. שמונים נשים מסאוויל ממתינות עתה למשפט: הן נאשמות שעברו הפלות בשנת 1980.

זה מה שקורה

מס לכיסוי שירותים לנשים מוכות

מדינת ורמונט שבארה"ב פתרה באופן מקורי את בעיית המימון של שירותים לנשים מוכות. מס־נישואין חדש בסך עשרה דולארים מזרים לקופת המדינה 50,000 דולאר מדי שנה. התיאוריה מאחורי השיטה החדשה היא שאם אין אפשרות לפתור את בעיית הנשים המוכות אפשר פשוט לגבות מס לכיסוי ההוצאות שנגרמות בעטיה, ומראש!

מחאת נשים על אי זכות הצבעה בליכטנשטיין

נסיכות ליכטנשטיין, המונה 25 אלף תושבים, היא אחת המדינות האחרונות שבהן אין עדיין זכות הצבעה לנשים.

בית המשפט העליון בוואדוז דחה באפריל השנה את עתירתן של 25 נשים, שהתלוננו כי חוק הבחירות, המתיר רק ל"אזרחים בוגרים ממין זכר" להצביע לפארלמנט, סותר את החוקה שמבטיחה שוויון לכל לפני החוק. בדין ישבו 5 שופטים, כולם גברים.

העותרות אמרו בתגובה כי הן מתכוננות להביא את תלונתן לפני "הוועדה לזכויות האדם" של מועצת אירופה, שליכטנשטיין חברה בה.

באירן פמניזם הוא פשע

הומה נטיג, פרופסור באוניברסיטה באירן, נשלחה לבית־הסוהר עם עוד כמה נשים מאירגון אירני של סופרות וסופרים. הומה נטיג הביעה את מחאתה נגד החוק, המחייב נשים לעטוף את ראשן בצעיף, ונגד שיטות הדיכוי של חומייני כלפי נשים. בתביעה נאמר שהאשה אשמה בשני דברים: מחאתה נגד חומייני והיותה פמיניסטית.

הפלה בבלגיה

הפלות עדיין אינן חוקיות בבלגיה. בנובמבר נערכה הפגנה כלל־ארצית. הנשים הבלגיות מבקשות מנשים מכל רחבי העולם לשלוח מכתבי תמיכה במאבקן אל:

LE Courite
c/o L. Tourtier
Rue Africaine 74, 1051
Brussels, Belgium

בהודו מציעים לא ללדת נקבות

בהודו נוהגים רופאים להציע לנשים הרות לעבור בדיקת מי־שפיר לאיבחון מין העובר. אם זאת נקבה, מוצע לאמהות לעבור הפלה. הסיבה לכך היא, שבהודו אשה נחשבת נחותה אם היא יולדת בנות עד שנולד לה בן זכר.

ייצוג פוליטי לנשים בצרפת ובגרמניה המזרחית

אף שנשים בצרפת קבלו זכות הצבעה רק לאחר מלחמת העולם השנייה, היצוג הפוליטי שלהן הוא היום בין הגבוהים בעולם. שש נשים מכהנות כשׂרות בממשלת מיטראן, והנשיא הבטיח, שבבחירות המקומיות שייערכו בקרוב יהיו שליש המקומות משוריינים לנשים.

בגרמניה המזרחית 30% מהמקומות בכל המוסדות הפוליטיים משוריינים לנשים על פי חוק, אך בפועל 35% מן הנבחרים הן נשים.

ושוב ההפלה לדיונים משפטיים

ושוב ההפלה לדיונים משפטיים

בארה"ב עומד לדיון בקונגרס חוק נגד הפלות. כמו כן עומדים בפני בית־המשפט הגבוה לצדק שלושה דיונים בענין חוקים, המגבילים את זכות ההפלה. להחלטת בית־המשפט הגבוה לצדק תהיה השפעה מרחיקת לכת על נושא ההפלות, כאשר מתחזקת התנועה הלוחמת בהפלות.

הפלות בצרפת

ממשלת צרפת החליטה ב־1 בדצמבר '82 לממן את ביצוע ההפלות המלאכותיות. החל ב־1 בינואר '83 תוכלנה יותר ממאתיים אלף הנשים הצרפתיות שתבקשנה כנראה לבצע הפלה לקבל 70 אחוז מההוצאות דרך מערכת הביטוח הסוציאלי. החלטה זו נתקבלה ארבעה חודשים לאחר שממשלת צרפת הודיעה, במסגרת קיצוצים בתקציב, שלא תוכל להקציב את הסכומים הנדרשים לביצוע ההפלות. הודעה זו גררה גל של מחאות שאילץ את המפלגות הסוציאליסטית והקומוניסטית שבקואליציה לממש את הבטחתן מזמן הבחירות.

הפלות בבלגיה

בבלגיה מתנהל עתה משפטן של ארבעים נשים שעברו הפלה, וכן של כמה רופאים ועורכי־דין שסייעו להן. העונש הקבוע בחוק הבלגי על ביצוע הפלה הוא חמש שנות מאסר.

ההורה המתאים יותר

במדינת ניו־יורק איבדה אשה לאחרונה את זכותה להחזקת ילדיה. נמצא שחובתה הדתית כלפיהם לוקה. היא חלקה את יצועה עם גבר שהתחתנה איתו מאוחר יותר, נהגה לבלות מחוץ לביתה עד שעות מאוחרות מדי, ואף התירה לידידה לחלל את השבת בהפעלת מכשיר הטלוויזיה. אביהם, שמסוגל כנראה להעניק להם בית טוב יותר, מחזיק כעת בילדים. בית המשפט דחה את הטענה שנחוצות "נסיבות מיוחדות" כדי להצדיק העברת הילדים להורה האחר.

במאמר מערכת חריף, יצא "הניו־יורק טיימס" כנגד החלטת בית המשפט. "האם באמת טובת הילד היא שעמדה לעיני בית המשפט? האם על ההורה המחזיק בילדים לחיות תחת שוט מתמיד שעליה להוכיח עצמה מתאימה? השימוש בלשון נקבה אינו מוצדק פוליטית אך לפי שעה הוא נכון עובדתית. האם כורח לעבוד שעות נוספות, בילוי בחברת המין השני, או מסיבה רועשת מידי פעם מהווים הוכחה להורות פגומה?"

"ככלות הכל, עולמנו אולי אינו כזה שבו חייבת הזכות לגידול הילדים להינתן אוטומטית לאשה, אך באותה מידה, עולמנו הוא בהחלט כזה שבו כל הנשים חשות בושה צורבת אם אינן דורשות לפחות את החזקת הילדים. ואחת הסיבות לדך היא שנשים היו והינן עדיין האחראיות על גידול הילדים, גם מפני שהגברים לא בדיוק תבעו זכות זאת במפגיע. יתכן שיותר גברים זכאים לקבל על עצמם תפקיד זה, ברם כשמדובר בשנים אחדות לאחר הסכם הגירושין ובשל סיבות מדומות לבלד אין החילופין סבירים. "זוהי פריצת דרך עבור גברים" טען אחד התומכים הנלהבים בהכרעה החדשנית של בית־המשפט. "אך, מתי הוותה טובת הגברים – או הנשים – שיקול בהחלטה לגבי החזקת הילדים?" שואל הניו־יורק טיימס.

מה שקורה

התאילנדיות כמקור למטבע זר

בנקוק הפכה לאחרונה מוקד משיכה עבור תיירים מסוג מיוחד – "תיירי זימה". כדי לשעשע אותם מועסקות ששים אלף נשים בכ־350 מועדוני לילה, 130 מכוני־עיסוי ו־100 מועדוני ריקודים. הגברים מגיעים למקומות אלה בעזרת מודעות המבטיחות להם ש"תוכל להשיג נערות בקלות רבה, בדיוק כמו חפיסת סיגריות". בבנקוק יכולים התיירים לקבל אשה, או אף קבוצת נשים שונה בכל לילה. לעיתים נבחרות הזונות מתוך חוברות המציגות "את השפחות הקטנטנות עליהן חלמת".

מלונות תענוגות מצויים בשפע וחלקם מצויידים לא רק בנשים צעירות ונאות, אלא גם במיטות עגולות ומראות על התקרה. הכסף שמכניסה תירות זו עולה בהרבה על התיירות המגיעה לבנקוק כדי לסייר במקדשים הצבעונים ובשוק הצף, שהיו עד כה מוקד המשיכה העיקרי של בנקוק. מסתבר שכ־60% מן התיירות הנכנסת מגיעה לשם "סיורי־תענוגות".

ארגוני נשים ודת שונים יצרו לאחרונה קואליציה שקראה לממשלה לשים קץ למסחר זה בנשים. הנשים העוסקות בזנות מקבלות רק תשלום עבור "עמלך". סוכני הנסיעות גורפים כ־50% מן ההכנסות והבארים ובתי־הזונות נוטלים חלקים ניכרים מן היתר. "תשכח מן הבנות", אמר אחד הסרסורים שנשאל על חלקן של הנשים ברווח. "הן אינן נחשבות".

הערות מסוג זה מכעיסות את קנוק סמסן־ויל, לוחמת לזכויות האשה וסנאטורית לשעבר. "יחסם של הגברים התאילנדים הוא מקור הצרה. הם רואים בנשים אובייקטים מיניים בלבד. לדעתם הנשים אמורות לשרתם בכל אשר חשקה נפשם". מסתבר שלא רק בבנקוק, עיר התיירות, פורחת הזנות. ברחבי תאילנד פועלות 450,00 זונות, רבות מהן צעירות ביותר, בנות 12 אפילו, הנמכרות לעבודות ממש בעבור 500$ "הגופה". המשטרה לא מסייעת לשיפור המצב. כאשר שוחררו לאחרונה מבית זונות בצפון בנקוק 33 צעירות, חלקן בנות 13, נתפסו גם 6 שוטרים שקיבלו דמי לא־יחרץ מבעלי בית הזונות. כל עונשם היה העברה למחוז אחר. בעלי בית־הזונות לא הועמדו לדין כלל.

במקסיקו הפלות בתנאים מחפירים

במקסיקו נחשבת הפלה לעבירה פלילית, ובשל כך מתות מדי שנה אלפי נשים, שמפילות במחתרת בתנאים מחפירים. מעריכים את מספר ההפלות הלא־חוקיות בקרוב למיליון לשנה! ייתכן שהחוק ישונה. נשים מתבקשות לשלוח מכתבי תמיכה לארגון הנאבק לשינוי החוק:

Congresso de la Union, San Lazaro
Mexico City 1, D.F. Mexico

את הידיעות והחדשות ליקטנו מן המקורות הבאים:
"הארץ", "דבר", "על המשמר", "ג'רוזלם פוסט", "ידיעות אחרונות", "מעריב".

"New York Times", "Manchester Guardian", Financial Times", "Time", "Newasweek", "Wire", "Spare Rib", "Ms.", "Off Our Backs", "Big Mama Rag", "IFN".

מידע על נשים בעולם ניתן להשיג ב־WIRE – שירות המפיץ מאמרים, שירים, ראיונות ודיווחים על נשים בעולם המתפתח.

WIRE
ROOM 7, 2700 BROADWAY
NEW YORK, NY 10025
U.S.A.

מאת יוכי בן שלום

עזה כמות קשה כשאול

על מוצאותיה ותכליתה של האלימות נגד הנשים

אלימות נגד הנשים היתה בשנים האחרונות לנושא שהרבנו לתהות על חקרו, וככל שהתעמקנו בו כן עמדנו על הקשר האמיץ שבין האלימות ובין מעמד הנשים בחברה.

מעמד הנשים בחברה איננו סוד כמוס. החברה נוהגת ופועלת בהשראת האידאולוגיה הפטריארכלית, השלטת בה משחר ימיו של הפטריארכט ועד ימינו. בבסיסה של האידאולוגיה הזו מונחת התפיסה הקובעת כי הגבר והאשה אינם שווים בערכם, באשר "האיש הוא צלם אלוהים וכבודו, אבל האשה היא כבוד האיש",[1] ולפיכך – ערכו של הגבר גדול ורב מערכה של האשה. נאמן לתפיסה זו, העניק המשטר הפטריארכלי (המיוסד על שילטון האב) את כל הסמכויות השילטוניות לגבר, ועל האשה ציווה לשמש על־ידו ולשרתו.

מצב זה, שבו הגבר מנהל את כל העניינים בעוד האשה מספקת שירותים הנחשבים כפחותי־ערך, מוכר לנו היטב – זהו המצב השורר גם היום, והדברים ידועים וחבוטים מכדי לשוב ולדוש בהם. עם זאת, אי־אפשר שלא לתמוה: כיצד נוצר מצב זה והיה לעובדה מוגמרת? החברה הפטריארכלית – הגורסת כי "נשים דעתן קלה" – לא התחשבה בדעת הנשים או ברצונן, ומכאן ברור שהנשים לא היו שותפות לתפיסה המזלזלת בערכן, ואין מקום להניח שהן הסכימו מרצונן לקבל את מעמדן הנחות. אם נתעלם מן הדיעה האבסורדית שמעמד הנשים נוצר מעצמו (או "מידי שמים"), לא נותר לנו אלא להניח כי מעמד זה נכפה על הנשים בדרכים שונות, אשר הבדוקה והיעילה בהן היא, ללא ספק, האלימות לסוגיה, דהיינו שהגברים השתמשו באלימות כלפי הנשים כדי לאכוף עליהן את עליונותם ומרותם.

הנחה זו, כל עוד שלא הוכחה כמבוססת, אפשר לטעון נגדה שאין לה על מה שתסמוך. ראשונים לטעון זאת יהיו מן הסתם הגברים עצמם. הללו – ההיסטוריה של מעלליהם רצופה מעשי אלימות, ובכך אין הם יכולים לכפור, עם זאת – יכולים הם לכרוך את אלימותם כלפי הנשים יחדיו עם שאר מעשי האלימות, לייחס אותם למורשת תרבות שאמנם היתה אלימה, אך היא "הולכת ומתעדנת", להבליט את העובדה שגם גברים נפגעו ממורשת זו, ולראות בה הוכחה לכך שמעשי האלימות כלפי הנשים אינם, כפי שנטען באן, מזימה גברית נגד הנשים כולן. לחיזוק טענותיהם יכולים הגברים להזכיר שהגבר נצטווה לאהוב את האשה כגופו (מצווה שהועתקה מן היהדות אל הנצרות, וממנה אל רוב תפוצותיה של האנושות), ולאורה של מצווה זו – את כל "זכויות־היתר" המוענקות לנשים בתוקף חוקים שהגברים חוקקו, כדי "להגן על הנשים".

אכן, אפשר למצוא ק"ן טעמים וליצור מהם מסכת טענות־שכנגד בנויה לתלפיות; אבל, לאלימות נגד הנשים יש היסטוריה, וקורותיה הן העדות המהימנה ביותר על אופיה ותכליתה של אלימות זו. אם נתעקש להכיר את קורותיהן של תופעות־האלימות נגד הנשים ולהסיר את המעטה הצדקני העוטף אותן, עתידות הטענות כולן להתגלות כאליבי פריך ביותר.

ההיסטוריה של האלימות נגד הנשים ידעה את כל תמורות העתים, אך אנו נצמצם אותן לשלושה רבדים עיקריים: רובד ראשון, שהתהווה כנראה בעבר הקדום ביותר והתגבש בשלהי הניאוליתיקון; רובד שני שהתעצב בד בבד עם התרבות הפטריארכלית (מהמחצית השניה של האלף ה־3 לפה"ס ועד ראשית המאה ה־19 לספירה); ורובד שלישי, שהחל להתהוות במאה ה־19 ועדיין לא הגיע לגמר עיצובו.

תפיסת עולמו של האדם הקדמון היתה תמימה ופראית, ואלימותו – ככל מעשי ידיו – קשוחה ותכליתית ביותר. מכאן אפשר ללמוד על תופעות האלימות בתקופת הרובד הראשון:

אונס

אונס הוא לבלי ספק הראשון במעשי האלימות כלפי הנשים, ומלכתחילה שימש כנראה לסיפוק יצרו המיני של הזכר. אך בעוד הזכר חווה את האונס כניצחון, כיבוש וסיפוק יצרי, חוותה אותו הנקבה כהשפלה, תבוסה ואימת־צלמוות. משעמד הזכר על הבדלי־השפעה אלה – המעניקים לו יתרון בכל מגעיו עם הנקבה – למד לטפח אותם, כדי לבסס את יתרונו, ולהשתמש בהם כאמצעי־כפיה להשגת מבוקשו ממנה.

אונס נשים היה לתופעה נפוצה ביותר, שידעה תקופות־פריחה רבות (כבזמן מלחמה וכיבוש) ולכלל תקופות־שפל לא הגיעה מעולם. "זהו תהליך מודע של הטלת אימה, לא פחות ולא יותר, ובאמצעותו מחזיקים כל הגברים את כל הנשים במצב של פחד" (ס. בראונמילר).

האונס היה מלווה תכופות בהתעללויות שונות, פציעות וחבלות, ואלו – יותר משסייעו להצלחתו שימשו לגוונו, והמתיקו לאנס את נצחונו על הנקבה.

התעללות בנשים

התעללות בנשים, שברבות הימים נוספו עליה גם הטרדות ומעשים מגונים, נמצאה כמועילה בפני עצמה, ושימשה אמצעי להשפלת הנשים במטרה להפחידן, להחלישן ולהכניען. תופעת ההתעללות בנשים התאקלמה היטב בכל התרבויות לדורותיהן, וכאז כן גם היום – בכל מקום בו תדרוך כף־רגלה של האשה עלולה היא להיתקל בבנותיה ובנות־בנותיה של ההתעללות המינית הקדומה.

לא ארכו ימיו של האונס וכבר התלוותה אליו תופעה אלימה נוספת – חטיפת נשים.

חטיפה

חטיפה היתה דרך מקובלת על הזכר להשגת נקבה עימה ביקש להשתקע במקום שבחר למושבו, ועד שלא נמצאה דרך אחרת, כגון ברית־הנישואין שהונהגה מאוחר יותר, התמסדה החטיפה כמנהג רווח שהשתמר כמסורת לאורך דורות רבים ("וחטפתם לכם איש אשתו מבנות שילו", שופטים כ"א 21).

את עקבותיה של החטיפה כהלכתה ניתן למצוא גם כיום בקרב כמה חברות נחשלות; ואף שלכאורה אין לה דריסת־רגל בחברה המודרנית, הריהי מקור־השראה לרבים ממעשי האלימות נגד הנשים הרווחים היום, תחת מסווה של חיזורים והטרדות ברחוב. יש הרואים בחטיפה ואונס – שלדעת הפסיכולוגים טבועים כיצר ־כיבוש בתודעת הגבר – יסוד דומיננטי ביחסי גברים עם נשים: "הכיבוש הפך לחלק כל־כך מרכזי באינטראקציה המינית, עד כי בהיעדר הצורך בכיבוש (עם הופעת המתירנות) יש גברים המאבדים את הענין העיקרי בקיום יחסי־מין" (אריאלה פרידמן, "נשים במלכוד").

בחטיפת אשה ואינוסה קנה לעצמו הזכר את בעלותו עליה. האפשרות שבעלות זו לא מצאה חן בעיניה לא הפריעה לו – "לגבי הגבר, מכורח הניגוד בין גבר לאשה, החתונה היא ראשית־כל – כפי שהמטריארכט זיהה אל־נכון – חטיפה, כיבוש ואכן גם אונס" (אריך ניומן) – אך הדאיג אותו החשש שהיא תימלט ואולי תתמסר לגבר אחר, או שגבר אחר יחמוד אותה ויחטפנה. כיון שלא היתה זו בעייתו של היחיד, נמנו הזכרים כולם והנהיגו אי־אלה הסכמים, שהעניקו גושפנקה לבעלות הזכר על הנקבות שברשותו. כל הפרה של הסכמים אלה נחשבה כפגיעה ברכושו של הבעל וכחילול כבודו. הסכמים ראשוניים אלה הם ערש־הולדתו של פשע חדש: רצח נשים.

רצח נשים

רצח נשים היה קיים אל־נכון גם בטרם נוצרה המשפחה הקמאית. מניעים לרצח כזה יכולים להיות נסיון־אונס שלא עלה יפה, או עימות סביב ענין כלשהו שהוכרע עד מוות. אלא שהטירור הגברי התגבר כל־כך, עד שהאשה לא העזה להרבות מיקוח עם גברים או להגיע לכלל עימות אתם. מעשי רצח מן הסוג הזה הם איפוא בגדר מקרים שלא התפתחו לתופעת־אלימות רווחת.

מעשי רצח עקב קנאת הגבר לרכושו (זוגתו) או לכבודו שחולל הם תופעה שהשתמרה לאורך כל הדורות, ונתפסה כצודקת כדי כך שהחברה הפטריארכלית אימצה אותה כחוק. אך גם בתרבויות המאוחרות, שאסרו אותה להלכה, נתפסה תופעה זו כצודקת־מעיקרה, ובחברות מסויימות (לחופי הים־התיכון ובקרב המוסלמים) עודה נתפסת כך גם כיום.

אשה בת 33
נרצחה ביריות
בכפר בית ג'ן

(ע). תושבת הכפר הערבי בית ג'ן, ג'דעה ג'דען, (33) נרצחה ב־ליל שבת בצרור יריות שנורו לע־ברה כשעמדה להיכנס לביתה. ה־רוצח נמלט בחסות החשכה. כוחות משטרה הוזעקו לכפר ו־הגיעו בראשותו של מפקד מרחב הגליל, ניצב משנה מאיר שדה, ב־עקבות חקירה במקום נעצרו 4 קרו־בי משפחה של הנרצחת ובהם גם בעלה. המשטרה משערת כי הר־צח אירע על רקע חילול כבוד ה־משפחה.

זוהי תמצית תולדותיהם של מעשי האלימות שמוצאם מן הרובד הראשון והקדום ביותר בהיסטוריה של האלימות נגד הנשים. קיצור הדברים אינו מונע מאתנו לראות כי מעשים קדמוניים אלה לא בטלו מעולם, אלא הם מוסיפים להיות, כפי שהיו מתמיד – הביטוי החמור ביותר של יחס הגברים כלפי הנשים. להלן נראה כי יחס נפשע זה טבע חותמו על אופיה של האלימות כאמצעי לדיכוי מעמד הנשים.

בחינת התפתחותה הראשונית של האלימות כלפי הנשים חושפת את היסודות המשותפים לכל תופעותיה של אלימות זו. ראשיתה של ההתפתחות באקט תוקפני ששימש לסיפוקו היצרי של הזכר – האונס! – וסופה במעשה חמור ביותר – הרצח. אף שהאונס עובר כחוט־שני בכל שלבי ההתפתחות הזו, לא הוא העומד ביסודם של מעשי האלימות, אלא מיניות האשה – מיניות העלולה לשאוף לסיפוקה מחוץ למסגרת שקבע הזכר, או להיות מנוצלת ע"י זכר אחר; מיניות שצרכיו החד־צדדיים של הזכר הניעו אותו לכבול אותה ולהשליט עליה את בעלותו הבלעדית. מיניות האשה היא אכן היסוד הראשון המתבלט כמאפיין את כל תופעות האלימות שמנינו. אך, כדי שתכניתו תעלה בידו, לא די בשאיפת הזכר להשתלט על מיניות האשה. לשם כך היה עליו להיעזר באמצעים נוספים: הטלת אימה ופחד ע"י מורא־האונס, שתוגבר באמצעי־הפחדה נוספים. בעזרת אמצעי זה ביסס הגבר את עמדתו היתרונית והחליש לחלוטין את האשה. כל מפגש, ולו אף התמים ביותר, בין גבר לאשה הושפע כליל מהבדלי עמדות ראשוניות אלו, שנוצקו למצב מיודע: הגבר – חזק, אלים ותוקפני, שלא יהסס להשתמש בכוחו להשגת מבוקשו; האשה – חלשה, קרבן־בכוח מועד לפגיעה, אנוסה לוותר בכל עימות. כשכונן הגבר את היסודות הראשונים של המבנה המשפחתי שבראשותו, תמך את אלימותו כלפי האשה ביסוד נוסף, עקרוני: האשה שבבעלותו כמוה ככל חפץ אחר שבבעלותו – רכושו הבלעדי. עד מהרה נולדו לו בנים ובנות. הבנות תרמו לבנין משק־ביתו, אך היתה להן מעלה נוספת: הן עתידות להיות מקור־הכנסה, בהיותן שווה־ערך עובר לסוחר שחמד אותן. נשים הן איפוא רכוש וחפץ בר־קנין.

שלושת היסודות הללו – מיניות האשה, הבדלי עמדות־הכוח ותפיסת האשה כחפץ בר־קנין – הם המאפייניה של האלימות כלפי הנשים, שהשתרשו והיו לאבני־יסוד שבלעדיהן אולי לא תיתכן אלימות כזו. ואמנם, הכרת מעשי אלימות שנוספו על אלה שמנינו תוכיח זאת.

בתקופה שבה התהווה הרובד הראשון היה רכושו של האדם דל עד מאוד. ממצאים ארכיאולוגיים משלהי הפליאוליתיקון מגלים כי "רכוש" זה הסתכם במעט כלי־אבן ששימשו לעבודתו, שאותם יכול האדם לשאת באזורו. רכושנות הזכר כלפי הנקבה היתה איפוא משמעותית ביותר עבורו, ובה יש לראות את הנדבך הראשון של המוסד החברתי כולו ושל התפיסה הרכושנית שסייעה בכינונו. את האוירה שנוצרה עקב ניצני רכושנות זו ניתן

להגדיר – במחילה מכבודם של בריוני העולם־התחתון – כהמצאת ה"פרוטקשן": תחילה הנהיגו הגברים את הטירור נגד הנשים, ואח"כ אילצו אותן להסכים לפיתרון שהוצע להן – להשתייך למישהו שיגן עליהן מפני הטירור, ובתמורה ל"הגנה" זו לקבל עליהן את מרותו ובעלותו. לאשה לא נותרה כל ברירה אלא לקבל את ה"הצעה שאי־אפשר לסרב לה".

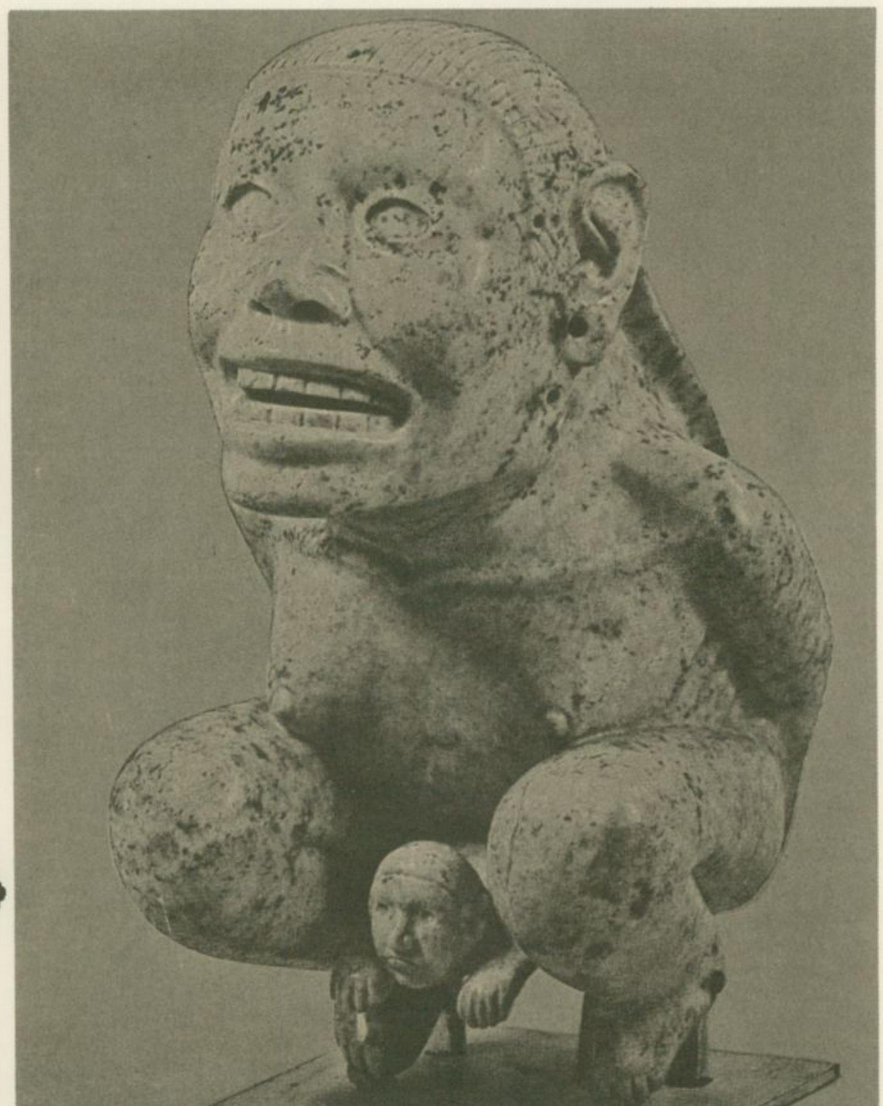
דרושה היתה עורמה רבה כדי להיחלץ ממלכודת הפרוטקשן. אם היתה זו עורמת ההיסטוריה או עורמתה של האשה אשר עמדה לה בצרתה – לא לנו לשפוט, אך היא אשר חוללה את המפנה המיוחל.

פולחן האמהות

מדי חודש בחודשו קיבלה האשה ווסת שגרמה לדימום ממושך, אך דימום זה לא הזיק לאשה אף כהוא־זה. תופעה זו נשגבה מבינתו התמימה של הגבר, שלמד מנסיונו כי כאשר דימום ממושך שופע מגופו, עקב פציעה כלשהי, פירוש הדבר גסיסה מכאיבה שסופה כליון בטוח. כאילו לא די בזה, התברר כי הנקבה מתעברת ויולדת צאצאים! דומה עליה שאין היא הולכת בדרך כל בשר, אלא מכינה לעצמה גוף חדש, הגדל ומתפתח עד שיסכון לשרת אותה לעת בלותה, לאחר שתשיל את גופה הנוכחי, ממש כפי שהנחש משיל את עורו (נחש הוא אכן אחד מסמלי המטריארכט). הגבר נדהם ונחרד מן הפלאות שמצאו את זוגתו, והיא – אם ידעה את פשר הקורה אותה ואם לאו – דבר אחד לבטח ידעה: נסים ונפלאות אלה הפכו את נקודת־התורפה שלה – מיניותה הפגיעה – למקור עוזו. היא טיפחה מיסתורין סביב מיניותה והציגה אותו ככוח, אשר שום כוח אנושי בר־חלוף לא ישווה לו – כוח הבריאה והפריון. לימים עמדה כנראה על סוד המיסתורין הזה, אך היא מעולם לא גילתה זאת לגבר, אלא העצימה אותו כפולחן שרק נשים הורשו לבוא בסודו. כך אירע שהגבר, שלא היה לו צל של מושג על תרומתו־שלו לפלא היצירתי, כפף ראשו לפני הכוח השגיא ממנו – הנצחי, שאיננו שובק חיים, אלא הוא נהרה ונולד מחדש וממשיך את חיותו מכוח עצמו. הגבר האמין בעליונות מוחצת זו! עידן ועידנים לפני שהטילו מרותם על החברה, סגדו הגברים לאימות הבריאה והפריון – הנשים, ובעיקר מיניותן המופלאה – וקיבלו עליהם את דתן.

המטרילטריה (פולחן האימהות) – ובאמצעותה גם המטריארכט (שילטון־האם) – משלה בכל רחבי העולם הקדמון לאורך דורות רבים. כל האלוהויות היו נקביות ונקראו "אלות", "אמהות", "בתולות", גברות" ו"מלכות", ונציגותיהן עלי־אדמות היו הנשים אשר נוצרו בצלמן. תקופה זו הורישה לנו מצבורי פסלים, שנתגלו במקומות רבים בכל העולם – כולם מתארים נשים ערומות, משופעות שדיים ושת, יושבות או ניצבות זקופות, חובקות את שדיהן או כורעות ללדת. היתה זו תקופת רווחה לנשים: טכסי הפריון שאפיינו את פולחן האימהות היו מלווים אורגיות המוניות, שבלמו את מגמת הבעלות הפרטית על האשה ומיניותה. כתבים קדומים משלהי התקופה הזו מעידים על מפנה חשוב גם בתחום האלימות כלפי הנשים. כך, למשל, אדם שהורשע באונס נדון למוות (מחוקי אשנונה המתוארכים לשנת 2000 לפה"ס); גבר שחמד אשה שניה, לאחר שהראשונה ילדה בן או בת, נושל מכל נכסיו וגורש מן הבית (ע"פ הרפורמה של אורוכגינה, שזמנה המשוער הוא 2300 לפה"ס) ואילו אשה שחמדה לה גבר נוסף היתה פטורה מעונש. ברוח דומה נענשו גם מבצעיהם של פשעים אחרים. ענישה מחמירה ומרתיעה זו

"ונוס" של טפא־סאראב. איראן הקדומה, 60000 לפנה"ס.

אש האלים יולדת את אל התירס. תרבות האצטקים, מכסיקו, המאה ה־13. →

← פריאפוס מאפסוס. אסיה הקטנה, המאה ה־6 לפנה"ס.

ריסנה את האלימות כלפי הנשים והפכה אותה לחזיון נדיר. האשה התענגה על חרותה וגדלותה, עד אשר גילה הגבר כי לאיבר־זכרותו יש חלק נכבד בהולדה,[2] וגילוי מרעיש זה שינה את פני ההיסטוריה.

פולחן הפאלוס

אלפי שנים לפני שהגה פרויד את התיאוריה שלו על עליונות הפין, חגג העולם הפטריארכלי את האלהת הפאלוס (מתקופה זו שרדו צלמיות המתארות אליל שאיבר־זכרותו מוזקר לגובה מפלצתי). מכאן ואילך מתחילה תקופת הפוליתיאות הראשונות – לא עוד אלות בלבד.

אלו, אף שעדיין היו נסגדות מאד, נאלצו להתחלק בכבוד שזכו לו עם "אלים", "אדונים" ו"אבות". בתהליך ממושך אך עקבי הודחו האלות ממרומי הפנתיאון האלילי, ועטרת העליונות הגברית הוחזרה ליושנה. עדות נמלצת לתהליך זה הוא הימנון חתי לאלת־השמש: "את, אלת־השמש מארינה,... את אב ואם לכל הארץ". תהליך הדחת האלות היה מלווה בשיכתוב המיתוסים הקיימים ובהנהגת פולחנים חדשים. דוגמה לכך היא האגדה על בריאת העולם, שגירסאותיה השונות הופצו בכל התרבויות הקדומות. הגירסה הראשונה שייכת לבבלים ובה מסופר על האל הצעיר, מרדוך, הנלחם באלת המעמקים היוליים, טיאמת, שהאגדה מתארת אותה כמפלצת דרקונית. מרדוך משסף את גופה ומחלקיו בורא את היקום כולו. הגירסה האחרונה מוכרת מספר בראשית, ובה מסופר על אלוהים המכניע ברוחו את תהום (היא טיאמת) ומליט אותה בחושך נצחי. שיכתוב האגדות סייע להפצת הבשורה החדשה, אך לא היה בו כדי לשרש את ההערצה שרחשו ההמונים לאלותיהם. לשם כך, כפי שהיטיבו להבין נביאי האלים וכהניהם, היה הכרח לנפץ לרסיסים את המיתוס של הרחם: לכפור בבלעדיות כוח־ההולדה שלו – כך בא לעולם המיתוס על האלים המתעברים מעצמם ומולידים בדרכים שונות ומשונות את האדם ובני־האלים (קומרבי החורי, אתום המצרי, כרונוס וזאוס היווניים, אל הכנעני ועוד), וכך זכו האלים באותם כינויים אדירי־רושם שפיארו את האלות: "רחם יולד כל" (זן השומרי), "אם נפלאת לאלים ולאדם" (אתון המצרי), "אלת הנחש" (תמוז הבבלי) וכו'; יש לטמא את הרחם – לכן נרקמה אגדת הנידה וטומאת הווסת; יש לגמד את עוצמתו – זאת השיג הגבר באמצעות הצלמיות של אברו המגודל; יש לגנות את הרחם ולהפוך אותו ממקור חיים ופריון למקור זימה וחטא – כך החל עיצוב תדמית האשה כשופעת זימה וחטאים וכאובייקט מיני, שנועד לסיפוק יצרי ולכן אין הוא ראוי לסגידה והאלהה; יש לבזות את הרחם – וזאת עשו הגברים בשקיקה רבה, באמצעות השפלת מיניות האשה והתעללות בגופה.

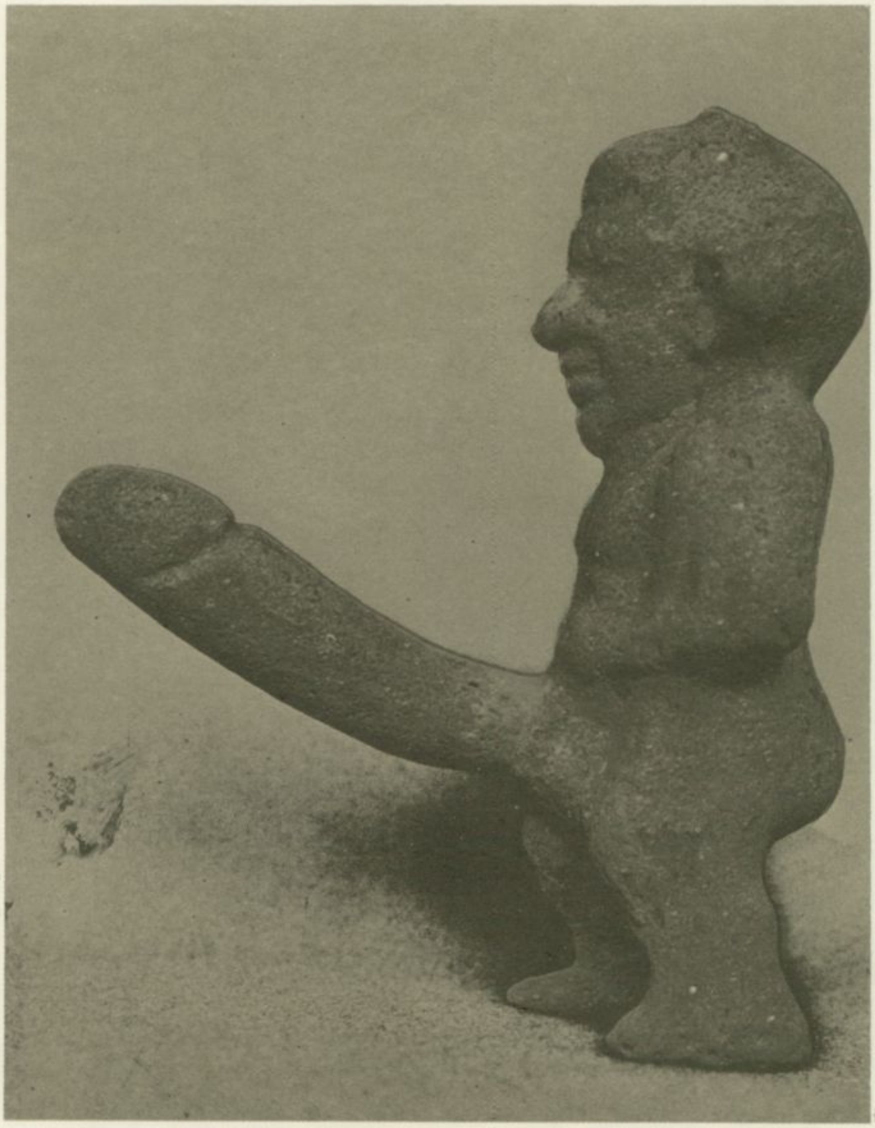
התוצאות היו מדהימות: הגבר השתחרר מיראת־הרחם, דימויו הגברי – שהתערער כליל בתקופה המטרילטרית – התחזק פלאים, בטחונו ואמונתו בכוחו שבו אליו והפכו אותו לראש־החץ בהתפשטות הפטריארכט. על רקע זה החל להתהוות הרובד השני בהיסטוריה של האלימות נגד הנשים.

הצגת הרקע לאלימות נגד הנשים, כפי שהיא מתוארת כאן, עלולה להיחשד כמגמתית ומושפעת מפרשנות שרירותית של המקורות, אך לא כן הן הדבר. תקצר היריעה מהכיל את כל הדוגמאות המוכיחות כי רקע זה הוא ההתמונה האוטנטית המצטיירת מכל הממצאים שנשתמרו מאותה תקופה, לכן נסתפק בדוגמה אחת, המאפשרת לנו לצפות במסע ההתעוררות הגברית, כמות שהתרחש לפני כ־4500 שנה.

"אפוס גילגמש"[3] שהוא האפוס הקדום ביותר שנתגלה מעודו, מיטיב לתאר זאת: עלילת האפוס נסבה על גילגמש העריץ, שזקני עירו (ארך) משלחים אותו מן העיר בהבטחות מעורפלות על תהילת־גיבורים שנכונה לו. גילגמש, בלווית אנכידו, שותפו למסע, שם פעמיו אל מקדש האלה אישתר. האלה מציעה לו להיות מאהבה, אך גילגמש דוחה את ההצעה הנכבדה ומזכיר לאלה את אשר עלה בגורלם המר של כל מאהביה הקודמים. גילגמש מתגרה באלה, מעליב אותה, ובעזרת אנכידו הורג את פר־השמיים המקודש לה, מבתר את הפר ומיידה את אברי־מינו בפניה של האלה. "אילו יכולתי, הייתי עושה כל זאת גם לך", מתריס גילגמש באוזני האלה המושפלת. על מקומה של מיניות האשה כמעוז גבורתו של הגבר מספר האפוס כבר בתחילתו. גילגמש היה עריץ מועד, אך לא כן ידידו אנכידו. הלה היה פרא תמים ובתולי, שיותר מכל אהב להתרועע עם חיות היער. כדי להניעו לקחת חלק במסעי גילגמש, שלחו אליו זקני ארך את שמחאת הקדשה. אנכידו שוכב עמה שבעה ימים ושבעה לילות, ובסופם מתקצף אנכידו, מחרף ומגדף את הנשים ומיניותן הארורה, ובתוך כך – נובטת בהכרתו תודעה חדשה: אנכידו מתוודע אל גבריותו ותודעת הגבריות המפעמת בו אכן מניעה אותו להצטרף אל גילגמש.

משנוכח הגבר לדעת כי השפלת מיניות האשה מחזקת אותו, לא בחל בשום אמצעי כדי להשפילה. את גודש הגבריות שהפיק ממעשיו הנפשעים תרגם למעללי גבורה, כיבוש והשתלטות, ואפילו – יצירה ובניין. ברוב גבורתו המתעצמת יסד חברה כוהנית, שחרתה על דגלה את הסיסמה "כל דאלים גבר", אך את הכוח שהזין גברות זו שאב מדיכוי האשה.

בהתהוות הרובד השני של האלימות, הסתמכה זו על היסודות שנוצקו ברובד הראשון. אונס, חטיפה ורצח חזרו אל צמרת מעשי הפשע הנפוצים, והפעם – באיצטלה של חוק ומנהג, שהחברה הפטריארכלית טיהרה אותה מכל רבב. חוקי המטריארכט בוטלו, ואת מקומם תפסו חוקים ומשפטים ששיקפו בנאמנות את רוחו ומגמתו של הפטריארכט. מגע מיני בין אשה לבין גבר שאינו בעלה נאסר באיסור חמור. אשה היתה שייכת לאדונה בלבד – בנעוריה היה זה אביה, שעמד על משמר בתוליה, ועם נישואיה – בעלה. אשה שהתגרשה או התאלמנה, ובנים אין לה, נצטוותה לשוב את בית אביה. הגבר הפטריארכלי הוקיר עד מאד את ריבונותו על אשתו ובנותיו וראה בהן את גולת־הכותרת של רכושו וכבודו, לכן הגביל את חרותן והענישן על כל סטייה מן הדרך שהועיד להן. אל שלשלת תופעות־האלימות הקדומות נוספו עתה חוליות חדשות:

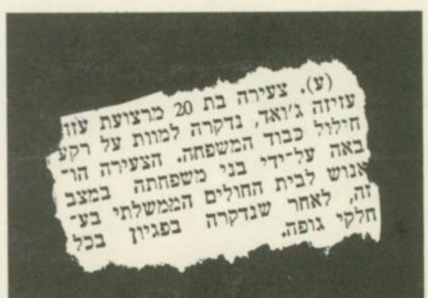

עונשים לנשים

עונש־מוות בסקילה, שריפה, טביעה וכד' הוטל על כל אשה אשר שכבה עם גבר שאינו בעלה. אם אשת־איש היא, נסקל למוות גם האיש ששכב עמה, על שום שפגע ברכוש זולתו. בתולה מאורסת שנאנסה בעיר, נסקלה למוות משום שלא נשמעה צעקתה. נערה שנישאה ולא נמצאו לה בתולים נסקלה למוות על פתח בית אביה שאת כבודו חיללה. בת כהן או אלמנה שזנו נדונו למוות בשריפה. ההודים הקדימו רפואה למכה ושרפו את האלמנה תיכף עם פטירת בעלה. הבבלים העדיפו להטביע את נשותיהם החוטאות במי נהרותיהם המפורסמים.

אונס, חטיפה, התעללות, הטרדות והשפלות עלו בגורלה של כל אשה שהרחיקה מביתה, שלא על־מנת לעסוק במלאכתה – לרעות צאן כרחל וכציפורה, לשאוב מים כרבקה, לשפוט את העם כדבורה (עיסוק נדיר, שעלה לברק בן־אבינועם בתפארתו, כמסופר בשופטים ה') וכו'. אין זה מקרה שכל הנשים הנזכרות במקרא, שיצאו מביתן להנאתן, שילמו מחיר יקר על "התפקרותן": שרה נחטפה פעמיים, דינה נאנסה, מרים הנביאה נוגעה בצרעת (ואילו אהרון, שותפה למזימות, יצא פטור בלא כלום), בת יפתח הועלתה קרבן על מזבח־נדרו של אביה, בנות שילו נחטפו, ואפילו גיבורת שיר השירים למדה את לקחה, עליו היא מתאוננת בשיר: "מצאוני השומרים הסובבים בעיר, היכוני, פצעוני, נשאו רדידי מעלי שומרי החומות" (שיר השירים ה' 7).

משעה שהומתק דינם של האנסים חזרו אלה לסורם. אנס נדון למוות רק אם הורשע באונס אשה נשואה או יעודה לאיש, וזאת – לא משום שהתעמר בהן־גופן, אלא משום שפגע ברכוש זולתו. התעללות מינית בנשים לא היתה רבותה גדולה – העינוי נזכר לרוב במקרא כחלק בלתי־נפרד ממשכב גבר עם אשה ("וישכב אותה ויענה"). אין פלא שהפטריארך הקדום לא נזעק להגנת אשה שהתעללו בה. אפילו פרשת פילגש

(ע). צעירה בת 20 מרציעת עזה
עזיזה ג'ואד, נדקרה למוות על רקע
חילול כבוד המשפחה. הצעירה הו־
באה על־ידי בני משפחתה במצב
אנוש לבית החולים הממשלתי בע־
זה, לאחר שנדקרה בפגיון בכל
חלקי גופה.

בגבעה לא היתה מגיעה לכותרות באותם ימים, בהם "איש הישר בעיניו יעשה", אלמלא שאר האירועים המזכרים בה (ר' שופטים י"ט־כ"א).

עבודות־מינית היתה מנת־חלקה של אשה שנחטפה, נלקחה בשבי או נקנתה בכסף, ע"י איש נשוא־פנים שבחר בה למטרה זו בלבד. גורל דומה נפל בחלקה של אשה, שאביה ירד מנכסיו ומכרה כאמה לאיש אחר. האמה שירתה את אדונה כשפחה ושימשה את יצועו כפילגש, וכל "יתרונה" היה בזה שאם אדונה מאס בה, חייב היה לשלחה לחפשי. גרוע מכל היה מצבה של השפחה, שמוצאה מבית־עבדים. מעמדה של זו היה נחות כל־כך, שגבר אשר אנס אותה יצא פטור בלא עונש, אך אם היתה מאורסת (לעבד) היה עליו לבקש את מחילת הכהן, ואילו היא – אם התברר ששכבה עמו מרצונה – נענשה במלקות.

מיסוד מעשי האלימות והגבלת חרותה של האשה היו רק צעד ראשון לביסוס שילטונו המוחלט של הפטריארכט. עליית קרנן של הדתות הגדולות והתפשטותן על פני תבל זימנו לו "צעדים" נוספים:

תושב שפרעם תקף
את בתו בגרזן
מאת סופר "הארץ"
בגליל המערבי
צעירה בת 15 משפרעם אושפזה
אתמול בבית החולים רמב"ם בחיפה, שהיא סובלת מחתכים ומכות
קשות בכל חלקי גופה שנגרמו על
ידי כלי חד. בחקירת המשטרה הו־
ברר, שאביה הזקן תקף אותה בגר־
זן, בהיות השניים לבדם בבית, ב־
חשדו שהבת מתנהגת בצורה בלתי
מוסרית. הבת הצליחה לגבור על
אביה, להוציא מידיו את הגרזן ול־
הזעיק עזרה, שהעבירה אותה לבית־
חולים. נמסר, שמצבה של הצעירה
לא קשה.

גזירות – כל הדתות גזרו צניעות על הנשים, אסרו עליהן להביע דעתן ("כי חרפה היא לנשים לדבר בקהל") או להשמיע קולן ("קול באשה – ערווה"). בחברה היהודית והמוסלמית נצטוו הנשים להליט את פניהן ברעלה. הנצרות ראתה בצניעות מעלה גדולה וצוותה על הנשים להיות צנועות ונכנעות לבעליהן, ובה בשעה שהתירה לגבר להתפלל בגילוי ראש ציוותה על האשה לכסות את ראשה.

עינויים – מאז ימיהם של העברים, שערכו לאשה שנחשדה בניאוף את מבחן המים המאררים, השתכללו שיטות העינויים. הסינים קשרו את כפות־הרגלים של בנותיהן וגרמו להן נכות חמורה, שמנעה מהן לחלוטין את כושר ההליכה. באפריקה (בעיקר במצרים ובסודן) ובאסיה (בעיקר בתימן) הנהיגו את כריתת הקליטוריס ופריפת שפתי הפות, שלא קשה לנחש את תכליתן. שיטות העינויים באירופה של ימי־הביניים הן מן המפורסמות. דוגמה אופיינית לשיטות אלו הן חגורות הצניעות הנוראות, שהנשים נאלצו לחגור כל אימת שבעליהן נעדרו מן הבית.

שריפת מכשפות – "מכשפה לא תחייה" מצווה הברית־הישנה, ומצווה זו היתה נר לרגלי הכנסייה. המכשפות, כפי שחשדו בהן מכבר, היו נשים עצמאיות ברוחן וחכמות, הן עסקו ברפואה והעפילו בדרכים עקלקלות אל פסגת־מאוויהן – חרותן. אך סגולות מופלאות אלו לא נזקפו לזכותן, כשפתחה הכנסייה במצוד נרחב אחריהן. הכנסיה הוקיעה אותן ככופרות, ובין יתר החטאים שייחסה להן, האשימה אותן בהעלמת אבר־הזכרות של הגבר, בגניבת זרעו ובהפלת עוברים. נשים (וגברים) שהואשמו בכישוף נרדפו באכזריות והועלו על מוקד האינקויזיציה. שלוש מאות שנה נמשך המצוד על המכשפות, ובמהלכו הועלו על מוקד 9 מיליון אנשים, מהם כ־90% – נשים.

אלו הן תופעות־האלימות העיקריות, שהיו לעזר רב ביד הגבר הפטריארכלי, שלא נהג ברגנות רבה בבחירת האמצעים להכנעת האשה.

תרבות המטריארכט השפיעה על הגברים הרבה יותר משהיו מוכנים להודות. מוטיבים מטרילטריים מובהקים השתרבבו לדתות הגדולות, בהן הם שזורים עד עצם היום. לגברים היתה סיבה טובה מאד להשכיח את המטריארכט – נשים רבות מדי שאבו עידוד מזכר עברן המפואר, והעזו להתקומם נגד המשטר החדש (כאלו היו ההדנאיות והלמניות ביוון, העבריות הנזכרות בירמיהו מ"ד, והמכשפות מימי־הבינים). אך ריבוי הגזירות הקשורות במיניות האשה מעיד כי הגבר היטיב לזכור את המטריארכט, שהיה עבורו הוכחה חותכת לפריצותה של האשה. אשה הסוגדת לאלה הנקראת "בתולה" ו"אם" גם יחד, ומושלת בשמים ובשאול כאחד, ודביר־קודשה משמש לחינגאות שהשתיקה יפה להן, אשה המשמשת בקודש כוהנת ובה בעת היא מתקראת "קדשה" (כינוי שלדעת הגבר פירושו: זונה) – אשה כזו לא נאמנה עליו.

"ומוצא אני מר ממוות את האשה, אשר היא מצודים וחרמים לבה – אסורים ידיה", מתמצת קוהלת את השקפת הגבר על האשה. הגבר "מצא" את האשה כדבר רע שנכפה עליו, אשר מעטפתו צניעות חסודה ותוכו זימה ותועבה – מצד אחד קדושה מעונה, ומצד שני אשת־שטן מדיחה לחטא. כשזרח שמשה של הנצרות, כבר השתרשה הדיכוטומיה של בתולה־זונה; אלפיים שנות פטריארכט מונותיאיסטי – אשר רוחה של

חיילת נאנסה
בכביש נחשון
מאת חיים הנדווקר,
סופר "הארץ"
חיילת נאנסה שלשום בערב ב־
כביש נחשון על ידי שני צעירים,
כנראה בני מיעוטים, שלקחו אותה
טרמפ במכוניתם הפרטית והיכו או־
תה נמרצות. לאחר מכן זנחו אותה
ובכוחות עצמה היא הגיעה אל ה־
כביש.
משטרת מרחב השפלה פתחה ב־
חקירה לאיתור מבצעי המעשה.
זהו מקרה האונס השני באיזור
בתוך שבועיים. בפעם הקודמת
נאנסו חיילת ואשה נשואה שנלקחו
כטרמפיסטיות.

המשך בעמ' 31

מוסר לנשים בלבד

מוסר גברי ומוסר נשי

השאלה נשמעת מוזרה – האם קיימת מערכת מוסר שונה לגברים ולנשים? פרופ' קרול גיליגאן מאוניברסיטת הארווארד עונה על השאלה בחיוב. בעקבות מחקר, היא הגיעה למסקנה, שמערכת המוסר הגברית רואה את העולם במונחים של זכויות ושל עקרונות, שיש להגן עליהם או להשתמש בהם כבסיס לקבלת החלטות. לעומת זאת, מערכת המוסר הנשית תופסת את החיים כרשת יחסים חברתיים. עבור הנשים "טוב" ו"רע" הם יחסיים, וגישתן אליהם מעשית, בהתאם למצבים קונקרטיים. גיליגאן קוראת למוסר הנשי The etihcs of care.

עבודת הדוקטראט שלה (אותה עשתה תוך כדי גידול שני ילדים) עסקה במוסר. היא בדקה, איך מקבלים אנשים החלטות בנקודת מיפנה בחייהם. פרויקט המחקר הראשון שלה היה בנושא קבלת החלטה להפלה מלאכותית. "כאשר קראתי את הראיונות עם הנשים, הבנתי איך אני עצמי חושבת. השאלה העיקרית עבור הנשים היתה: האם אני יכולה לקחת על עצמי את האחריות לגידול הילד? האם אוכל לדאוג לעצמי? זו בהחלט אינה שאלה מופשטת על זכותו של העובר לחיים או על זכותה של האם על גופה – זה ויכוח שמנהלים שופטים־גברים. עבור הנשים זו היתה החלטה מעשית, המבוססת על היחס שביניהן לבין אבי העובר".

בהמשך מחקרה בדקה גיליגאן כיצד נשים וגברים רואים את עצמם. היא ראיינה נשים בוגרות הארווארד, בעלות מקצוע (רופאות, עורכות־דין, וכד') ומצאה, ש"כל הנשים האלה תיארו עצמן במונחים של יחסיהן כרעיות, כאמהות, כמאהבות או כאמהות לעתיד. תחושת הזהות של אשה קשורה בחוויותיה מיחסים אנושיים. כאשר קראתי ראיונות אלה באזני הסטודנטים שלי, הם חשבו שהמרואיינות היו עקרות־בית; אבל אלה היו נשים מקצועיות מצליחות, שהיחסים האנושיים, הם שסיפקו את המפתח לזהותן העצמית".

לגברים ולנשים ראייה שונה של החיים, וקרול גיליגאן מאמינה שלתפיסה המוסרית השונה של הנשים תרומה חברתית חשובה ביותר: "יש שוני מהותי בין הדרך שבה משחקים ילדים וילדות. במשחקי ילדות המטרה העיקרית היא שהכדור ימשיך לנוע הנה והנה. ברוב משחקי הילדים המטרה היא לנצח, ושהשני יפסיד. בנות חשות מעורבות ברגשות המפסיד. זו פרספקטיבה בעלת ערך רב ביותר". גיליגאן מקווה, שככל שיותר נשים ייכנסו למעגל העבודה, יהיו הגישות יותר הומניות.

In a Different Voice: Psychological Theory and women's Development
by Carol Giligan, Harvard University Press.

זנות

למרות שהמעשה חוקי, מעטים הם הגברים המוכנים להודות בפומבי, שהם מבקרים באופן קבוע אצל זונות. חברי פרלמנט אינם מתייחסים לנושא בנאומיהם, ואנשי הכנסייה אינם מזכירים אותו בדרשותיהם, אף שברור, שגם אלה וגם אלה עושים זאת. הדבר נכון לגבי גברים מכל שדרות החברה.

איילין מק'לוד מהאגודה להגנת הזונות, PROS, חשבה שהגיע הזמן לעימות עם הלקוחות, וראיינה כמה מהם – אנשי מימשל, חברי מועדונים ומנהלים. ראיונות אלה מהווים חלק מספרה, "נשים עובדות: זנות כיום".

מק'לוד מצאה, שהלקוחות הם בני גילים שונים ומרקע חברתי שונה. רובם נשואים, והדבר הבולט ביותר אצלם הוא היותם "רגילים". בעיר אחת, לדוגמה – בירמינגהם שבאנגליה – עובדות, להערכתה, מאתיים זונות ברחוב, שלוש־מאות בבתים, מאה ושלושים בסאונות, שבעים בסוכנויות לבנות־לוויה ומאה בבתי־מלון. לשלוש הקבוצות הראשונות יש בממוצע חמישה לקוחות ביום, ולשאר – שניים ליום. מספרים אלה תואמים גם מחקרים אמריקאיים בנושא.

על־פי נתונים אלה, בערך גבר אחד מתוך כל שלושים גברים בוגרים בבירמינגהם (אוכלוסיה: 380,000) מבקר אצל זונה פעם בשבוע. ברור מכך, שמדובר בנוהג לאומי שהיקפו רחב ביותר. מק'לוד טוענת, שאין לראות בלקוחות סוטים יוצאי־דופן, לא על־פי מספרם ולא על־פי נטיותיהם. שלושה אחוזים מעוניינים ביחסי־מין "שיגרתיים". יש לקוחות שהולכים לזונה כדי לספק נטיות מיניות "לא־שיגרתיות", ובמקרים רבים אף מזוכיסטיות. רוב הגברים הולכים לזונות בשל אי־יכולתם לפתח יחסים אנושיים. על־ידי השימוש בזונות (רק הן עלולות להגיע לבית־סוהר, לא הלקוח) יכולים הגברים לקנות מין ונחסך מהם הצורך לטפח עדינות ורגש והבנה, שבעזרתם זוכים היו אולי באהבה לא קנויה.

אין חדש תחת השמש

"וידבר ה' אל משה לאמר... איש איש כי תשטה אשתו... ושכב איש אותה... ועבר עליו רוח קנאה... והביא האיש את אשתו אל הכהן... והקריב אתה הכהן והעמידה לפני ה'... ופרע את ראש האשה ונתן על כפיה את מנחת הזכרון וביד הכהן יהיו מי המים המאררים... ואחר ישקה את האשה את המים... והיתה אם נטמאה ותמעל מעל באישה... וצבתה בטנה ונפלה ירכה והיתה האשה לאלה בקרב עמה. ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא ונקתה... זאת תורת הקנאות". (במדבר ה' 11–31)

תורת הקנאות לעולם עומדת, מסתבר. "יומן השבוע" (20.8.82) מדווח על ערב ראיונות שבו עלה אותו נושא עצמו. גם כיום יש שיטה בדוקה לגלות נשים "סוטות". כמובן שלא עוד באמצעות מיני כשפים "חשוכים", אלא בעזרת טכנולוגיה מתקדמת. את מקום הכהן (ואלוהים?) תפס עורך־דין "שעשה הסבה מקצועית וכיום עובד במכון הישראלי לפוליגרף". תחת הבדיקה המימית "הפרימיטיבית" משמשת לו מכונת האמת "המדעית". וכך כותב העיתון: "בעקבות המלחמה הגיעו מספר בעלים עם נשותיהם למשבר אימון. הבעלים חשדו שהנשים לא שמרו להם אמונים בזמן השירות במילואים ונטלו אותן לבדיקה במכונת אמת. המרואיין ציין שכל הנשים שנבדקו נמצאו דוברות אמת. זו היא מחמאה לנאמנות האשה הישראלית."

ברות־מזל שכמותן. אנו תקווה שגם בטנן לא צבתה וירכן לא נפלה.

נשים על המוקד

מאת מיה בת־רחל

אין זה קל לתאר את פרק הדמים האכזרי ביותר בהיסטוריה של האלימות נגד נשים. ציד המכשפות היה מסע של אלימות אכזרית נגד נשים, ביטוי לאמונה שרווחה אז, שנשים הן איום פוליטי, דתי ומיני לחברה כולה. את הידוע לנו על רציחתן של נשים־מכשפות אפשר למצוא כבר בכתובים עתיקים, בתנ"ך למשל, או במסמכים מעטים שנותרו לפליטה. לאחר המצאת הדפוס במאה ה־14, ובעקבות דרישת האינקוויזיציה, שיירשמו בפרוטוקול משפטי המכשפות, ניתן לקבל מושג על גודלו של האסון. אין דרך להעריך במדוייק את מס המוות שנגבה, היות שנותרו מסמכים מעטים בלבד, וגם אלה נכתבו בידי הנוגשים, הרודפים, הציידים. חוקרים וחוקרות העריכו את מספר הקורבנות בכתשעה מיליון נשים במשך כ־300 שנה, מהמאה ה־15 עד סוף המאה ה־17. על משפטי המכשפות ידוע כבר מהמאה ה־13, אולם המשיכו לרדוף אותן עד המאה ה־20. רק ב־1951 בוטל החוק האחרון נגד מכשפות באנגליה. מעניין לציין, שלאחר ביטול החוק "יצאו מן הארון" מספר ארגוני מכשפות וגילו את דבר קיומן.

ציד המכשפות התחיל בגרמניה ובאיטליה, והתפשט כמגיפה שחורה בכל אירופה המערבית וגם ביבשות אחרות. אין ספק, שהמצאת הדפוס במאה ה־14 הוסיפה שמן למדורות המכשפות. הציד הגיע לשיא אכזריותו בימי הרנסאנס (המאות ה־14 עד ה־17), ולא בימי־הביניים "החשוכים" כפי שחושבות רבות מאיתנו. בשנת 1486 יצא לאור הספר "פטיש המכשפות" (Hexen Hammer או Malleus Malaficarum) ובעקבותיו הפכה רדיפת הנשים למערכה שנוהלה בדקדקנות רבה, בסדר מופתי ובשיטתיות אכזרית, במטרה "לטהר את החברה". הספר נכתב על־ידי שני נזירים דומיניקאנים, יעקב ספרינגר והיינריך קרמר. השניים מונו על ידי האפיפיור אינוסנט השמיני, והיה עליהם להגדיר מהו מעשה כשפים, לתאר את השיטות שנוקטות המכשפות, לסכם את הפשעים, לקבוע את הליכי המשפט ולהחליט על העונשים. אף שבמאה ה־15 ידעו רק מעטים קרוא וכתוב, יצא הספר לאור במהדורות רבות. הוא היה לספר ששיננו אותו יותר מכל ספר אחר, אפילו יותר מהתנ"ך. הוא היה מצוי בכל אולמות בתי־המשפט. זה היה ספר החוקים שאין עליו עוררין בכל הנוגע לקיום המכשפות, התנהגותן והסכנה הצפויה מהן. לפי ספר זה, מעשה כשפים הוא פשע של נשים. הגברים, ברי המזל, מוגנים ומחוסנים לא רק מכוח עליונותם, אלא גם מכוחו של ישו, שהקריב עצמו למענם. "פטיש המכשפות" (ובעצם גם התנ"ך) מתאר את האשה כחיה פגומה, שנוצרה מעצם עקומה,

ביבליוגרפיה

1. Andrea Dworking, Women Hating (New York: Dutton, 1974)
2. Mary Daly, Gynecology: The Metaethics of Radical Feminism (Boston: Beacon, 1978)
3. Ann Forfreedon and Julie Ann (ed.): Book of the Goddess (Sacramento: P.O.Box 19241, 1980)
4. Barbara Ehrenreich and Deirdre English, Witches, Midwives and Nurses: A History of Women Healers (2nd ed.: Old Westbury, N.Y.: Feminist Press, 1973)
5. Juliet Mitchell and Ann Oakley, The Rights and Wrongs of Women (N.Y.: Penguin, 1976)
6. Barbara Ehrenreich and Deirdre English, For Her Own Good: 150 years of the experts advice to women (N.Y.: Anchor, 1978)
7. Matilda Joslyn Gage, Woman, Church and State (2nd ed.: N.Y.: Arno press 1972) Edition first published 1893.
8. Montague Summers, The History of Witchcraft and Demonology (Secaucus N.J.: citadel press 1971)
9. Rossell Hope Robbins, The Encyclopaedia of Witchcraft and Demonology (N.Y.: crown, 1959)
10. Henry Charles Lea, Materials Toward a History of Witchcraft (N.Y.: Thomas Yoseloff, 1957: 3 volumes)
11. Midelfort, Witch Hunting in Southwestern Germany 1562-1684: The Social and Intellectual Foundations (Stanford, Ca:

שהרי כתוב, שהאשה נבראה מעצם החזה של האדם, ועצם זו היא עקומה. האשה, אומרים קרמר וספרינגר היא עונש בלתי נמנע, שטנית בהכרח, שקרנית מטבעה. היא מרה מן המוות, היא שורש כל רע, היא מזהמת את החברה. במשך שלוש־מאות שנה היה מונח ספר שינאת הנשים הסדיסטי הזה על שולחנו של כל שופט, צייד ונוגש. קרמר וספרינגר גם תיארו בפירוט כיצד להשתמש במכשירי העינויים הרבים והשונים, כיצד לסחוט וידויים על מעשים שהיו פרי דמיונם החולני של האינקוויזיטורים, וכיצד לעודד הלשנות נוספות.

האינקוויזיציה נתנה רשות להשתמש בכל האמצעים כדי לטהר את החברה. נשים נזרקו מצוקים גבוהים למים עמוקים, כשידיהן ורגליהן קשורות. אם טבעו, הן הוכרזו כחפות מפשע. אם צפו הוכרזו כמכשפות ונשרפו חיים. האינקוויזיציה אף מימנה את מסע הטיהור ושילמה לציידי המכשפות עבור כל מכשפה שגילו. אחד המקצועות היה זה של הצייד – הדקרן. ההנחה היתה שכל מקום בגוף שהשטן נגע בו אינו מדמם אם דוקרים אותו, והרי השטן נגע בכל מכשפה. הצייד־הדקרן היה דוקר (או כאילו דוקר) את האשה, בדרך כלל בפומבי, כשפלג גופה התחתון עירום. אם מקום הדיקור לא היה מדמם היתה זו הוכחה שהאשה מכשפה. השופטים לא היו טובים מהציידים. הם גזרו עונש מוות לנאשמת, אפילו הופרכו הראיות. חלקם טענו, שדי בחשד שאשה היא מכשפה כדי להרשיעה. ההנחה היתה שנאשמת, בין אם היא מודה ובין אם לא, היא אשמה, היא מכשפה, ועונשה מוות. רבים טענו, שאין לקבל וידוי מרצון, ותהליך העינויים הכרחי, כדי שהווידוי יהיה אמיתי ועמוק מתוך הלב. נשים רבות לאין ספור לא עמדו בעינויי התופת של האינקוויזיציה, והודו בכל פרט ופרט מהאשמות שטפלו עליהן הנוגשים הציידים.

הפשע של מעשה כשפים היה מיוחד במינו. לכן חוקקו חוקים מיוחדים, כדי "לבער את הנגע". לדבריו של ג'ין בודין, אשר תואר על־ידי היסטוריונים כגאון האינטלקטואלים של המאה ה־16, פשע זה קשה כל כך להוכחה, שבמסגרת "החוקים הרגילים" לא היו מצליחים להאשים או להעניש ולו גם מכשפה אחת מתוך מיליון.

הספרים מנו שלוש האשמות עיקריות נגד המכשפות: פשע מיני נגד גברים, התארגנות בקבוצות, ויכולתן של המכשפות להשפיע על הבריאות – להזיק וגם לרפא. המכשפות הואשמו באין־אונות של גברים ובסירוסים. סיפרו, שמכשפות נהגו לאסוף אברי מין של גברים ולהחביא אותם בקני ציפורים או בקופסאות. המכשפות, כלומר הנשים, הואשמו בהשחתת הגברים ובאלימות המינית שלהם. הנשים, כך אמרו, ביופיין ובמיניותן, גורמות לגברים לאבד את שליטתם העצמית. האשימו את המכשפות גם בהריגת ולדות ברחם, ובהזדווגות עם השטן. הן שהיו אחראיות לפגעים ולמחלות בבעלי־החיים ובצומח, ולכל אסונות הטבע. ומגוחך מכל, המכשפות־המרפאות הועמדו לדין ונשרפו, בשל יכולתן לעזור ולהביא מרפא. הרנסאנס, תקופה שבה, כפי שלמדנו, השתחרר האדם מהחשיכה, אותה תקופת התחייה, היתה תקופת רצח המוני של נשים. בזמן שמיכאלאנג'לו פיסל, שייקספיר כתב, וציורי עירום של נשים קישטו בתים וארמונות, העלו אותן על המוקד.

עד המאה ה־13 עצרה הכנסייה כל התפתחות מדעית. המדע, הרפואה, המוסר וההתנהגות החברתית הוכתבו על־ידי הכנסייה. "כל ידע שאינו חזיון ישיר מאלוהים, הוא של השטן" (מתוך "פטיש המכשפות"). לפקפק בקיומו של יהוה או של ישו, לפקפק בכל הנאמר על־ידי הכנסייה (או היהדות) היה פשע, שגרר אחריו עונש, ולמכשפות – עונש מוות. יש גם לציין, שהכנסייה לא עזרה לחולים בסיבלם. היא שלחה אותם לבקש מחילה וסליחה, היות שמחלתם באה עליהם כעונש על חטאם. זו היתה "הרפואה", בזמן שרבע מאוכלוסיית אירופה נפל חלל במגיפה השחורה.

בתחילת המאה ה־13, כתוצאה מהמגע עם העולם הערבי, קמה לתחייה הלמידה באירופה. בתי־ספר לרפואה צצו בתוך המסגרת האוניברסיטאית, וגברים צעירים מהמעמד העליון קיבלו הכשרה רפואית. ההכשרה בימים ההם היתה בתיאום מלא וללא סתירות עם

Stanford University Press 1972)
12. Sally Smith Booth, The Witches of Early America (N.Y.: Hastings House, 1975)
13. Geoffrey Parrinder, Witchcraft: European and African (London: Fuber and Fuber, 1963)
14. H.R. Trevor-Roger, The European Witch-Craze of the Sixteenth and Seventeenth Centuries and other Essays (N.Y.: Harper Torchbooks, 1969)
15. Heinrich Kramer and James Sprenger, The Malleus Maleficarum (N.Y.: Dover 1971). Trans. with introduction, bibliography and notes by Rev Montague Summers (London: Arrow book, 1971). First Published 1486 — Germany
16. Jean Bodin, De la Demonomanie des Sorciers (Paris 1580)
17. Alen C. Kors and Edward Peters ed.: Withcraft in Europe 1100-1700. A documentary history (Philadelphia: University of Pennsylvania, 1972)
18. Thomas Szaxz M.D., The Manufacture of Madness (Detta books 1971)
19. Jules Michelet, Satanism and Witchcraft (citadil press 1939)
20. Gregory Zilboorg, The Medical Man and the Witch During the Renaissance (N.Y. Cooper square 1969)
21. The Holy Bible .ספר שמות פרק כב' פסוק י"ז

הדוקטרינה של הכנסייה. הסטודנטים למדו את אפלטון, אריסטו ותיאולוגיה נוצרית, אולם לא למדו כיצד לשכך כאבים. הרפואה שאבה את כוח האבחנה והריפוי מתפילות, מקמיעות ומהאלכימיה, שניסתה להפוך עופרת לזהב. "מדע" הרפואה של אז השתמש בשיטות כגון הקזת דם, שטיפות מים, ניסור עצמות ושימוש בעלוקות.

עויינות הכנסייה למחקר ולידע רפואי נבעה מהאמונה, שתענוגות הגוף הם חטא. אסור לגלות את הגוף, לרחוץ אותו, או לטפל בפגעים ובפגמים שהרי הם עונש משמים. הכנסייה לא האמינה בהיגיינה, ושיכבה עבה של ליכלוך חצצה בין הרצונות הגופניים ובין ממלכת שמים. העולם שטוח – אמרה הכנסייה – וכל מי שעירער על קביעה זו נאסר ועונה עד שחזר בו מדבריו. קופרניקוס, גלילאו גליליי...

המכשפות המרפאות היו בעצם המדעניות המתקדמות ביותר בתקופה ההיא. אפילו פאראסלסוס שנחשב לאבי הרפואה המודרנית, כותב בספרו (1527), כי כל מה שהוא למד באוניברסיטה הוא שטות, ותורת הריפוי שהוא מומחה בה הינה תורה שלמד מן הנשים המרפאות. המכשפות־המרפאות השתמשו בתרופות עשבוניות רבות ופיתחו אותן. בתרופות אלו משתמשים בפרמקולוגיה המודרנית של היום. היו להן משכך כאבים, עזרים לשלשול וחומרים פעילים נגד דלקות. הן השתמשו, למשל, בארגוט כדי לשכך צירי לידה. תרופות המופקות מחומר זה משמשות כיום ברפואה המודרנית לשיכוך צירי לידה ולהחלמה. כדי למנוע התכווצויות בצוואר הרחם במקרים שבהם היה חשש להפלה, השתמשו המרפאות בצמח הבלה־דונה, שמשתמשים בו גם כיום למניעת התכווצויות שרירים בתאומיות. המרפאות־המיילדות סיפקו אמצעים למניעת הריון, ביצעו הפלות ונתנו את כל העזרה הרפואית.

הדיכוי וטיהור החברה ממכשפות־מרפאות – מיילדות, מקורם אם כן בשיתוף הפעולה של הדוקטרינה הכנסייתית עם אנשי הרפואה, שהוכשרו באוניברסיטאות, ועם המעמד השליט.

המקצוענים החדשים, הרופאים, סייעו לכנסייה ולשלטונות במשפטי המכשפות. הם היו המומחים, שאיבחנו אם מחלה מסויימת נגרמה כתוצאה ממעשה כשפים או לא. הם היו בעצם כלי־שרת בידי האינקוויזיטורים, ובגלוי שמחו לדחוק את רגלי הנשים ממקצועם.

האוניברסיטאות היו סגורות בפני נשים, כולל נשים מן המעמד העליון (חוץ מכמה יוצאות מן הכלל). החוק אסר על ריפוי ללא רשיון ורשיונות ניתנו רק לבוגרי האוניברסיטאות. כך תמך המעמד השליט וייצר את הרופאים של עצמו. המכשפות לעומת זאת, היו ברובן המרפאות של מעמד האיכרים העני והמדוכא. אין זה מפליא איפוא לגלות כל כך הרבה מכשפות בתקופה הפיאודלית ובזמן מרד האיכרים.

וכיום... היסטוריונים, סוציולוגים, פסיכיאטרים ואנשי מקצוע אחרים ממשיכים להתעלם מקיומן של המרפאות־המכשפות – הנשים ומרציחתן של תשעה מיליון נשים – רצח עם. הם ביטלו (ומבטלים עד היום) את גודל האסון, בטענה שהמכשפות היו בסך־הכל נשים שיצאו מדעתן. אחרים ניסו להסביר את הרצח בכך שהחברה כולה היתה שרויה אז בפאניקה ובהיסטריה. אולם לא כך היו פני החברה. כפי שראינו, ציד המכשפות היה מיבצע מאורגן של אלימות אכזרית נגד נשים.

ד"ר סאלי רייד: טייסת חלל

בעוד כשנה, אם הכל ילך לפי התכנון, תצא מעבורת החלל צ'לנג'ר, אחותה של קולומביה, מכף קנאורל למסע בן שישה ימים – השביעי במספר של מעבורת חלל אמריקאית. בתוך המעבורת, ששובל של אש ילווה את המראתה, בדיוק מאחורי הטייס וטייס המישנה, תשב דמות צנומה שגובהה 1.72 מ' ומשקלה 52 ק"ג – מהנדס הטיס. זה יהיה מאורע הסטורי! שכן מהנדס הטייס לא יהיה אלא סאלי ק. רייד, האשה האמריקאית הראשונה שתטוס בחלל.

כשהיא חושבת על כך שהיא הפכה עכשיו מודל לחיקוי למיליוני נשים צעירות ונערות, היא מציינת, שאין ספק בלבה, כי הגורם שהכשיר את הקרקע להשתתפותה בצוות הצ'לנג'ר באפריל בשנה הבאה היא תנועת הנשים.

סאלי רייד, פיסיקאית בת 30, היא טייסת חלל. לדבריה, לא היתה מעולם הטיפוס "ההופך שולחנות" בכל הנוגע לפמיניזם, אולם יש לה הזדהות חזקה עם התנועה. החזית של התנועה התרחבה בשנים האחרונות במידה כזו, שהיא איפשרה לה לקדם את הקריירה שלה בעולם האקדמי ובתוכנית החלל ללא הפרעה.

באוניברסיטת סטנפורד, שבה קיבלה את הדוקטוראט בפיסיקת לייזר, כבר פרצו הנשים את תחומי הממלכה המדעית, שהיא ברובה גברית, כך שהדרך היתה פתוחה בפניה.

כשהחלה לחפש עבודה לאחר קבלת התואר, זה היה כבר לאחר שסוכנות החלל התחייבה לצרף גם נשים לשורותיה. "תנועת הנשים", היא אומרת, "כבר סללה למעני את הדרך". בלעדיה היא לא היתה הופכת לאשה האמריקאית הראשונה, ובינתיים היחידה, שטסה בחלל.

בערך פעם בחודש יוצאות ד"ר רייד ושבע חברותיה לצוות האסטרונאוטים לדבר בפני תלמידים בבתי־ספר תיכוניים ובקולג'ים. לדברי רייד, אחרי כל הרצאה מצטופפות סביבה נערות ונשים, ומתעניינות כיצד אפשר להתקבל לתפקיד. חוויות כגון אלה הביאו את שמונה הנשים להכרה, שהן אמנם משמשות מודלים לחיקוי.

אין זו המחשבה שהיא תהיה האשה הראשונה בחלל שמרגשת כל כך את ד"ר רייד, אלא ההזדמנות ליהנות מ"חוויית החיים" מוקדם יותר. הדבר נכון גם לגבי סגן־אלוף גויון ב. בלופורד הבן מחיל־האוויר, הכושי הראשון שנבחר כטייס חלל. הוא יהיה על סיפון הצ'לנג'ר ביולי בטיסתה הבאה לאחר טיסתה של ד"ר רייד.

בטיסה שתיערך באפריל 1983 תשמש ד"ר רייד כמהנדסת טייס, מעין עוזרת לטייס ולטייס־המשנה בעת הנסיעה לכיוון מסלול כדור הארץ, בכניסה לתוך האטמוספירה ובנחיתה. בשאר הזמן היא תעסוק במה שהוכשרה אליו מלכתחילה: היא תהיה המומחית המקצועית של המסע, ויחד עם סגן־אלוף ג'ון מ. פביאן היא תהיה אחראית למשימות שעל הצ'לנג'ר לבצע בזמן שהיא תוטה במסלול כדור הארץ. משימות אלו יכללו את פריסתם של שני לווייני קישור ועריכת נסיונות מדעיים.

ד"ר רייד אומרת, שמעולם לא תיכננה להיות טייסת חלל עד לשבועות האחרונים בסטנפורד, כאשר הציגה את מועמדותה למישרות, שיאפשרו לה להביא לידי ביטוי את הכשרתה כפיסיקאית. כשפתחה את העיתון באחד הימים, ראתה מודעה של מינהל החלל והאווירונאוטיקה, שחיפש מועמדים לאסטרונאוטיקה. המודעה פירטה רשימה ארוכה של כישורים, "וכשהסתכלתי על הרשימה", היא נזכרת, "אמרתי: אני אחת מהאנשים האלה". מאז התקבלה לצוות טייסי החלל לפני ארבע שנים עובדת ד"ר רייד שעות ארוכות, הפוגעות ביתר פעילויותיה, כשאר חבריה לצוות.

האם נועדנו להיכשל במתימטיקה ?

הוויכוח אם נשים מוכשרות למתימטיקה נמשך. דורי־דורות רווחה הדעה שנשים אינן טובות במתימטיקה. יחד עם זאת חל בעשור האחרון שינוי בתפיסה, הודות למאמציהן של תנועות הנשים בעולם. פמיניסטיות רבות העוסקות במקצועות כמתימטיקה, מדעי הטבע ומדעי החברה, הסבירו שהפער בהישגים במתימטיקה בין שני המינים אינו נובע מתכונות גנטיות אלא הוא תוצאה של סוציאליזאציה (חיברות) ושל חינוך. דעה זו התקבלה בחוגים מתקדמים וגם בחוגי המימסד.

אולם בדצמבר 1980 פירסם המגזין היוקרתי "סאיינס" (מדע) מאמר מאת פאמלה בנבו, העובדת עם צוות שחוקר את הקשרים בין מין ומתימטיקה באוניברסיטת ג'ון הופקינס. בנבו טוענת במחקרה שנשים פחות מוכשרות במתימטיקה ויש לקבל את העובדה ולחיות איתה. בעקבות זאת שב הוויכוח והתעורר.

התגובה הפמיניסטית לא איחרה לבוא. בפברואר השנה, בכנס השנתי של האיגוד האמריקאי לקידום המדע, הציגו אליזאבת פנמה ולין פוקס את מימצאיהן. בין היתר מתברר, שבמרוצת שנות השבעים הלך וקטן הפער בין מספר הבנים והבנות הלומדים מתימטיקה אם כי ב־1981 עדיין היו הבדלים קטנים. פנמה חקרה את הנעשה בכיתות ז' עד י"ב, והיא מצאה, שבשליש מבתי־הספר שסיקרה מהוות הבנות רוב בשיעורי המתימטיקה. למרות זאת, אין הבנות משפרות את הישגיהן לעומת הבנים, הממשיכים להוביל במה שנקרא "חשיבה מופשטת".

מזה מסיקה פנמה, שלא די לקרב את הבנות למתימטיקה, ועדיין יש לשנות גישות ועמדות של הורים ושל מורים.

כך, לפי מימצאיה הרגישו הבנים יותר ביטחון ביכולתם להתמודד עם בעיות מתימטיות מאשר הבנות, אפילו כשהישגיהם היו זהים. הבנים חושבים שהצליחו בגלל כישוריהם. הבנות מייחסות את הצלחתן ל"מזל" או למורה מוצלחת. פנמה טוענת, שגישות אלה משפיעות על ההתמדה של התלמיד/ה בחיפוש פתרונות לבעיות.

פנמה ועוזריה חקרו גם התנהגות של מורים למתימטיקה אל תלמידים ואל תלמידות באופן כללי. התברר, שמורים מתייחסים יותר לבנים מאשר לבנות במתן שבח או ביקורת. יתר על כן, אף שהבנים בטוחים בעצמם במתימטיקה, הם זוכים למירב תשומת הלב מצד המורים; לעומתם זוכות בנות בעלות ביטחון עצמי בתשומת לב מזערית.

אשר להורים, מראים מימצאיה של לין פוקס מאוניברסיטת ג'ון הופקינס, שהם אינם נוטים לשים לב לסימני כשרון אצל בנותיהן, אבל הם מבחינים בהם מוקדם מאד אצל בניהם, ומעודדים את התפתחותם. לפעמים אין ההורים ערים כלל לכשרונה של הבת, אלא כאשר זו זוכה בפרס במתימטיקה.

פוקס גילתה, שגישתם של ההורים וגם של הבנות המצטיינות לקריירה במדע או במתימטיקה היא דו־ערכית, שכן התפיסה היא, שקריירה כזו אינה משתלבת עם "האחריות המשפחתית", החלה על האשה. לדבריה של פוקס, גם הבנים חושבים שלהיות אם ולהיות מדענית אינו שילוב אפשרי.

פנמה ופוקס סבורות שהמצב ניתן לתיקון, אם כי ברור, שזה כרוך בשינוי של עמדות חברתיות, המושרשות עמוק מאד. עד אז, הן אומרות, ניתן להיעזר במסגרת בית־הספר כדי להגיש תוכניות לשיפור הישגיהן וגישתן של בנות למתימטיקה. במסגרת תכניות אלו ייערכו סדנאות לתלמידות, למוריהן, ליועציהן, להוריהן וגם לתלמידים.

המין שמטילים בו מום

נאוול אל־סדאווי, רופאה וסופרת מצרייה, הידועה בספרייה על מאבקן ובעיותיהן של נשות מצריים ונשים בעולם כולו. (ראי כתבה בגליון נגה מס. 2). אנו מביאות קטע מספרה של נאוול אל־סדאווי: "פניה המוסתרים של חווה: נשים בעולם הערבי"

הייתי בת שש אותו לילה. שכבתי במיטתי, חמה ורגועה, אפופת תחושת נועם שבין ערות לשינה, וחלומות ורודים של ילדות מרפרפים כפיות ענוגות החולפות בתהלוכה. הרגשתי משהו נע תחת השמיכות, משהו כמו יד ענקית, קרה וגסה, ממששת את גופי, כאילו מחפשת דבר מה. בו בזמן יד אחרת, קרה וגסה וגדולה כמו ההיא חסמה את פי כדי שלא אזעק.

הם נשאו אותי לחדר האמבטיה. אני לא יודעת כמה הם היו שם, אני לא זוכרת את פניהם, או אם היו אלה גברים או נשים. העולם נראה לי עטוי ערפל שחור שמנע ממני את האפשרות לראות. או אולי כיסו את עיני. כל מה שאני זוכרת הוא שהייתי מפוחדת, ושהיו שם רבים מהם, ושמשהו כמו צבת ברזל לפת את ידי ואת זרועותי ואת ירכי, כך לא יכולתי להתנגד או אפילו לזוז. אני זוכרת את מגע הקרח של אריחי האמבט תחת גופי הערום, וקולות בלתי מוכרים, ולחשושים שהופרעו על ידי קולות שיוף מתכתיים שהזכירו לי את הקצב המשחיז את סכינו לפני שחיטת הכבש לכבוד חג האיד.

דמי קפא בעורקי. נראה היה לי כאילו גנבים פרצו אל חדרי, וחטפו אותי ממטתי. הם התכוננו לשסע את גרוני כמו שתמיד ארע לילדות שכמותי בסיפורים שסבתי מן הכפר אהבה לספר לי.

אימצתי את עיני כדי לקלוט את רחש השיוף המתכתי. ברגע שפסק, דומה היה שלבי פסק מפעום. לא הייתי מסוגלת לראות, ונשימתי גם היא נעצרה באיזה אופן. אף על פי כן דמיתי את הדבר המשמיע רחש שיוף זה קרב ובא אלי. באופן מוזר הוא לא התקרב לצאוורי כפי שצפיתי, אלא לחלק אחר של גופי, איפה שהוא בשיפולי בטני, כאילו חיפש משהו הטמון בין ירכי. באותו רגע קלטתי שירכי נפערו לרווחה ושכל אחד מאברי התחתוניים מוחזק הרחק ככל האפשר ממישנהו, לפות באצבעות פלדה שלא הרפו מאחיזתם כל הזמן. הרגשתי שהסכין המושחז או הלהב כוון הישר אל גרוני. לפתע נחת החוד המתכתי החד אל בין ירכי ושם כרת פיסת בשר מגופי.

צרחתי מכאב למרות היד ההדוקה שחסמה את פי, שכן הכאב לא היה רק כאב. הוא היה כלהבה הלוחכת בכל גופי. דקות אחדות לאחר מכן ראיתי שלולית אדומה של דם סביב ירכי.

לא ידעתי מה כרתו מגופי, ולא נסיתי לגלות. רק בכיתי וקראתי לאמי לעזרה. אך הזעזוע הנורא ביותר היה שהיבטתי סביבי ומצאתיה עומדת לצדי. כן זו היתה היא, לא היה שום מקום לטעות, היא עצמה ובשרה, בין הזרים ההם, מדברת אליהם ומחייכת אליהם כאילו לא היו הם אלה שהשתתפו בשחיטת בתה דקות אחדות קודם לכן.

הם נשאו אותי למטתי. ראיתי אותם אוחזים באחותי, שהיתה צעירה ממני בשנתיים, בדיוק באותו אופן בו אחזו בי קודם. צעקתי בכל כוחי. לא! לא! יכולתי לראות את פני אחותי אחוזים בידיים הגדולות והגסות. היה בפניה חוורון מוות ועיניה הגדולות השחורות נתקלו בעיני לשבריר של שניה, במבט של אימה שחורה שלא אשכח לעולם. עוד רגע והיא נעלמה מאחורי דלת האמבטיה שם הייתי אני זה עתה. המבט שהחלפנו נראה כאומר: "עכשיו אנו יודעות מה זה. עכשיו אנו יודעות היכן טמונה הטרגדיה שלנו. נולדנו כמין מיוחד, המין הנקבי. מראש יועדנו לטעום טעמה של אומללות, ולהסכין לכך שחלק מגופנו יקרע מאתנו בידיים קרות, אדישות ואכזריות.

תרגמה רחל גיורא

כריתת

האם גם היום רווחת כריתת העטרה* (קליטוריס) ומה מימדיה? האם התופעה הולכת ונעלמת מהעולם?

קודם כל חשוב להבהיר, שיש שני סוגים עיקריים של ניתוחים באיברי המין של נשים. האחד הוא כריתת העטרה כולה או חלקה העליון, בתוספת השפתיים הקטנות. השני הוא האינפיביולייישן (infibulation). בניתוח זה אחרי הסרת העטרה, השפתיים הקטנות וחלק מהשפתיים הגדולות נתפרים שני צדי הפות. בסודן ובסומליה משתמשים לעתים קרובות בקוצים כדי לאחות את שני צדי הפות השותתים דם. הכניסה לוואגינה חסומה להוציא פתח קטן שנוצר על ידי הכנסת חתיכת עץ, להשתנה וליציאת דם הווסת. רגליה של הילדה נקשרות והיא אינה יכולה לזוז כמה שבועות, עד שהפצע מגליד. חדירה מינית בלתי אפשרית לאחר אינפיביולייישן. כדי לאפשר חדירה יש לחתוך שוב את הפות. עוד חיתוכים נחוצים בזמן הלידה. באופן מסורתי עוברות נשים אינפיביולייישן מחדש, למשל אחרי הלידה. ההחלטה היא בידי הבעל. כיום מקובל המנהג רק אצל מוסלמים (אם כי הוא קודם לאיסלם).

אין זה נכון כלל שהתופעה הולכת ונעלמת. בכנס הבריאות הבינלאומי, שנערך ב־1979 בחרטום, נאמד מספרן של הנשים, שחלק כלשהו של איבר המין שלהן נכרת, בלמעלה משישים מיליון, כך שקשה לטעון שהתופעה נעלמת.

איפה נהוגים הניתוחים האלה?

בעיקר באפריקה, וגם באינדונזיה ובמלזיה. (ראי מפה).

מהן תוצאותיהם של הניתוחים?

יש כמובן הפחתה בהנאה המינית, וחוסר אורגאזמה; במקרה של אינפיביולייישן גורם המגע המיני לסבל רב. אך חמורים מכל הם הסיכונים הבריאותיים: זיהומים, איבוד דם, בעיות כרוניות בהשתנה ובעיות בלידה שגורמות לנזק ליילוד, ואפילו למוות.

איזו פונקציה ממלאים לדעתך הניתוחים?

הניתוחים הללו הם חלק משיטה פטריארכלית, שבה מנסים הגברים לשלוט במיניותה של האשה ובגופה, כדי שתהיה להם שליטה על הילודה. הגבר רוצה לדעת בוודאות, שהיילוד הוא ממנו, שהוא "ימשיך" אותו. באפריקה, הפונקציה הרפרודוקטיבית של הנשים היא ההצדקה לקיומן, והיא הסיבה להיותן נתונות לשליטה פטריארכלית מלאה. כמעט בכל חברה פטריארכלית מנסים לשלוט במיניותה של האשה ולשמור, שתהיה "נאמנה" לגבר. כל האמצעים כשרים, ונשים בוגדות צפויות לעונשים כבדים, פיסיים או נפשיים, אפילו למוות.

כריתת העטרה ובמיוחד האינפיביולייישן, מבטאים את רצונו של הגבר, שגוף האשה יהיה שייך רק לו בצורה מאד ישירה. אם סוגרים את איבר המין של האשה, אם מבטלים את האפשרות שהיא תהנה ממין, אם הופכים את המגע המיני לסבל, מנסים בעצם לבטל את רצונה המיני העצמאי. כל שיטת הנישואים והשארות בארצות שבהן נהוגים הניתוחים באיברי המין של האשה מבוססת על חליפין בנשים. נשים נמסרות תמורת כסף או שווה ערך. הן עוברות מבעלות האב לבעלות הבעל. לוי שטראוס, אנתרופולוג שחקר את שיטות השארות והנישואים, הגדיר זאת טוב: "היחסים הטוטאליים של החליפין שמכילים נישואים לא נוצרים בין גבר ואשה, אלא בין שתי קבוצות של גברים, כשהאשה היא רק אחד מהאובייקטים בחליפין ולא אחד השותפים... זה נכון גם כאשר מתחשבים ברגשות הנערה, כמו שבדרך כלל קורה. בהסכמתה לשידוך היא מאפשרת

---

* שמו של אבר המין הנשי, המכונה קליטוריס בלועזית, הוא עטרה. זאת לפי הרמב"ם, משנה תורה, ספר הנשים, הילכות אישיות פרק ב' פסוק א'.

העטרה

בעקבות הרצאתה בכנס הפמיניסטי ה־V
"כריתת העטרה"
מראיינת מערכת נגה את מירב דביר.

לחליפין להתבצע. היא לא יכולה לשנות את אופיים". חוסר הסימטריות הזו שבחליפין, כלומר ההבדל בין מחליף ומוחלף, מכיל את הדיכוי של מיניות האשה.

היש קשר בין כריתת העטרה לבין מעמדן של הנשים?

בהחלט. הניתוחים באיברי המין של נשים מקובלים במקום שמעמדן נמוך ביותר. הדבר מתאפיין בכמה מישורים:

1. פוריות ובגידה; מעל לכל נחשבת האשה כמכונת לידה, שמטרתה להנציח את הקו הגברי של הבעל, של השבט ושל הגזע. הפוליגאמיה היא ביטוי לרעיון זה שהאשה היא מכונת לידה, המשרתת את הגבר, את משפחתו ואת שבטו.

2. רכוש; נשים אינן יכולות להיות בעלות רכוש. הן בעצמן רכוש, והן עוברות מהאב לבעל. הכל – הילדים, הבית, האדמה שהן מעבדות, גופן וחייהן – שייך לגברים.

3. חוסר שוויון חוקי; במקומות שבהם נעשה אינפיבוליישן אפשר למצוא אלמנט נוסף שמאפיין את מעמדה הנחות של האשה, והוא הוצאת האשה באופן מוחלט מהספירה הציבורית. בכל החברות המוסלמיות, למעשה, קיימת חלוקה חדה בין הספירה הציבורית והספירה הפרטית.

האם יש קשר בין הפוליגאמיה לבין כריתת העטרה?

מבחינה עובדתית בכל החברות שמקובלת בהן כריתת העטרה יש פוליגאמיה. אך לא בכל החברות הפוליגאמיות כורתים את העטרה. אפשר לנסות ולאפיין את הקשר הדיאלקטי בין הפוליגאמיה והניתוחים באיברי המין הנשיים בצורה הבאה: פוליגאמיה היא סימפטום למעמדה הנמוך של האשה. הפוליגאמיה פונקציונלית לגברים מבחינה כלכלית.

ואמנם אחת הסיבות לכוח המשיכה הגדול שיש לפוליגאמיה אצל גברים באפריקה היא האספקט הכלכלי שלה. מאחר שלגבר עם מספר נשים יש שליטה על יותר אדמה, הוא יכול לייצר יותר מזון, והוא יכול להגיע למעמד גבוה יותר כתוצאה מהעושר שברשותו. אפריקה היא אזור של "חקלאות נשית" קלאסית. בשבטים אפריקאיים רבים מבצעות נשים כמעט את כל העבודות שקשורות בייצור מזון. מאידך בחברה פוליגאמית יש לנשים אפשרות לצבור כוח רב משום שהן מייצרות חלק גדול מהמזון (60%–80% באפריקה), משום שהן מרבות להיות יחד (בעבודה למשל) וגם משום שמנקודת ראותו של הגבר, הסכנה שתבגודנה גדולה יותר. לכן אפשר לטעון, שהצורך של הגבר לדכא את מיניותה של האשה גובר כשקיימת פוליגאמיה.

מדוע יש לראות בניתוחים באיברי המין של נשים דיכוי מיני המכוון נגד נשים כשידוע לנו שבכל החברות הללו נהוגים גם ניתוחים באיברי המין של גברים?

קיימים שני הבדלים מהותיים בין הניתוחים. תוצאות הניתוח אצל גברים אינן הרסניות כמו אצל נשים. הניתוח באיבר המין של הגבר אינו מפחית מהנאתו המינית, בעוד שאצל האשה הוא פוגם או אף מונע לחלוטין את יכולת ההנאה המינית. זוהי אף אחת הסיבות המוצהרות לביצועו של הניתוח, בעוד שאת הניתוחים שנעשים בגברים מנמקים בהיגיינה ובריאות.

האם מודעים הגברים לתוצאות האלה של הניתוח מבחינת הנזק שנגרם בהפחתת ההנאה המינית?

הסיבות שאנשים באפריקה, גברים כנשים, נותנים לניתוח, הן שזהו מנהג ומסורת, אך מופיעה גם הטענה, שהניתוח מונע את יכולת ההנאה המינית של האשה. הפראיות ה"טבעית" של האשה היא סיבה נוספת שנותנים לעיתים קרובות מאד. הניתוח עושה את הנערה שקטה ונוחה יותר לשליטה.

המשך בעמ' 33

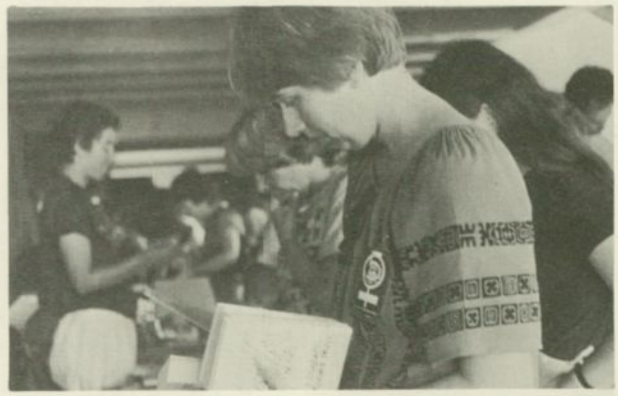

צילום רבקה פריוולד באדיבות "העיר"

ב־10־9 לאוקטובר 1982 נערך ה
אבא חושי בחיפה. נושא ה
לאחר יומיים של דיונים הסתיים
בחזרה א
בין לפני ואחרי הסדנאות וההרצ
לרקוד, לשיר ו

צילום רבקה פריוולד באדיבות "העיר"

הכנס הפמי

צילום רבקה פריוולד   באדיבות "העיר"

ס הפמיניסטי הארצי ה־V בבית
ס היה אלימות נגד נשים.
נס בהפגנה תחת הסיסמה "ניקח
הלילה".
ת שמתנו להיות ביחד, לשוחח,
ילו להתעמל...

ניסטי ה־V

פמיניזם ומחקר אקדמי

ברשותו של פרופסור
ו.ל. גונדרסהיימר אנו
מביאות בפניכן את מאמרו
על אלאונורה מאראגון.
המאמר לקוח מן הספר
"Beyond Their Sex"

נשים בתקופת הרנסאנס

ב־3 ביולי 1473 נכנסה ליאונורה מאראגון אל פרארה בתהלוכת ניצחון. עשרים שנה לאחר מכן, בגיל ארבעים ושלוש, היא עזבה בדרך הצנועה ביותר היאה לנסיכה מהרנסאנס: עטופה בגלימת סגפנים, ומלווה בתהלוכת אבל שקטה של שש־מאות אנשים. היא נלקחה אל המנזר האהוב עליה: קורפוס דומיני.

ליאונורה הגיעה לפרארה כדי להינשא לדוכס ארקול ה־1 לא דווקא בשל ייחודה האנושי, אלא כסמל חי של נורמליות, מעמד רם, והמשכיות. תכונותיה ועצמיותה היו, לפחות בהתחלה, בעלות חשיבות מישנית לעומת שלושת תפקידיה כדמות ציבורית. עצם נוכחותה של אשה בראש החברה של פרארה במעמד של "הגברת הראשונה" סימלה בראש ובראשונה את החזרה למסורת ה"נורמליות" החברתית היציבה, שחסרונה הורגש כבר מאז 1441. תוצאה נוספת של השידוך היה המעמד המכובד שהעניקו למדינה האיטלקית הבריתות באמצעות הנישואים, שהשלכותיהן היו לא רק חברתיות, אלא גם פוליטיות, דיפלומאטיות וצבאיות. ולבסוף, איחוד השושלות החדש הבטיח המשכיות. העמדתו של יורש־עצר חוקי, תחזק את מעמדו של הדוכס במידה ניכרת. לפיכך ניגשו הדוכס והנסיכה במרץ למלא את משימת ההולדה, שהניבה את פירותיה הראשונים בליל ה־17 במאי 1474, עם הולדת הבת. לידותיה הרצופות של ליאונורה מדי שנה נקטעו רק על־ידי המלחמה הוונציאנית ב־1482, אז היא התגלתה לראשונה ככישרון אדמיניסטרטיבי.

עד לאותה תקופה היא כבר הספיקה להעמיד מספר רב של צאצאים לכל מקרה, ושירותיה נדרשו בדחיפות בנושאים אחרים.

עד כאן נראה, כאילו האנטומיה הנשית אמנם קבעה את גורלה של ליאונורה. לכאורה מגלמת ההיסטוריה הביולוגית שלה את מה שהפסיכולוג אריק אריקסון מתאר כתפקידה של האשה בחברות הפטריארכליות: "מוגבלת וחסרת תנועה, משועבדת ומנוצלת (גם מבחינה מינית), מקבלת יחס כשל תינוקת ומפיקה מכל זאת את מה שנקרא בפסיכופתולוגיה 'רווחים משניים' של שליטה מפוקפקת".

אבל יש עדות נוספת לכך שליאונורה, גם בשעה ששילמה את כל המסים שדרש ממנה תפקיד האמהות, היתה בעלת תפיסה כוללנית לגבי תפקידה הפוטנציאלי של האשה בחברה, גם בחברה הנשלטת על־ידי גברים, כפי שהיתה חצר האֶסטֶה במשך שנים. ואמנם היא אספה סביבה חוג של כותבים והוגים, אשר קבלו ללא סייג את רעיון ההצטיינות הנשית, ואפילו את העליונות הנשית. אם נבחן בקצרה את מגוון הפעילות הפוליטית והתרבותית שלה, יתחוורו לנו הסיבות לנאמנות וההתלהבות שהיא עוררה.

חשבון ההוצאות האישיות שלה הסתכם בסכום העצום של שבע־מאות לירות לחודש, בשעה שחצרנים רמי־דרג ודיפלומאטים קיבלו בין עשרים לשמונים לירות, ואנשי חצר רבים קיבלו רק שלוש לירות. רוב הכסף הוקדש, כפי הנראה, למתנות צדקה. ליאונורה היתה ידועה בנדיבותה כלפי בתי־תפילה, נערות עניות שנזקקו לנדוניה, ועניי הערים. הצוות האדמיניסטרטיבי שלה מנה שבעה אנשים, כולם גברים. בנוסף, היו לה שלושים וארבעה עובדים בשכר, ביניהם סייסים, חייטים, מוסיקאים, מלצרים, ומספר משרתות. עצם קיומו של צוות גדול כזה מלמד על רמת פעילות גבוהה. למעשה, גם בשנים שילדה המשיכה ליאונורה לנהל חיים אקטיביים. אפילו בזמן ההריונות היא לא נרתעה מפני הקשיים ואי־הנוחות, הכרוכים בנסיעות ארוכות.

אם כי נמשכה לעתים לבילויים כפריים כגון ציד, היא בילתה פחות זמן מבעלה בבתי־הנופש של משפחת האֶסטֶה, הפזורים ברחבי המדינה. כתוצאה מכך, היתה זו היא ששימשה כסמכות עליונה בהחלטות פוליטיות ודיפלומאטיות. ארבעים ממכתביה כללו בקשות מהדוכס לאישור רטרואקטיבי של פעולה כלשהי, שהיא נקטה בעת העדרו לרגל אחד ממסעותיו הצבאיים התכופים, או, לעתים קרובות יותר, בסתם טיולים מחוץ לעיר.

אין זה מפתיע שלאשה זו – שהשכילה לתפקד כעוצרת של מדינה, להנהיג את ממשלתה בזמן מלחמה, לנהל אחוזה ענקית, לנהל מערכת תכתובת, ולשמש כמופת של צדקה ומוסריות, ובעת ובעונה אחת גם לגדל ולקדם קריירה של משפחה רבת־משתתפים – היה חוג של מעריצים מסורים.

כאן אולי המקום לעצור ולבחון תופעה זו מנקודת ראות שונה במקצת, ולהציג את השאלה – מהי משמעות העובדה, שאנחנו מסוגלים להצביע על נשים משכילות ובעלות כוח כמוה בעבר הרחוק יחסית לגבי ההיסטוריה של הנשים בכלל? ברור שהמקרה של ליאונורה היה יוצא דופן אפילו בקרב בני המלוכה

בתקופתה. מעמדה הרם היה לא רק תוצאה של כשרון וחריצות, אלא גם צירוף מקרים – אישיותה הנמרצת, קהל אוהב במיוחד, ובעל חריף ומוכשר, אך גם עצל במקצת.

הצלחתה היא אם כן בעיקר שילוב של נסיבות מיוחדות במינן, שאיפשרו לאשה בעלת השכלה מסוימת ועוצמה רבה להפוך את המכשולים המוסדיים להישג אישי.

כדי להבין את מלוא משמעות הדבר, יש לשאול כמה נשים בפרארה הפיקו תועלת מהישגיה של ליאונורה, אך – מי שמקווה למצוא מגמות פמיניסטיות בחברת הרנסאנס יתאכזב. המקרה של ליאונורה נוטה לאשר את מסקנותיה של מרגרט לאה קינג במחקרה על נשים משכילות במאה ה־15. שום אשה בפרארה בדורה של ליאונורה לא היתה מסוגלת להתריס כמוה נגד חוקי העליונות הגברית. הדבר נכון גם ביחס למעגל הקרוב של ליאונורה עצמה. את כל המישרות הרגישות בצוות משק ביתה איישו גברים. כשהיא פעלה כעוצרת, היא פקדה על צוות של גברים הקשורים לבעלה. היצירות שהוקדשו לה נכתבו כולן על־ידי גברים. המסות, השירים והדרשות שהנציחו אותה היו פרי־עטם של גברים. ההתכתבות שניהלה היתה עם גברים. ליאונורה אולי היטיבה לתפקד בעולמם של הגברים, אולם אף אשה לא הלכה בעקבותיה.

פרט לאחת. בתה, איזאבלה אֶסטֶה, יחידה מכל חוגי החצר, שהתגלתה ככוח עולה בעולם הפוליטיקה והלימוד. הסיבות לעלייתה היו, כמו במקרה של אמה, בעיקרן של אישיות, ובחלקן של מבנה. כמו ליאונורה, אם כי לא במידה ניכרת כמוה, נישאה גם היא לאדם פחות ממנה. גם היא היתה מסוגלת להתייחס מלכתחילה אל משפחתה החדשה מעֶמדה של כוח. כמו ארקול, הירבה גם בעלה פראנציסקו לשהות בכפר, והשאיר לה חופש פעולה לביטוי כשרונותיה האדמיניסטרטיביים, ודי זמן לפתח תחומי עיסוק נוספים. התלהבותה מהאמנויות החזותיות דומה לזו של אביה: החסות שהעניקה לציירים ולסופרים מעידה על שאיפה עזה ליופי, להוד, ולהאדרה עצמית. יועציה ועוזריה של איזאבלה היו גם הם גברים. בזמנה לא הגיעה שום אשה אחרת לדרגת השכלה או השפעה כשלה.

לו היה עלינו להצביע על גורם אחד שיסביר את הישגיהן של קומץ נשים מופלאות, שהגיעו להצלחה (ולא בתחום הדת) בתקופת הרנסאנס, היינו בוחרים במעמד החברתי. רק החיים בפסגתה של חברה איפשרו לאשה לפתח עיסוקים נוספים, פרט לתחום הצר של ילדים, מטבח, וכנסייה. הנשים שהקיפו את ליאונורה ואת איזאבלה – כמעט כולן אצילות, אך כנועות – משמשות הוכחה חותכת לכך שבעושר ובעמדה חברתית בפני עצמם אין די. אותן נשים היו "שושבינות המלכה" במלוא מובן המלה: מטופחות, מעודנות. רבות מהן היו יכולות בנסִיבות הולמות להתרומם מעבר לגבולות של תפקידי עזר; אך הגבולות היו שם! נשים אלה עמדו מתחת לפסגה, ועובדה זו השפיעה על אופקיהן.

העובדה שליאונורה ושכמותה בערים איטלקיות אחרות לא חוללו תנועת המונים אינה מבטלת את חשיבות הישגיהן בהיסטוריה של הנשים. התנאים שבזכותם יכלו הן – ורק הן – להתגבר על המגבלות הרגילות איפשרו להן, ולו לזמן קצר, ליצור אקלים אינטקלטואלי מסוג חדש. בחוג של ליאונורה, ומאוחר יותר בזה של איזאבלה, היתה לחלק הזדמנות להביע דעות חיוביות על הפוטנציאל הנשי. בן־תקופתה ברטולומאו גוג'ו, למשל, הקדיש לה את ספרו, הבא לבסס את עליונות האשה על הגבר. היו צריכים להתחולל עוד שינויים מרחיקי לכת באידיאולוגיה ובהתפתחות הסוציו־כלכלית, כדי להביא שוב להתייחסות רצינית אל גורל "המין השני". אולם בחצרות איטליה הצפונית של סוף המאה ה־15 יש כבר סימנים רבים של הכרה חדשה החודרת לאִטה. להכרה זו יש בסיס חברתי מוצק בתקופתנו, אך שורשיה בקריירה של נשים כמו ליאונורה.

הפמיניזם נוקט עמדות בכל תחומי הידע האנושי

כיצד החלה העליה בכוחן של המועצות העירוניות לעומת הירידה בכוחן של הגילדות של הסוחרים על הצטרפות נשים לכוח העבודה בטוסקאנה של הרנסאנס? כיצד חיזק פולחן הצניעות של המלכה אליזאבת את המסגרות הפטריאכאליות באנגליה של הרנסאנס?

שאלות אלה ואחרות נדונו בוועידה, שנערכה באוניברסיטת ייל, בנושא "נשי הראנסאנס, גברי הראנסאנס: עיונים ביצירת התרבות והחברה". הדיון, שהשתתפו בו כ־150 חוקרים מתחומים שונים, לא התמקד בפרספקטיבה פמיניסטית דווקא, אולי משום כך הדגים בצורה משכנעת יותר את ההשפעות מרחיקות הלכת של הפמיניזם, של נקודת המבט הפמיניסטית על לימודי הראנסאנס, כמו על שאר תחומי הרוח.

כשני עשורים לאחר שהפמיניזם כבש את מקומו בזירה האקדמית, עניינים פמיניסטים אינם עוד נחלתם הבלעדית של חוגים ללימודי הנשים. הפמיניזם מסייע במידה ניכרת לבחון שוב את מושגינו לא רק לגבי הרנסאנס, אלא לגבי השליטה בכלל על משאבים, מוסדות וערכים. ואמנם בפני הועידה הוצג חומר רחב ומגוון שקודם לכן נהגו להמעיט בערכו או להתעלם מקיומו.

למשל ידוע שבתקופת הרנסאנס היו הנשים מקופחות. לפיכך, כדי לתאר את עולמו, יש להעביר את הדגש מהאירועים הנוצצים, הרמים והמלכותיים אל החיים השגרתיים ואל התופעות החברתיות היום־יומיות, מענייני המדינה אל הדאגות הצנועות לכאורה של המשפחה, עבודות הבית, החברה הכפרית, או חוקי הנישואין.

בוועידה נדונו יצירות ספרותיות של יוצרות כמו לואיזה לָאבֶה, משוררת צרפתיה מהמאה ה־16, של ורוניקה פרוקו, משוררת ונציאנית גם היא מהמאה ה־16.

ספרים כגוון "מעבר להשתייכות המינית" – אוסף מאמרים על נשים משכילות בימי־הביניים והרנסאנס – חשפו חומר שנעלם מעיני החוקרים עד שהפמיניזם האיר אותו למענם. כפי שמלמד שמה של הוועידה, המחקר על הנשים בתקופת הרנסאנס נתן תמריץ לחקור את חייהם של הגברים של התקופה, שכן עיון חוזר במיתוסים, באידיאלים, במוסכמות הקשורים בנשים, מעורר באופן טבעי שאלות לגבי הדעות ביחס לגבריות.

ההתענינות המחודשת בשאלת הזהות הובילה את קופליה קהן, פרופסור־חבר לספרות באוניברסיטת וסליאן, לכתוב את ספרה "אחוזת הגברים: הזהות הגברית אצל שייקספיר". ואילו מרילין פראנץ, הסופרת הידועה, מחברת "חלוקת הנסיון אצל שייקספיר", מחלקת את מחזותיו של שייקספיר לז'אנרים על בסיס של מין: הקומדיה מאפיינת את הנשים והטרגדיה את הגברים.

גירושין מסחררים בירושלים

מאת לילי ריבלין

לבסוף הוא התקשר. היא יראה מהרגע בו יאמר את שמה – יזכיר לה את הקירבה ביניהם. "תהיי שם בדיוק בעשר". הוא לא אמר את שמה. היא היתה אסירת תודה. אפשר לעשות את זה באופן לא־אישי. הוא שתק רגע, ואז כיחכח בגרונו. נעמה ידעה שהוא שוקל כל מילה, מעריך את מצב הרוח שלה באותו מוח מורכב אך מדויק שלו שהקסים אותה בתחילת, ואפילו בסוף, נישואיהם. היא הזכירה לעצמה להיזהר. היה לו זכרון מדהים, וחדשים אחרי שיחה ביניהם יכול היה יואל לאמר, "את תמיד מפרשת לא נכון את מה שאני אומר", ולשחזר, מילה במילה, את הדיאלוג המקורי.

"את הבטחת לעשות את זה". הוא כל כך ניסה לא להקניט אותה. "ובבקשה תהיי שם בזמן, עם תעודת הלידה שלך. נחכה לך במשרד של העורך־דין". היא דימיינה לעצמה את צפורן האגודל שלו מרדנות כולה, ארכה היום ודאי שלושה סנטימטרים לפחות. הוא בטח חייג בה את המספר שלה. בחדשי נישואיהם הראשונים נכנע לתחינותיה וגזר את הצפורן, אבל כשיחסיהם הורעו הצפורן גדלה. היא יכלה לשמוע את קול נשימתו. "אני לא נסוגה", הרגיעה אותו. "אני אהייה שם".

אולי יש לו סיבות טובות לא לתת בה אמון, חשבה כשהניחה את השפופרת. היא ארזה את התיק שלה באמצע הלילה והסתלקה לפירנצה. באמת שלא היתה כל אפשרות אחרת. קרא לזה כימיה לא טובה. הוא אהב לתת הוראות, ולה היה טבע מרדני. הם היו כמו שמן ומים. הוא נמשך לאנדרלמוסיה ולספונטניות שלה והיא מלאה דחייה מהסדר והמשמעת שלו.

הוא ישן כשעזבה, נשימתו הכבדה יצאה אחריה לרחוב. אבל נשימה אנושית, אפילו מדומיינת, לא יכולה להתחרות בדומיית אבנים עתיקות, מוגנות בנצחיותן, לועגות לצעדיה הנעלמים בתמידיות שקטותן. היא בחרה באיטליה מפני שהיתה הניגוד הגמור של ירושלים. למרבה האירוניה נמשכה לערי החומה של טוסקניה המכותרות גבעות ירוקות אציליות, כל כך לא כמו הגבעות העירומות שהקיפו את ירושלים, ובכל זאת דומות באוכלוסיית רוחות־העבר שלהן. רק לא אילו שלה.

אבל ידה הארוכה של משפחתה השיגה אותה. הם התקשרו, הם כתבו מכתבים. יואל לא אמר דבר. משפחתה התחננה, "את מוכרחה לחזור, את לא יכולה לעשות דברים כאלה, כולם מדברים. לפחות תני לו גט." הטרגדיה של גירושין במשפחה, הראשונים מאז ומעולם, התגמדה נוכח מצבו הקשה של יואל. ממנה הם התייאשו. היא היתה אבודה, אבל לו – תני לו הזדמנות. פרופסור צעיר עם מוניטין בינלאומיים יוכל להתחתן שוב בקלות. רדופת אשמה חזרה ארצה. עורך־דין שייצג את יואל התקשר והתחיל לטפל בתהליך, שבמקרה שלהם, הובטח להם, ילך בקלות. בירושלים לאקדמאים יש מהלכים.

כבר עברה למעלה משנה מאז עזבה. כל־כך הרבה דברים קרו. המלחמה. העיר השתנתה. היא השתנתה; היא זכתה בחופש, ובכל זאת, כובד משקלו של הלילה הירושלמי עדיין מילא אותה בזעקת אבות קדמונים נתלים מעל כל פתח, מסמרים אותה לאבן הירושלמית ממנה ניסתה להימלט. היא סירבה לראות את משפחתה, שהיתה לצידו של יואל, שכן, אחרי הכל, האם לא היתה זו היא שעזבה.

למרבה האירוניה חזרה לעיר העתיקה, אותה עזבה משפחתה לפני למעלה ממאה שנה כדי לייסד ישוב יהודי מחוץ לחומות. רצונו של סבה היה להיקבר על הר הזיתים, אליו אי־אפשר היה להגיע. "נניח שהמשיח יבוא, איך אוכל להצטרף אל הקמים לתחייה ? נשמתי תנדוד לנצח אם לא אמצא מנוחה על ההר ההוא", חזר ואמר. "אבל את מה את מבינה", קינטר אותה, "את עובדת אלילים. ודווקא את עובדת האלילים תכנסי לעיר העתיקה ותעמדי על הר הזיתים", אמר, מקנא בעתידה. הוא צדק. כשחזרה ירושלים כבר אוחדה. היא הציעה את האנונימיות, לפחות כך חשבה, של טוסקניה. רק ברחובות הצרים והחשוכים, כשהאבנים הלא־מהוקצעות כופות את נוכחותן מתחת לרגליה, היתה משוחררת מזרועות הטרף של העבר. שם פגשה את כריסטינה.

היא חייכה כשחשבה על כריסטינה. וכמובן יוהאן. ידידיה החדשים מהצפון הקלו על המעבר חזרה לעיר הולדתה, בה חשה נכריה. היא התבוננה בדירה השכורה. למעט המותרות שבטלפון היתה הדירה מורכבת מההכרחי ביותר – מיטה, שולחן מתנודד מכוסה שעוונית, ארבעה שרפרפים וארון בגדים בלוי, בדיוק כמו בדירה שהיתה לה בפירנצה. החלונות נפתחו לחצר פנימית מוקפת בכניסות האחוריות של הבנינים.

מהחלון יכלה לראות את הירח המלא עולה מעל לבתי האבן בני שלוש הקומות. היו, הודות לתקנת הבנייה הבריטית הכפויה, רק מעט בתים גבוהים בירושלים. [בימים ההם, לפני יוני 1967] "הם ידעו את האבן, הבריטים האלה", היה סבה אומר, "היתה להם תחושה של סגנון, זו היתה התכונה הטובה היחידה שלהם". הוא נהג לעצור באמצע ההליכה, מבחין בחיתוך אבן נאה במיוחד. "תגעי בה", רמז לה בידו, "תרגישי את כל מה שאלוהים שם בתוכה. כשאני אמות אני יודע שאהייה חתום בבטחה בקבר שלי, טבלת אבן גדולה מעלי. אבן וחול, אלו הם מקורותינו, כל השאר הוא בניה. לפרשנים לא היה מה להוסיף, הם לא ידעו יותר את האבן והחול שלנו".

היא התגעגעה אליו, אל ספוריו, אל חזונו. אמה, לאה, אמרה לה, "את כמוהו. הוא היה יהודי טוב, אבל..." וקולה היה נשבר, ודמעות, והבלתי נמנע – "גם את שוברת את לבי".

אַשמה. אַשמה, היא כל כך מְלאה אַשמה, בפני אמה, סבתה, אם־סבתה, היא לעולם לא תוכל למלא את צפיותיהן – להיות בת יהודיה טובה. האם יניח לה העבר אי פעם, או היא לו. היא היתה כל כך עייפה שנרדמה בחליפת המכנסיים האלגנטית שלה.

ליואל היתה פנטזיה. "יום אחד", הָזָה, "אביא

לך מישהו הביתה. את סוף סוף תהיי מרוצה, ואני אעלם". יואל נסע לחו"ל לעתים קרובות. בשנות נשואיהם המעטות הפך למומחה מפורסם בתחומו, מרצה בכנסים בינלאומיים, אישיות חשובה, והכל בגלל "משמעת, נעמה, משמעת היא המארגן של היצירתיות", הצהיר מדי יום כאילו היתה אחד מתלמידיו. גם אם צדק, ממנו לא יכלה לשמוע את זה.

יואל חזר מכנס עם אדם זר. "הבאתי אותו הביתה בשבילך", אמר, ונעלם. הזר התבונן בה בקרירות. שפתיו המלאות תפחו קדימה מתוך זקן כהה כמירבץ קני־סוף. עיניו המלוכסנות, שחורות על רקע חיוורון עורו, כבר אנסו אותה. היא נמלטה למטבח להכין קפה אבל כבר היה מאוחר מדי. כשחזרה שכב עירום על הספה. "הוא הביא אותי הביתה בשבילך", לעג. היא התפשטה ושכבה לצידו. אצבעותיו נעו במורד ערפה, באיטיות מטה לאורך גבה, מציתות נקבוביות צמאות שהשחימו בשמש לה הקריבה עצמה מדי יום בתקוה להתאַכֵּל בחום. שפתיה הבקועות קמו לתחיה ממגע הדם המלוח ששיחררו נשיקותיו. היא החליקה חזרה לימי בראשית. רק לפני רגעים ספורים היה זה זכרון קלוש ועכשיו הסמיכות, המיידיות עטפו אותה. היא החלה לשתות אותו לתוכה כשצליל הפעמון פרץ אל תוך הזרם הנוזלי. "זה יואל, הוא תיכנן הכל, משתף הפעולה", חשבה. "בבקשה אלוהים תעשה שזה לא יהיה סיוט". אבל צווחת הפעמון נמשכה.

היא התעוררה בשנאה מהממת ליואל, ונוכחה שהיה זה חלום. עדיין היתה בדירה החשופה, בחליפתה המכנסיים שלה, בלי להחליף בגדים, והיה זה בוקר גירושיה. היא בחנה את החליפה. אף לא קמט. שוב צדקה אמה, תמיד אמרה שמשתלם לקנות דברים טובים. במקום הפעמון נשמעו עכשיו חבטות קצובות על הדלת. שתי דמויות גבוהות נלחצו את דלת הזכוכית הקפואה. היו אלה כריסטינה ויוהאן.

יוהאן החזיק ורד ארוך־גבעול שכותרתו סגורה לגמרי. "באנו לערטלך ממחשבות זימה כך שתוכלי לקחת חלק בטכסי ההטהרות במקדש", אמר כשהוא משתחווה והגיש לה את הורד. היה זה משחקם – המשחק של האֵלים – הם שיחקו אותו, והם האמינו בו. "בת ירושלים באה העת לִהתלכדות המוחלטת עם אבותיך, התנהגי כהלכה ביום גירושיך". יוהאן היה שחקן. תמיד.

מחייכת כחידה במיסתורין, הגישה לה כריסטינה קופסה קטנטנה עטופה בריקוע כסף. נעמה פתחה אותה בזריזות. בתוך הקופסה היה קמיע קטן מעור כחול, צלב רקום על צידו האחד ומגן דוד על השני. "זה כישוף וודו". נעמה נגעה בו בזהירות. הוא הקרין עָצְמָה. "פתחתי אותו וכתבתי בפנים את שמך, ותפרתי אותו חזרה. הוא יגן עליך". "האם הוא יזכיר לי מי אני?" שאלה נעמה. כריסטינה הנהנה בראשה.

לראשונה ראתה את כריסטינה בפתח מצודת דוד, יושבת, כמו דמות רפאים, על קיר האבן הנמוך, מוקפת בילדים ערבים סקרנים שמימיהם לא ראו מישהו בלונדיני כל כך. שערה היה כקורי זהב, עורה שקוף כמעט. היא נראתה מיוסרת, כאילו רצתה שיצילו אותה. נעמה ניגשה אליה. שעות רבות לאחר מכן עדיין היו משוחחות; היתה זו פגישה של נשמות מקורבות, הימשכות הניגודים – הכהה והבהיר – מזרח ומערב, כל מרכיבי המיתוס והכישוף התאחדו בשתיהן.

"היי אתן שתיכן סליחה שאני מפריע, אבל מישהו מוכרח להמשיך את ההצגה". יוהאן, שלטענתו היה נָע בחיים קודמים, עט אל תוך הקירבה ביניהן, לא מאוים יותר על־ידי בלעדיותה. בעדינות הוליך את נעמה אל עבר חדר האמבטיה. "יש לך שעה אחת להכין עצמך לטכס".

האין היא משתמשת בטכס אחד כדי לבטל אחר, חשבה נעמה כשהיא מחפשת אחר פניה במראה. אף פעם לא זכרה מה מראיה והיה עליה לפנות אל הדמות המשתקפת. יותר ויותר התקשתה לבנות עצמה מחדש מדי יום. "בת ירושלים שחורת העין", אמרה דמותה, "בצעי את טכס התרת הקידושין עכשיו".

בבוקר הנישואין הלכה למיקווה. המחשבה על הטבילה באמבט פושר מלא בהפרשותיהן של אינספור דורות של נקבות, עוררה בה תיעוב. יכולים היו לעקוף את החוק הרבני בקניית אישור מיקווה מזוייף שכן לא היא ולא יואל האמינו בטכס אטביסטי זה. אבל אמה התחננה, "רק פעם אחת נעמה, נהגי בדרך המסורתית, למען סבתך". לבסוף, היה זה נימוקו של יואל ששכנע אותה. "תוכלי לרשום ראשי פרקים לרומן או מאמר".

היא התרחצה באיטיות. אחר כך הטפיחה בזהירות את ריח המיטסוקו הכבד על שדיה, על טבורה המושלם, ועל תלולית הונוס שלה, כפי שנהג יואל לכנותה. היא הניחה את הקמיע בתוך חזייתה. "לחיי הטכס, לחיי היטהרות מבושמת," צעקה כשחזרה והצטרפה לכריסטינה ויוהאן.

"לחיי גירושין זרוקים", ענתה כריסטינה והושיטה כַּף ארוך במיוחד, פרי שבועות של ניסויים שערך יוהאן במכונת סיגריות עתיקה שמצא בשוק. יוהאן, אסתטיקון השקוע כולו בהדר וביופי ייצר את הכַּף המעודן ביותר שנראה אי פעם. עטוף בנייר הקרם העתיק מקועקע הורד, התאימה צורתו החטובה בשלמות לפומית הכסף החרוטה שהיתה שייכת, כך אמרו, לאחת מפילגשיו של סולימן.

הכַּף האצילי עשה דרכו באיטיות, ממלא את החדר בארומה הארוטית שלו כשעבר מיד ליד, מעביר את החמימות שחשו האחד כלפי השני. יוהאן, התחיל להרקיע למרומים, זקף ראשו כששמע את משק הכנפיים החולפות. "וכל אלף שנים, נפגשו שלושת היצורים כדי..." שתיהן הפסיקו אותו, "שכחת בירושלים". "נכון. ההקדשה... בירושלים כדי לקדש את בריתם המקורית, שהיתה – להרקיע לשחקים, משוחררים מכבלים מעשה ידי־אנוש". "ולשמר את אידיאל הטהר", הוסיפה כריסטינה. "ולהישאר נאמנים לאבן ולחול".

רק אתם חשה משוחררת מרוחות האבות.

אהבתם הקלה על אשמתה. היא התבוננה בשמש הבקר הירושלמית משתעשעת בחיוורונם, חושפת את הורידים הכחולים הדקים מתחת לעורותיהם השקופים. יוהאן שאף משיכה ארוכה מסיגרית הכישוף. "תפתחי את הפה", ומילא את נעמה בנשימתו החמה. נעמה בלעה עמוקות ונשפה בעדינות אל תוך כריסטינה.

"כבר עשר", יוהאן קם בקפיצה על רגליו. הוא משך את נעמה על רגליה, שם את הורד בכפה, והוליכה לדלת. "עת הגירושין הגיעה". כריסטינה הגיעה שפתיה למצחה של נעמה, "נאוָה הוא מצחך, כי הנה החורף עבר, הגשם חלף הלך לו. הנצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיע..."

היא רצה במורד רחוב בן־יהודה, שם התעוררו הירושלמים השקטים להשמיע קולם, שם היו כולם מוכרים וקונים, שם שכבו מקבצי נדבות על המדרכות. רוכל עתונים מרוקאי גידם, פניו אכולים מצרעת העוני וההזנחה, הפגין את אנושיותו. "אני לא רואה אותך", לחשה. נחושה בדעתה להישאר זרוקה נעה על פני דמויות צהבהבות משננת לעצמה שוב ושוב, "שחורה אני ונאוה, נשיקותי כיין הטוב". היום תחתוך את הקשר הסופי.

היא פתחה את הדלת למשרדו של עורך־הדין. "הם יצאו", אמרה המזכירה הצעירה. "לפני רבע שעה בערך. בעלך אמר שתבואי לבית־הדין הרבני." היא יכלה לתאר לעצמה את יואל, קפוץ שפתיים, פונה לעורך־הדין שלו בסיפוק, "אתה רואה, היא אף פעם לא מגיעה בזמן.".

היא סילקה את המחשבות האלה בפסוקים משיר השירים ורצה במורד הרחוב חולפת על פני המרכז המסחרי של ירושלים שם פרחו פעם מור ולבונה.

אוחזת בורד בחזקה פתחה דלת נוספת. פקיד חסר־גיל עם זקן מוכתם ניקוטין נשא עיניו מערימת ניירות. "זה המשרד לגירושין?" "לא", טפח קולו הצורם הדף את מסיגת־הגבול, "פה רושמים בקשות לנישואין". "אוי, אני מצטערת, על השלט כתוב רבנות". היא ניסתה להאחז באוירת הקלילות. "אני מתגרשת היום, בת ירושלים בדרכה לחופש". תגיד משהו מצחיק כמו: יום טוב לגירושין היום, או – השמיים בהירים, זה סימן טוב, או אולי יהיה לך נוח יותר עם הערה פטליסטית – גם זו לטובה. או – מה עם: לא נורא, העיקר הבריאות.

הפקיד הדתי התבונן ביצור הזר הזה הנצמד בכל כוחו לפרח, נטול כל תחושת כבוד בפני משרדו, לובשת מכנסיים ברבנות. פוי, הוא עשה תנועת יריקה. "את צריכה להתבייש לך", אמר בבוז תהומי. "בית הדין לגירושין הוא ברחוב יפו, בבניין נפרד". אתה לא תייאש אותי, חשבה, בכך שתגיד לי שיש עולם נפרד לאלה שנישאים ולאלה שמתגרשים, ושכמו חלב ובשר אי אפשר לערבב אותם.

היללה שפרצה מחדר ההמתנה הקטן של בית הדין לגירושין בקעה מזקנה מזרחית חסרת שיניים ועטופת שחורים. היא תינתה צרותיה בפני קהל היושבים – ילדים מבוהלים ומלוויהם האומללים של הממתינים להתגרש. "אחרי שנים עשר ילדים, איך הוא יכול לעשות לי את זה?" נושא דרשתה הנלהבת, איש קטן ומצומק כבן שמונים, ישב בפניה מתעקש "אני אלך לקבר שלי אדם חפשי".

נעמה הצמידה את הורד לשפתיה כמו ילדה ממציאה חלום יפה לפני שֵׁדֵי הלילה יתקיפו.

עורך־הדין נופף מהחדר השני. יואל סירב לפגוש את מבטה. "לא יכולת לפחות לגירושין שלך לבוא בזמן?" הוא נעץ עיניו במכנסיה. "יתנו לה להיכנס כך?" נעמה הבחינה באגרופיו הקפוצים. הוא חרק שיניו בדיוק כמו שעשה בשנתו. היא יכלה לראות שעורך־הדין מנסה לסמן משהו. כמו בעבר, בתגובה לַטון המאשים שלו, החלו מחשבותיה לנדוד, אבל הפעם הכריחה עצמה להישאר על הקרקע. או.קיי., נצר של הגאון, אמרה לעצמה, קצת חמלה, בבקשה. הושיטי ידך אליו, געי בו. היא הניעה ידה לעברו. אנא התבונן בי, ראה עיניים שופעות חמימות ומשרות ידידות.

עוד לפני שזה קרה ידעה שכך יהיה. הזימזום הנמשך בחדר חדל בבת אחת כאילו כיבה מישהו את כפתור הקול. רק הידהוד ידו המכה נשמע. תחושת דקירה עמומה פילחה את ראשה, או אולי היו אילו פניה, היא לא ידעה בודאות. את השקט המעיק שבר קולו של פקיד קורא בשמותיהם.

"את בסדר?" עורך־הדין בקושי יכול היה לדבר. "אנשים משכילים לא מכים את הנשים שלהם", לחש לנעמה.

"האם אתה מוכן להציג את התיק", בקע קול מלמעלה. שלושה מלומדים מזוקנים ישבו על במה מוגבהת מציצים מטה עליהם. הם נראו לנעמה כמו שלישיית הלא־רואה, לא־שומע, לא־מדבר. עורך־הדין שהתעשת וחזר לשלוותו, הינהן בראשו. יש ילדים? לא. טוב. הראשים נדו. חבל אבל גם זו לטובה. האם ניסה הזוג כל דרך להשיג פיוס? האם הם בטוחים? כן, כן, עורך־הדין הרגיע אותם, הזוג שרוי בהסכמה, שניהם רוצים בגט. נעמה ניסתה להתרכז בדיון אבל פניה המיוסרים שיוועו לחמימותם של כריסטינה ויוהאן.

הרב אדום־הזקן, הבכיר מבין השלושה, ראה את שם בתוליה. האם היא קרובה של רבי בנימין? אה, אם כך היא מנצר הגאון. עורך הדין הינהן באישור. שלושת הרבנים החלו להתלחש, הם נדו בראשם, ליחשושיהם שרקו וזימזמו, צליל קולם נוקש, מגנה.

לפתע פנה אליה אדום־זקן. "איך את מאייתת את שמך?" הדיבור נעתק מפיה. את יודעת, בטח שאת יודעת, אמרה לעצמה. את הצאצא של אותה שרשרת מטריארכלית ארוכה. היא נגעה בקמיע וזכרה את כריסטינה אחותה הזהובה. השופט בעל עיני־חרוזים־חומות פנה הצידה בחוסר סבלנות. הדם פרץ לראשה. הם רצו אישור לכך שהיא אמנם צאצא של החכם התלמודי, הגאון מוילנה. מה זה משנה להם, תהתה. חוץ מזה, כל מה שהם צריכים לעשות זה להתבונן אל תוך נישמתי, חשבה. אם אתם נמצאים פה, בבית הדין הדתי הזה, לשפוט אותי

– ודאי הוא שיש לכם איזו איכות רוחנית יוצאת דופן שהציבה אתכם שם, מעלי.

התרצו לראות את הכתר הכפול שעל ראשי? האם זה יגלה לכם מי אני? סבה גילה אותו. "בדיוק כמו הנעמה האחרת", אמר תפוש שרעפים. הוא ליטף את שערה וגילה את הבקע העמוק שהפריד בין שני חלקי מוחה. "הייתי רק ילד קטן כשהיא גורשה מירושלים. לא הייתי כשעזבה, אבל אמה, דודתי, ישבה עליה שבעה. מבחינתה נעמה מתה".

מה היא עשתה? מה היא עשתה? אף אחד לא היה מוכן לספר לה. היא היתה עקשנית, היא היתה זדונית, אולי היא היתה שטנית, לא היה בחיים איש שהכיר את נעמה הראשונה.

כל העיניים בחדר נחו עליה. אפילו יואל הוכרח סוף סוף להתבונן בה. "רק תאייתי את השם שלך, השם שלך", התחנן עורך־הדין. "הם לא מאמינים שאני קיימת", נחרדה.

היא התבוננה בעצמה ניצבת מתחת לשופטים. סוף סוף היתה לה תמונה בהירה של עצמה. "אני גבוהה, כהה ובהירה ונושאת את ורד השרון בידי". נ־ע־מ־ה,, אייתה.

סופר סת"ם הקטן שבחדר נשא תהילה לאל. העד המקצועי מילמל "אמן" רעשני. חבר הדיינים כולם כאחד כיחכח בגרונו.

הצעיר שבחבר הדיינים שהכיר את סבה, ואת דודיה, הסביר את החלק האחרון של הטכס. עכשיו היה על יואל לקחת את קלף הגט, שנקנה מסופר הסת"ם, ולהניחו בכפותיה השלוחות קדימה. "ואל תגע בה", הזהיר. "ואל תזרוק את זה, מפני שזה יהיה עלבון".

את הקלף צריך היה להפיל מיד. נעמה צריכה היתה לתפוס אותו, לסגור אותו, לסגור את ידיה ולהרימן מעלה. אל אלוהים, חשבה, והכל ייעלם, כל הכאב. יואל הניח את הקלף בידיה. היא התבוננה בו. דמעה עשתה דרכה אט אט מזוית עינה, מטה במורד אפה. זמן רק עבר מאז טעמה את טעם דמעותיה.

"עכשיו לכי לקיר". כשהיא מחזיקה את הקלף הדוּר הכתב בין ידיה, פסעה על פני סופר הסת"ם הקטן כהה העור והעד המקצועי שנפנפו לעברה כאילו יצאה למסע ארוך.

נעמה פתחה את הקלף. האותיות הארוכות והמסולסלות שאבו אותה אל תוך חשיכת דיו הטכס. המילים היו מכריעות אך בעיקר שלוש מילים קסמו לה. נעמה בת לאה. אַה לאה העדינה, בעדינותך תהרגי. זעקתה הנצחית של אמה, מה יהא עלייך? דמעה מכוונת היטב מוססה את שם לאה. והבת תשחט את האם, חשבה נעמה. הכתב השחור נע. היא היתה בצד השני, שם צחק סבה בהיסטריה. "אמרתי לך, אמרתי לך שאת מכשפה".

ממקומם המרומם, התבוננו הרבנים בחוסר סבלנות באשה שנשארה בעקשנות ליד הקיר. זבוב ענק גלמוד ניסה להימלט בהטילו עצמו כנגד שמשת החלון הגד־לה. יואל סנט בעצבנות בצפורן אגודלו דמוית המקור. כולם נעצו עיניהם בגבה של נעמה.

"תגיד לה לחזור", אמר אדום־הזקן לעורך־הדין.

"אולי זה דיבוק", אמר הרבי ששתק עד כה. לבית הדין לא היה נסיון עם התנהגות שכזו. המקרה הזה לוקח יותר מדי זמן. זיעה נצצה על מצחו של הדיין הבכיר כשחבט בשולחן. "את מוכרחה לחזור", קרא אל הדמות שליד הקיר.

"למה היא עזבה", היתה נעמה שואלת. "אתם מוכרחים לספר לי". "הרחקת לכת יותר מדי", אמר סבה, "הרחקת אל מעבר לאבן ולחול".

"אתה מתכוון שאני לבד".

עוד דמעה זלגה על אותיות הדיו שצייר סופר הסת"ם בהרבה תשומת לב. עוד דמעות באו בעקבותיה מטביעות את האותיות שפעם היו חקוקות לנצח, מטביעות את לאה, אמה, ואת כל סבותיה שבכו על זרען שסטה מן הדרך. הדמעה האחרונה מחקה את האות האחרונה מהקלף.

הרבנים הסתודדו בינם לבין עצמם. דחייה, החליטו. אבל עורך־הדין התנגד. "מרשי הוא אדם עסוק. הוא יוצא את הארץ לכמה חדשים".

הרבנים התייעצו שוב. אחרי שתרם את תרומתו רצה העד המקצועי לסיים את הפרשה. סופר הסת"ם מלמל לעצמו בקדחתנות. מה עליהם לעשות, האשה הזאת לא משתפת פעולה. היא נשארה ליד הקיר, מתעלמת מהנחייתם לחזור. לא היה לכך כל תקדים; איש לא אמר להם שזה מקרה של שיגעון. ובמשפחה כל כך טובה. אה, אבל בדיוק במשפחות טובות כאלה קורית התנהגות סוטה כזו; הן יכולות להרשות לעצמן.

היה זה הצעיר שבחבר הדיינים, זה שהכיר את סבה, שמצא פתרון. "בקשו ממנה לחזור על הטכס". העד החוויר. אף פעם בכל שנותיו בבית הדין לא חזר מישהו על הטכס. "אני צריך לכתוב הסכם חדש?" שאל סופר הסת"ם בתקוה להפוך את האסון לרווח. יואל עמד ללא ניע. גבר צעיר נבחר זה היה, אמנם, מֵת בפנימיותו. מי יתן ויום יבוא ויצור עדין כלשהו יעורר אותו, יפיח אש בגחלי האהבה.

שבעה זוגות עיניים התבוננו בדמות הגבוהה מקבלת את הקלף שהושלך לידיה הפרושות בהמתנה. היא צעדה לקיר ובחזרה.

עורך־הדין לקח ממנה את הקלף והגיש אותו לחבר השופטים. אדום־הזקן השלים את הטכס. "אתה לא יכול להתחתן שלושה חדשים", אמר ליואל. ולנעמה – "אסור לך להתחתן עם כהן. מזל טוב."

אשה צעירה גבוהה וכהה פסעה החוצה אל מהומת הצהריים הירושלמיים. רעש תקיעת הצופרים, פעמוני האופניים שצלילם מתכתי כנגד תערובת התנועות הגרוניות והעיצורים הקשים מילאו את האויר. היא המתינה במעבר החצייה, עולמה מתוחם על ידי גלגלים ענקיים של משאיות חולפות, של חישוקי אופניים דקים המבלים את הדרך הסלולה מחדש המכסה על האבנים הלא ־מהוקצעות הישנות הכולאות מור ולבונה. היא התבוננה בורד. הוא נפתח, חושף את לבו האדום כדם.

תרגמה מאנגלית אורלי לובין

על ספרים וספרות

הוי אחיותי הישראליות

קטע הפתיחה מתוך הפרק ש נכתב על ידי ג'ואן ירון עבור האנתולוגיה "ספר עזר לנשים היהודיות"
ו(The Jewish Women's Handbook")
הספר שנערך בידי סוזאן ווידמן שניידר, עורכת כתב העת "לילית" (רבעון פמיניסטי יהודי), יצא לאור באביב 1983 בהוצאת סיימון ושוסטר, ניו־יורק.

הידד אחיותי הישראליות המתעוררות כעת, בפיגור של 15 שנים לאחר נשים אחרות בעולם החופשי. מה קרה לנו, מה עיכב אותנו, מדוע עבר זמן כה רב עד שהיכרנו בחוסר השוויוניות שלנו? מדוע דחינו, שללנו וחששנו מאלו מאיתנו שניסו להראות לנו את חוסר השוויוניות של מצבנו? מדוע נרתענו מהכרתה של החברה שבה אנו חיים והתייחסנו לנושא כאל פרה קדושה שאין לגעת בה?

מי אנחנו – שכה מפחדות להסתכל, לראות, ללמוד? האם כל כך שקענו בחיי היום יום, בבעיות הקיום, להסתדר בחיים עד שאין לנו כוח, או פנאי, או רצון להתמודד עם רעיונות? האם אין אנו רואות את מציאות חיינו? האם איננו תופשות מהי דמותה של האמת הסובבת אותנו?

החברה שלנו אינה היחידה שבה הנשים נחשבות מבחינה חוקית לרכוש בעליהן. אך מדוע לא קיבלנו זאת כאפלייה? המדינה שלנו אינה היחידה שבה האשה אינה יכולה לגרש את בעלה, אלא רק להתגרש על ידו.

מדוע לא ראינו בכך אפלייה? ארצנו אינה היחידה שבה לגבר נשוי יכולות להיות מספר פילגשים (או מאהבות) לא נשואות, והילדים שנולדים מקשר זה נחשבים חוקיים. בעוד שאשה נשואה עם מאהבים (רווקים או נשואים) נחשבת לאשה שזנתה (במובן המשפטי) ויכולה לאבד את זכויותיה על ילדיה החוקיים ועל רכושה. ואילו ילדים שייוולדו לאשה נשואה ומאהבה ייחשבו כממזרים ולא יוכלו להינשא באופן חוקי אלא לממזרים אחרים. אולם מדוע לא ראינו את המציאות כפי שהיא?

לא רק אצלנו אשה אינה יכולה לעזוב את ביתה באופן חוקי ואפילו כשהיא מחפשת מקלט מפני בעל אלים. אך מדוע, גם בשעה שקיבלנו את הפתרון הפמיניסטי של מקלט לנשים מוכות לא התייחסנו לכך כאל סימן מובהק של אפליית הנשים?

לא רק בחברה שלנו אשה נשפטת בבית משפט שבו אין היא רשאית לשמש כשופטת או עדה. לבתי דין רבניים יש סמכות ייחודית בענייני אישות אך מדוע לא קראנו לילד בשמו?

לא רק בחברה שלנו מתייחסים אל נשים שנאנסו כאשמות באונס שלהן עצמן. אולם מדוע, גם כאשר קיבלנו את מרכזי הסיוע הפמיניסטיים לקורבנות אונס לא ראינו בכך אות למעמדנו הנחות? לא רק התרבות שלנו מוכרת את סחורותיה תוך ניצול גופן של נשים ונערות, מפרסמת סרטים פורנוגרפיים הפוגעים בפרטיות ובכבוד של הנשים ומתייחסת לנשים שלה כאל רכוש פרטי או ציבורי. מדוע לא ראינו בכך הוכחה ניצחת למעמדנו כחפצים ולא כבני אדם?

המדינה שלנו אינה היחידה שבה עבור עבודה שווה, זוכות הנשים לשכר נמוך יותר, פחות הטבות, וסיכויי קידום קטנים יותר. במס הכנסה אין לנשים נשואות תיק משלהן. הן נתקלות בקשיים לקבל מעמד של "ראש משפחה" לצרכי מס – אפילו כאשר הן אלמנות, גרושות או חיות במשפחה חד הורית. מדוע לא הבנו שזוהי אפליה?

החברה שלנו אינה היחידה המתוכננת לזוגות שאחד מהם נשאר בבית, שבה כל השירותים ניתנים רק בשעות העבודה, שבה יום הלימודים מסתיים ב־12, 1 או 2 בצהריים – תלוי באיזו כתה, שבה החנויות נסגרות בצהריים, שבה על ציוד לבית מוטל מיסוי כבד כעל ציוד מותרות, שבה התשלום עבור שירותי נקיון וטיפול בילדים אינו מוכר כהוצאה פטורה ממס, והמעונות לפעוטות הם או יקרים מאוד, או מיועדים למקרי סעד. אך מדוע לא הבנו שזו חברה שאינה משרתת את כל אזרחיה במידה שווה?

מדוע לא מחינו בזעם כאשר ראינו את דיוקנה של האשה הישראלית שהתפרסם בכל העולם, טנק בידה האחת וטרקטור בידה השניה? מדוע לא הבטנו במראה ואמרנו לעצמנו: "אנחנו לא עובדות בשדות, לא סוללות כבישים, לא עוזרות להגן על המולדת, אנחנו (אותן 35% שעובדות מחוץ לבית) עובדות בדרך־כלל ככתבניות במישרות אזרחיות, ואילו אנחנו (אותן 50% המגוייסות לצבא) עובדות בדרך־כלל ככתבניות במדים."

מי אנחנו שאנו פוחדות כל כך להודות שאין אנו אזרחיות שוות זכויות, שאנחנו חיות בחברה המעמידה פנים שהיא שוויונית? מדוע במקום לכעוס על החברה אנחנו לועגות למעטות מבינינו אשר אמרו "די – עד כאן ולא יותר"? מדוע איפשרנו, בקול ענות חלושה של מחאה, להעביר חוק המונע את חופש ההפלה ומציב מחסום בדמות ועדה ממשלתית בינינו ובין הרחם שלנו ולאחר מכן, מדוע הרשינו לבטל את אותו סעיף צודק (סעיף 5) בחוק המגביל הזה, מבלי לצאת להפגנות המוניות? מדוע רק הפמיניסטיות, אותן נשים שכולנו מתעבות וקוראות להן "מכוערות שמנות, לא מצליחות למצוא בעל, מתוסכלות, בטח לסביות" מדוע רק הן הרימו קול זעקה, כבלו את עצמן לשער הכנסת והתפרצו לתוך ועידת הגניקולוגים הצבועים?

איפה היינו? הציבור הגדול של הנשים, אותן 600,000 מאיתנו החברות בארגון הנשים נעמ"ת, מדוע הסתפקנו רק בפנייה מנומסת למחוקקים?

לאן נעלמו במשך השנים כל החלומות והציפיות של החלוצות שהיו בין מקימי המדינה? איפה כל האמניות, הסופרות, המשוררות והעיתונאיות? מדוע הן לא נזעקו להנהיג, להראות, להושיט אצבע מאשימה? מדוע לא שרו זמרות הבלדות שירים על מעמדנו הנחות? מדוע מצאנו מקלט בהעמדת פנים מתמשכת וקיבלנו את הפירסומים של קק"ל כמייצגים את האמת של חיינו?

היכן אנו נמצאות ב־1981? עכשיו סוף סוף אנחנו מתעוררות. עכשיו סוף סוף ישנן נשים הכותבות מחזות על זכויות הנשים, ספרים על מעמדן של הנשים ומאמרים על צדק עבור נשים.

עכשיו סוף סוף אנחנו מתקרבות לאותן נשים פמיניסטיות בביישנות, בהיסוס, בזהירות – רוצות לגעת לדבר לחוש. עכשיו סוף סוף אנחנו מתחילות להקשיב. עכשיו סוף סוף מתחילים להופיע סדקים, אם כי חלשים, באותה קליפה של שביעות רצון, באותה אמונה מוצקה שבישראל אין זמן להאבק על זכויות הנשים. למרות הדימוי של גולדה מאיר – עדיין אין אנו חזקות מספיק. עדיין יש לנו רק 8 נשים בכנסת,

מתוך 120. עדיין אין לנו נשים בראשות עיריות, אין לנו ייצוג במנהיגות עובדים, במנהיגות תעשייתית או פיננסית, בדרגים הגבוהים של הצבא, ורק מעט נשים במקצועות החופשיים. עוד ארוכה הדרך לפנינו.

עלינו לארגן את מועצת הנשים הראשונה, ולו רק במקצוע חופשי אחד, באחד מענפי התעשיה או במשרד ראשי אחד. ונעשה זאת. עלינו להקים את רשת הנשים הראשונה. ונעשה זאת. עלינו ללמוד לקבל את הפמיניסטיות הישראליות ואת הפמיניזם בישראל כתופעה לגיטימית ונעשה זאת.

אנחנו מתחילות לפקוח את עינינו, ואם כי קיימים עדיין המלחמה והחשש שלא להרגיז את "הגברים המגינים עלינו", אותם גברים שאנחנו לפעמים מפנקות, הגברים שאנחנו יולדות, הגברים שאנחנו חיות יחד איתם במדינה הזאת ושלפעמים אנחנו חיות איתם בבית אחד; למרות זאת אנחנו מתחילות להתעורר.

אלה מאיתנו שהיו פעילות בענין שוויון הזכויות לנשים ראו כיצד זה קורה בכל מקום, ולמדו לעקוב אחר גילויי ההתעוררות של הנשים. בדרך זו או אחרת, באמריקה, ביהדות האמריקאית, באירופה, אסיה ואפריקה.

יש תקוה.

מבוי סתום

דר' אראלה דאור

סיפרה של לאה עין־גלוב **מבוי סתום** בנוי אפיזודות אפיזודות, שכל אחת מהן מתארת מקרה שקרה והובא בפני בתי־הדין הרבניים ומשקפת היבט מסויים של תהליכי הגירושין ביהדות של ימינו. התמונה המתקבלת היא של שרירותיות בכל הקשור למעמד האשה, שבכל כיוון אליו היא פנה היא מוצאת את עצמה במבוי סתום.

בפני המבקשת גט מועררים מכשולים רבים, ונראה כי כאשר המדובר בגירושין ביוזמת האשה כל האמצעים כשרים. המושג **שלום־בית**, למשל, במקום להיות תיאור של אושר הפך לגזירה של חיי צער וסבל. הרבנים דורשים מכל זוג שמופיע בפניהם, ללא הבחנה ובלי לרדת לעומקן של נסיבות המקרה, לנסות קודם תקופה של שלום־ביתצ. במקרה הטוב מביא הדבר רק לדחיית ההליכים, אך במקרה הגרוע, כשמדובר בבעל אלים, קיימת גם סכנת נפשות. האשה מוצאת את עצמה במילכוד: אם תישאר עם בעלה נשקפת לה סכנה, ואם תעזוב אותו היא תוכרז **כמורדת**, ולאשה מורדת אין כל זכויות ואפילו גט לא מובטח לה.

תהליך הגירושין הוא חד,צדדי: הגבר הוא שנותן לאשה גט כריתות. תפקיד האשה הוא פאסיבי בלבד, ולכל היותר היא יכולה לסרב לקבל את הגט. אם תסרב, לא יוכל אומנם הבעל להינשא לאחרת, אך הוא רשאי להקים משפחה עם בת־זוג חדשה ולהביא ילדים לעולם ללא חשש שייפגעו מכך. אשה, לעומת זאת, כל עוד היא בגדר אשת־איש, כלומר אשה נשואה ללא גט, אינה רשאית להקים משפחה חדשה, ואם תלד לגבר אחר הם יוכרזו כממזרים האסורים לבוא בקהל ישראל.

המחברת מקווה אומנם שתיעוד הסבל הרב שנגרם למי שנזקקים לעזרת הרבנים בהשגת גט יבייא לשינוי המצב, אולם קשה להאמין שרבנים ישנו מנוהגם בשל טענותיה של אשה, אפילו הן נשענות על תילי תילים של ראיות. כדי להביא לשינוי המצב נראה לי שיהיה צורך באמצעים חריפים יותר. אך דבר זה אינו פוגם, כמובן, בחשיבות סיפרה של לאה עין־גולוב, שמציג את המצב הנוכחי בתמציתיות ובבהירות רבה.

את הספר "מבוי סתום" מאת ליה עין־גלוב ניתן להזמין בעברית ובאנגלית מהוצאת "המין השני", ראי מודעה בעמוד 35.

המחיר למהדורה העברית 40 שקל למהדורה האנגלית 70 שקל.

בָּאתִי אֵלֶיךָ מוּכָּה

מאת ברכה סרי

בָּאתִי אֵלֶיךָ מוּכָּה וּדְפוּקָה וְאִילֶמֶת
וּפָרַשְׂתָּ עָלַי אֶגְרוֹפֶיךָ קְמוּצִים
לְחַבְּקֵנִי בְּאֵשׁ וּבְחֶנֶק.
בָּאתִי אֵלֶיךָ בְּאֶפֶס רָצוֹן
כִּמוּבֶלֶת לָטֶבַח לְכַפֵּר עַל עָווֹן.
וּבְאֶרֶס לִיקַּקְתָּ פְּצָעַי
וְנִשְׁעַנְתָּ עָלַי כְּמַפּוֹלֶת.
וַתְּלַקֵּט פֵּרוּרַי
וַתְּגַלֵּם מֵהֶם צֶלֶם.
חֲרוֹנְךָ כִּי אֶסְפּוֹג,
מַלְקוֹתֶיךָ טָבְעוּ בִּי
עַד עוֹמֶק.
עַד נָגְעוּ חֶרְפָּתִי,
אַשְׁמָתִי הַנִּכְלֶמֶת.
אָז חֲבַקְנוּ יַחְדָיו
לַצָּרָה, לְשִׂנְאָה מְהַמֶּמֶת.
וּשְׂנֵאתִיךָ בְּעוֹז
וְגָאָה בִּי הַלַּהַט
תַּאֲוַת הַבְּשָׂרִים הַדְּוּוּיִים
הַכְּלוּאִים בְּבוֹר שַׁחַת.
הֲזָיוֹת הַנָּקָם
עַל רִגְשׁוֹת אֵין־אוֹנִים
עַד אִיבּוּד מִן הַדַּעַת.
וְכָלָאתִי קָלוֹן
בֵּין חִיּוּךְ וּצְחוֹקִים
וְהֶחְמֵאתִי לַבַּעַל
וְיוּבְשׁוּ הַדְּמָעוֹת
וְהָפְכוּ בִּי לְרַעַל.
וְקִיבַּלְתִּי שְׁתִיקָה
עִם מַכָּה וּמְצוּקָה
עַד
הֲרַמְתָּ יָדְךָ
וַתִּשְׁלַח אֶל הַנַּעַר.

אָז נִשְׁבַּעְתִּי לָעַד
לְהַכְרִית אֶת הַיָּד
הוּנְחֲתָה עַל עוֹלָל
עַל בִּכְיוֹ וְקִיאוֹ
לְהַעֲמִיק בּוֹ צַלֶּקֶת.
אָז נִשְׁבַּעְתִּי אֶנְקוֹם
אֵימָתוֹ הַמְשׁוּתֶּקֶת.
וְנִמְלַטְתִּי מִמְּךָ מוּכָּה
וּשְׁבוּרָה וְנוֹקֶמֶת.
עַל טַפִּי אָז פָּרַשְׂתִּי כְּנָפַיִים
וְגָבַהְתִּי מִצּוּק
וְעָמַקְתִּי מִמַּיִם.
נֶעֱלַמְתִּי מִמְּךָ חֲזָקָה וּשְׁפוּיָה וְרוֹשֶׁמֶת.

מסכים ומסיכות

המהפכן ונערתו

"אדומים"
בימוי: וורן ביטי

מאת אמירה גלבלום

למרות המסך הפנוראמי והסכום העצום שהושקע בעשיית הסרט "אדומים", ולמרות הנושא המרגש לא יכולתי להתאהב בסרט. משהו לא היה בסדר, וזה מתחיל בדמותה של לואיז ברײנט, שאותה משחקת כאן דיאן קיטון כאילו היתה אנני הול בתחילת המאה – ביישנית, חסרת־בטחון ויפהפייה. אך לא כזו היתה לואיז ברײנט החזקה ובעלת ההישגים, שמתה מאלכוהוליזם נשכחת מכל בשנות ה־30'.

בסרט היא יפה כל הזמן. אפילו במסע תלאות בפינלנד המושלגת מופיעה ברײנט־קיטון עם איפור ותסרוקת מושלמים... את הגיבור ריד־בײטי מותר לראות מזיע, מוכה וחולה, אך על הגיבורה להיות נקייה, יפה וסטרילית כל הזמן. הרושם המתקבל מכך הוא שלואיז ברײנט לא סבלה באמת, אלא שטה איכשהו מעל לסערות החיים והתקופה, מוגנת על־ידי גברים.

ברײנט שבסרט מוצגת כאשה לכודה בין גברים, בלתי־מאיימת ופגיעה. בסרט לא מוזכרת העובדה שלואיז ברײנט היתה פעילה בתנועה לשיחרור האשה בארצות־הברית

ולחמה להשגת שיחרור חברתי ומיני, והיא מוצגת כחסרת מוטיבאציה משלה. האמת היתה שהיא לא הלכה אחרי ג'ון ריד לניו־יורק, אלא תכננה להגיע לשם עוד לפני שפגשה בו. היא היתה ידועה בתלבושותיה הלא־שגרתיות, ובדרך זו הביעה את מרדנותה נגד מעמדה הנחות של האשה. היא כתבה וערכה עיתון מקומי בפורטלנד עוד לפני שפגשה בריד, ולא כפי שמציג זאת הסרט, עיתונאית חסרת כישורים, שהיתה זקוקה להשראתו ולהכוונתו של ריד.

במסעה לרוסיה היא היתה פעילה וריאיינה נשים כמו אלכסנדרה קולונטאי בנושא "שאלת האשה". בעקבות המסע היא פרסמה שני ספרים – עובדה שכלל אינה נזכרת בסרט. ודרך אגב, גם בתיאור אמה גולדמן בסרט נשמטה עובדת היותה לוחמת פמיניסטית ידועה.

הסרט אינו מתאר את חייהם של ריד ושל ברײנט אלא הוא רומן שגרתי המתרחש על הרקע המרגש של המהפכה הרוסית; תעיד על כך הסצינה המגוחכת של התעלסות הגבורים כשברקע נשמעת נגינה הירואית של "האינטרנציונל".

הסרט אמור היה לתאר את היחסים שבין מחויבות אישית לאמנות ובין מחויבות חברתית למהפכה. אך במקום זאת שוב ראינו את הגיבור ההוליוודי המוכר – גבר הנלחם נגד כוחות הרע, כשהאשה המעריצה עומדת לצידו. ועוד עיוות היסטורי: הסופר או'ניל מעולם לא בא להצלתה של ברײנט, כפי שעולה מהסרט. לא בכספו נסעה לרוסיה, אלא בכסף שהשתכרה מכתבותיה.

סופרמן והמכשפה

"אהבה ראשונה"
בימוי: עוזי פרס

מאת מירה אריאל

מעבר להרים ולמדבר, בפנטהאוז בנווה אביבים, חיו להם אבא ואמא, בנם ובתם. האבא היה נהדר: איש עסקים מצליח, רך, נינוח ורגיש, נדיב, מבין ומתחשב, אוהב ומחזר אחר אשתו, פתוח לשמוע את ילדיו. האם – קשה, מסוגרת, היסטרית, מרבה להחליף תלבושות הדורות. היא אינה עובדת מחוץ לביתה, ואת ימיה, אנו מבינים, היא מעבירה בקניות או בשהייה בבית. פרט להגשת אוכל, איננו רואים אותה עובדת, גם לא בנקיון ביתה. "יותר מדי טוב לה", מעיר הצופה בשורה מאחורי.

למשפחה זו חודר זר, המאהב הראשון של האם, קיבוצניק צמחוני ומיוסר. הטיפוס הזה, החסר חוט־שידרה משל עצמו, מופיע ביום־הולדתה הארבעים של האשה, ורוצה להשלים דברים שלא נסתיימו ביניהם... עשרים ושתיים שנה קודם לכן. הוא עדין וחלש, והחבריה עושים בו כרצונם. הבעל הנדיב מארחו ומזמינו לישון בביתם, למרות התנגדות האשה. האשה דוחה את חיזוריו, אך בכל זאת פולשת למיטתו באישון לילה. הבת, נאיבית ורגישה כמוהו, מתאהבת ומפתה אותו אף היא והוא

מציית ונענה לנשים, המנהלות את חייו. הבת מבקשת שיבוא לת־אביב, והוא בא. האם מבקשת לפגשו בצומת האלה, והוא בא. הוא תמיד מופתע, מופתע מן העולם המציאותי. הוא אינו מעורב. הדברים קורים לו. הוא אינו נושא באחריות כלשהי למאורעות.

ואחרון אחרון חביב – הבן. הבן המתלבט, החושב, הפועל להגנה על נשות המשפחה. הוא מזדרז להלשין על האם בפני האב, ואינו פונה לאם. כך גם לגבי הבת. האב התמים לא קולט כלום. הוא "טוב" מכדי להבין את "הרוע" המשתולל בביתו האהוב.

האם אינה טהורה כמוהו. היא כן מבינה. בהיסטריה היא יוצאת להגן על הבת. במפגש ברוטאלי היא כופה על הבת לוותר על המאהב המזדקן. התמהוני מצדד באם. בלטיפה מיוסרת אחרונה הוא נפרד מהבת. האם, קשוחה כתמיד, נמרצת, בעקבים מחודדים ובכובע קוקטי מלוכסן, יוצאת עם בתה הבוכייה לדרך.

טרמפיסט, חייל צעיר, העתק של התמהוני המזדקן, מצטרף לנסיעה בהזמנת הבת. האשה מאחורי משוכנעת, שהבת תתאהב בחייל הצעיר ותשכח מהזקן. זו אולי גם המחשבה שעוברת בראשה של האם הנחושה בדעתה. על כל פנים אין היא יכולה לשאת את נוכחותו של הצעיר, והיא מבקשת, ואחר כך אף דורשת ממנו לעזוב. הבחור מסרב. בהתקף היסטרי היא מנסה לסלק אותו בכוח מהמכונית. כדור נפלט מהרובה שלו. זאת לאחר שאמר קודם לכן במפורש, שהרובה אינו טעון. האם מתה במקום. קצת באשמתה, שכן היא זו שתקפה את החייל, והיא עוד היסטרית הרי... גם הבת חשה אשמה – הלא היא זו שהזמינה את החייל... והחייל? הוא המום מכדי לחוש אשמה. מבטו בוהה אל העולם, בדיוק כמו הקיבוצניק.

האב והבן מגיעים. אבירים דוהרים במכונית לבנה. הסופרמנים כבר ישתלטו על העניינים. המכשפה והרוע מוגרו – איזו הקלה...

עזה כמות
קשה כשאול

מריה הקדושה מרחפת עליו, ומכשפות ממרות מתנכלות לו – רק חיזקו את הדיכוטומיה הזו והפכו אותה לקו־יסוד ביחסו של הגבר כלפי האשה.

התפתחות זו לא השכיחה מהגבר את לימודו משכבר הימים; וכשהחל להאמין כי האב היושב במרומים הוא ריבונו היחיד של העולם, ראה את עצמו – האב הארצי שנברא בצלם עליון – כריבון היחיד על כל נכסיו ורכושו, ואת האשה שנבראה מצלעו – כפופה לו ולריבונותו.

"שכלול" זה הלם להפליא את תדמית האשה כחפץ – חפץ אין לו ריבונות משל עצמו! ויתרה מזו – חפץ אין לו רצון משלו. טבעו של חפץ שהוא שייך לבעליו – אפשר להשיגו בדרכים ישרות או במרמה, ואפשר לקנותו (לשם כך קיימים מוסדות הזנות, הפילגשות והנישואין, לחיזוק התפיסה שהאשה היא חפץ בר־קנין).

תפיסה חדשה־ישנה זו הפקיעה מידי האשה את ריבונותה על גופה ורוחה, רמסה את כבודה וזלזלה בשיקול־דעתה. "עטרת בעלה", שהורדה עד אל שפל־המדרגה המעמדית, הופקרה כליל לחסדי הגברים, ומעתה ואילך לא העזה לצאת בגפה אל הרחוב.

תדמית האשה שהתעצבה במרוצת הרובד השני בתולדות האלימות לא היתה מלבבת: אוביקט־מיני נטול רצון וריבונות, ובריה הפכפכת (בתולה־זונה) הנחותה בכל וכל מן הגבר. תדמית ידועת־תלאות זו שירכה דרכה לאורך ההיסטוריה עד למאה ה־18, שהביאה רווחת־מה לעמים רבים. התהפוכות שהתחוללו במהלך המאה הזו ובבאה אחריה, מצאו את האשה פועלת שכם אחד עם הגבר, מסייעת לו בבניין הקהיליה החפשית שלו וסועדת אותו במאבקו לשיפור מעמדו בקהיליה. בשלהי שנות הארבעים של המאה ה־19 התייצבה מול הגבר ותבעה לעצמה זכויות. הגבר אולי הופתע לדעת כי לאשה יש רצון משלה, אבל האשה ידעה זאת היטב, כשם שידעה מה רצונה: היא רצתה חרות, היא רצתה שדעתה תישמע, והיא רצתה בכל מאודה שהגברים יפסיקו להתעלל בה.

מאה שנה, לא יותר, נדרשו לגבר כדי להתגבר על מטרד בלתי־צפוי זה – רצונותיה ההולכים ומתרבים של האשה. במשך הזמן הזה הצליח לסכסך בין רצונותיה ולהציגם כמפוקפקים כל־כך, שאפילו נשים החלו לפקפק בנחישותם. אשה שהתלוננה על אונס, נדרשה להבהיר בדיוק כיצד זה – אם באמת לא רצתה להיאנס – הזדמנה אל נסיבות האונס? שהרי "אי־אפשר להשחיל חוט במחט מתנועעת" (באלזאק).

הגבר גייס את כל הדיוויזיות הותיקות – דיעותיו הקדומות על האשה – ותיגבר אותן בדיעות "חדשניות", שהיו מזיגה משונה של פוריטניות ויקטוריאנית למהדרין וליברליות מהפכנית להלל. סייעה לו בכך גם הפסיכולוגיה, שכוכבה דרך בשמי וינה. לאחר שקבעה כי האשה נחותה מבחינה מינית ונפשית מן הגבר, שלפה הפסיכולוגיה את הקלף החזק, שחרץ את גורל האשה כקרבן טבעי לאלימות מינית – "תיאורית האשה המאזוכיסטית": אשה באה על סיפוקה המיני באמצעות הכאב (ע"פ פרויד), והתוקפנות הזכרית היא עבורה תנאי הכרחי לקבלת הנאה אירוטית (ע"פ דויטש).

העובדה שנשים – "מאזוכיסטיות" ככל שתהיינה – הוסיפו להתלונן על אלימות נגדן, לא עמדה לנגד עיניו של המחוקק ששקד על תיקון מידותיה של החברה; רק כך אפשר להסביר את הופעתן של תופעות־אלימות חדשות־לכאורה, המצטרפות לתופעות הקדומות וביחד עימן מהוות את הרובד השלישי בקורותיה היגעים של האלימות נגד הנשים.

פורנוגרפיה – עוד בטרם קורא לה בשם זה (שמקורו ביוון הקדומה ותרגומו: כתיבה על זונות) היתה הפורנוגרפיה עצם מעצמיה של האלימות נגד הנשים. הצגת האשה כאובייקט מיני, שניצולו והשפלתו מחזקים את הדימוי הגברי, היא תשתית הפורנוגרפיה. על התשתית הזו נבנתה תעשיית־ענק, שמוצריה משווקים בכל העולם ובשורתה בוקעת מכל חרך: תיאטרון וקולנוע, ספרות ואמנות, תקשורת ופרסומת.

כל דאלים... "גבר ערום ואשה ערומה כורעת", לוקה סיניורלי (1441–1523).

בראותן את נחשול הארס המשולח בהן, נזעקו תנועות־הנשים והרימו קולן במחאה, אך קולן לא נשמע. "ליברלים" למיניהם עשו יד אחת, ובשמו של חופש־הביטוי קראו להתיר לחלוטין את כל סוגי הפורנוגרפיה. קרן־ישע בלתי־צפויה האירה לנשים דוקא מן האגף השמרני של דעת־הקהל העולמית – אנשי דת, שמתמיד סלדו מ"דבר זימה ותועבה", ושוחרי־מוסר אחרים התייצבו בראש המחנה שקם להגן על המוסר. אף אחד משני המחנות הנצים ביניהם לא נתן דעתו על המחקרים המוכיחים כי ככל שמתפתח שוק הפורנוגרפיה, כן עולה שיעור מעשי האונס וההתעללות המינית.

בשנת 1970 מינה נשיא ארה"ב ועדה מיוחדת, שתחקור את הנושא ביסודיות ותגיש המלצותיה לנשיא. בדו"ח שפרסמה ועדה זו כלולים ממצאים החושפים את אופייה האמיתי של הפורנוגרפיה. דוגמה לכך הם הממצאים הקובעים כי הצפייה בסרטים פורנוגרפיים מחזקת את ההערכה שהגברים רוחשים לגבריותם, וכי המרכיבים הבסיסיים של הפורנוגרפיה הם גופה העירום של האשה והשימושים השונים שעושים בו. הועדה לא פרסמה ממצאיה כדי להתריע על חומרת התופעה – "זוהי תופעה מוכרת, המעוגנת היטב בהווי של הגבר האמריקני", קבעה הועדה והגישה המלצות להתיר את הפורנוגרפיה.

התעללות מינית בקטינות היא תופעה עתיקת־יומין, הנזכרת גם בקובץ החוקים של

חמורבי (1690 לפה"ס). על נפוצותה של התופעה בימינו ניתן ללמוד מן המחקרים המראים כי לפחות אחת מכל חמש נשים התנסתה בחוויה מינית בטרם מלאו לה 13 שנה. ההתעללות המינית בילדות אפופה בערפל־שתיקה סמיך – רק 20% מהמקרים מדווחים למשטרה. סיבת השתיקה נעוצה בגורמים שונים, וביניהם: תחושת האימה, המלווה לפעמים ברגשי־אשם, גורמת לילדה הנפגעת לנצור את סודה ולשתוק; משפחה שנודע לה על מעשה כזה, מרבה להתלבט בין חובתה להתלונן במשטרה ובין רצונה לחסוך מהילדה צער נוסף, ומחליטה לבסוף לשתוק. עמדת המשפחה איננה מפתיעה, בהתחשב בעובדה שמעשה כזה נחשב כ"דבר שיש עמו קלון", העלול להעטות כלימה הן על הילדה והן על המשפחה.

דוור חשוד
במעשה
מגונה

דוור בן 46, מבאר שבע
נעצר שלשום על ידי ה־
משטרה בחשד שביצע
מעשה מגונה באשה.
באותו יום התלוננה
אשה במשטרה על מעשה
מגונה שביצע בה מחלק־
המכתבים. האשה סיפרה
כי ירדה לתיבת הדואר
שלה, כדי לבדוק אם ה־
גיעו מכתבים. כאשר הת־
בוננה בתיבת־הדואר, נצ־
מה אליה הדוור מאחור,
וביצע בה מעשה מגונה.
המשטרה בודקת אם ה־
איש קשור גם במעשים
מגונים נוספים, שאירעו
באחרונה בבאר שבע.

הטרדות מיניות וחיזורים לסוגיהם – ברחוב, במקום העבודה, במקומות ציבוריים וכד' – הם מעשים שבשגרה, אשר כל אשה נתקלת בהם יום־יום. הטרדות מיניות גובלות לעתים בהתעללות ממש, אלא שהן נתפסות כתופעה צפויה ובלתי־נמנעת, ולכן נדיר מאוד שאשה תדווח עליהן. החיזורים לסוגיהם – פניות, שריקות וקריאות מסורתיות, נגיעות "מקריות", צביטות־עכוז חטופות וכד' – הם תופעה שאין שיעור לנפוצותה, ואולי מכורח השגרה נחשבת לכל היותר כמטרד בלתי־מזיק. אבל כל החיזורים הללו הם צאצאים חוקיים של הכיבוש הקדום, וכדי לעמוד על חומרתם יש לראותם באור הנכון: החיזור התמים־כביכול הוא אמצעי־כיבוש ביד הגבר, השמור לו לשעת־הדחק – בשעות האור, ובעיקר לעיני עוברים ושבים – כשהוא מנוע מלבצע את הכיבוש כהלכתו; גבר שנבצר ממנו להוציא לפועל את זוממו, מסתפק בשריקה או ב"מחמאה" אחרת. אשה המגיבה בשלוות נפש על חיזור כזה, אינה יודעת כי זכותה בשלוות־נפשה תודות לנסיבות החיזור. אשה כזו היתה נחרדת עד מות אילו פנה אליה גבר במקום חשוך ועזוב מאנשים.

אלימות מילולית – גידופים, גערות, ניבולי־פה, בדיחות וכד' – היא תופעה יומיומית, שבאמצעותה אפשר להגיע לאותן תוצאות המושגות באמצעות אלימות פיזית, הכנעה, הפחדה והשפלה – מבלי להסתבך בפלילים!

אלימות ברפואה היא תופעה הנהנית מחסינות ממסדית וגיבוי מלא מצד אנשי מקצוע הקשורים בה, לכן קשה להוכיח את קיומה כתופעה זדונית. כמו לכל תופעות האלימות נגד הנשים, יש גם לאלימות ברפואה תקדימים בהיסטוריה. האסקולפים היווניים, למשל, המציאו את ההיסטריה (שפירושה המילולי: מחלת הרחם) – כל דבר שאשה עושה או אומרת בשעה של התרגשות או כעס, הרי זו היסטריה (האשה אמורה להיות פאסיבית, ולהניח לגבר לטפל בגורמי ההתרגשות). האסקולפים נשכחו, אך ההיסטריה לא התייתמה, ומצאה לה משכן בהיכלי פסיכולוגים יודעי ח"ן, שלמדו מפי פרויד נביאם כי "בשל המעבר משלב ילדותן הגברית לשלב בגרותן הנשית, נוטות הנשים להיסטריה ולתופעות נברוטיות אחרות". רפואת־הנפש לא הסתפקה במורשת היוונים, והמציאה דרכים משלה לטפל ב"פרובלמטיות" של מיניות האשה – תיאורית "האשה המאזוכיסטית", שעליה דובר כבר לעייל, והתיאוריה על עליונות האורגאזם הואגינלי, המתחרה בהצלחה במנהג כריתת הקליטוריס.

לרפואת־הגוף בשורות משלה: נשים משמשות שפני־ניסוי בעיקר לאמצעים למניעת הריון,[4] שכמעט כל אשה המשתמשת בהם חוזה מבשרה את פגיעתם הרעה, אך גם לתרופות מסוכנות – התאלידומיד הזכור לשמצה, "בנדיקטין" הגורם ללידת וולד בעל־מום, ו"די־אטיל־סטילבסטרול" שהתברר כי הוא גורם לסרטן צוואר־הרחם אצל בנותיהן של הנשים שהשתמשו בתרופה זו. נשים קיבלו טיפול מסוכן בעיקור (בעיקר במדינות בהן קיים פיקוח על הילודה) ובעקרות (בארץ זכורה עדיין פרשת הטיפול בעקרות של ד"ר שמואל מאלץ). בשנת 1980 התריעו מינהל המזון והתרופות והשרות לבריאות הציבור בארה"ב על סכנתם של הטמפונים, לאחר שבשנה זו לקו 344 נשים בתסמונות ההלם הרעיל, ו־29 מתוכן מתו, כתוצאה מהשימוש בטמפונים שונים. תופעות אלו, שהתפרסמו בתוך ים של מקרים בודדים, אולי אינן מובילות למסקנות פסקניות, אך הן בהחלט אומרות דרשני.

אלימות באמצעות פולחן היופי – גם לתופעה זו אין מה להתבייש בייחושה העתיק. "מגילת אסתר", "פסיכה" של אפוליאוס ו"סינדרלה" הן דוגמאות לאלימות מסוג זה. קשירת כפות־הרגלים בסין הוצדקה גם היא בנימוקים של יופי. האלימות לשם יופי היא מן החמורות והמתוחכמות ביותר – אין חלק בגוף האשה שלא טעם את מכאוביה.[5] אמנם נשים משתפות פעולה, הן כחסידות פולחן היופי והן כבעלות מקצוע, אך הזרוע המנצחת על כל הפעילות הקדחתנית הזו היא זרועו של הגבר, השר שירי הלל על יפי האשה, מארגן תחרויות־יופי, ומעצב "למענה" אידיאל יופי בלתי־מושג – כל זאת במטרה למנוע את התפתחות אישיותה האינדבידואלית של כל אשה ואשה, וליצור זהות בין האשה ובין הסטריאוטיפים שנוצקו עבורה: יצור פאסיבי, צייתן, ואובייקט מיני, שישתבץ בקלות בפסיפס האלימות נגדה.

אלימות אמצעית היא אלימות הנגרמת כתוצאה מהשפעת הספרות, הקולנוע, הבידור ואמצעי־התקשורת. דוגמאות קלאסיות לתופעה זו הם "כחול הזקן" ו"ג'ק מרטש הנשים", שזכו לגירסאות פופולאריות בספרות ובקולנוע, והפכו מודל לחיקוי עבור עברייני־מין סיטונאים שבאו בעקבותיהם. הנודע מבין כולם (גם זאת תודות לקולנוע) הוא אלברט דה־סלבו, שזכה לכינוי "חונק מבוסטון", ואילו האחרון בהם הוא ג'ראלד סטאנו מפלורידה, העתיד לזכות בתואר "קטלן הנשים הפורה ביותר בהיסטוריה" – 42 נשים מצאו מותן מידו!

התקשורת, למרות תועלתה המרובה, היא הרת־אסון עבור נשים: היא בלמה את תהליך שיקום התדמית שעברו הנשים בין שתי מלחמות־העולם, הפעילה את מלוא עוצמתה כדי להראות את "פרצופה האמיתי" של האשה, והחזירה לגבר את תדמית המאצ'ו הפליאוליתי. נשים וגברים גם יחד קלטו את המסרים הברורים שהועברו אליהם, הזדהו כל אחד עם התפקיד שהועידה לו הדראמה התקשורתית והתנהגו בהתאם – הוא הגיבור הכובש את נערתו וזוכה בה כפרס על גבורתו; היא – קרבנה של גבורה זו.

רצח נשים עקב קנאה "קשה כשאול" או על רקע חילול כבוד המשפחה, או כסיום "מוצלח" של אונס, **אונס, התעללות מינית, מכות וחבלות** המביעות את אהבת הגבר ה"עזה כמוות" – כל אלה לא חדלו להיות תופעות שכיחות.

מדיווחים בעיתונות על מעשי אלימות שנעשו בישראל בתקופה הקצרה שבין 9 בספטמבר לבין 29 באוקטובר ש.ז. נאספו הנתונים הבאים: שבע נשים נרצחו על רקע של חילול כבוד המשפחה; שלוש נשים נרצחו על רקע של קנאה, ושתים נחבלו קשה על רקע דומה; שתי ילדות נרצחו לאחר שבוצעה בהן התעללות מינית; שתים־עשרה נשים נאנסו, חלקן באכזריות רבה; חמש נשים היו קרבן להתעללות מינית ולמעשים מגונים, וילדה בת חמש היתה קרבן למעשה מגונה שבוצע בגופה ע"י נער בן חמש־עשרה.

הזמנים משתנים אך אלימות נגד הנשים לעולם עומדת. אמנם החברה המודרנית אסרה את האלימות לסוגיה, אך בבואה לעסוק בתופעות־אלימות שגלוי וידוע כי נשים הן קרבנותיהן, לא אסרה אלא את התופעות שמוצאן מן הרובד הקדום ביותר: רצח, אונס, תקיפה ומעשים מגונים. דבר המעלה את החשד שהמחוקקים לא חשבו כלל על טובת האשה, אלא רק על מראיתה המתקדמת של החברה. חשד זה מתחזק עוד יותר לנוכח הסייגים הרבים שמערימים נציגי החוק – למן המחוקק ועד השוטר הזוטר – בדרכה של אשה המתלוננת כי הותקפה. האשה נתבעת להוכיח, באמצעות ראייה מסייעת, כי המעשה עליו היא מתלוננת

אכן אירע, וכי הוא נעשה בניגוד לרצונה. עליה להוכיח את טוהר־מידותיה, להסביר כיצד ומדוע נקלעה אל נסיבות הפשע, ובד"כ רצוי לה שהתוקף יהיה אדם זר לה לחלוטין. סייגים אלה ואחרים קיימים אך ורק בחוקים שעניינם אלימות נגד נשים.

אשר לתופעות־אלימות אחרות – את אלו פטרה החברה בנימוקים מנימוקים שונים. פורנוגרפיה, כאשר היא אסורה, מוגדרת כעבירה נגד המוסר שאינה מכוונת כלפי הנשים, וכאשר היא מותרת הרי זה למען חופש־הביטוי. רפואה ויופי הם עניינה של האשה – אשה החשה עצמה נפגעת כתוצאה מטיפול רפואי או טיפול קוסמטי, שאינם בגדר "רשלנות פושעת", יש בידה להגיש תביעה אזרחית ואולי לזכות בדין. כלי התקשורת והתרבות נהנים מחסותו של חופש הביטוי (החברה מוכנה לקצץ את כנפיו של חופש־הביטוי רק כשהיא מעוניינת להפיס דעתו של ציבור חזק, כמו השחורים בארה"ב או הציבור הדתי בארץ). כל שאר התופעות – הטרדות, חיזורים ברחוב וכד' – הן לדעת החברה התייחסויות לגיטימיות כלפי נשים. "התייחסויות" אלו – שהכל מודים כי פעמים הן גסות או מחוצפות, אך פעמים הן "אפילו מחניפות" – נתפסות בתודעת הציבור כאמצעי קשר והתקשרות של הגבר עם האשה, דהיינו – "דרך גבר בעלמה" מימים־ימימה.

יחס החברה כלפי הנשים אינו נובע מקפריזה, אלא הוא תוצאה ישירה של הדעות הקדומות באשר לטיב מוסריותה של האשה ומידת האמינות של רצונה. יחס זה הוא פריה הבאוש של התפיסה הגברית, הרואה באשה חפץ נטול רצון וריבונות, שהגברים רשאים להשתמש בו, לגעת בו או לפנות אליו, בכל מקום ובכל עת שיחפצו בכך.

חברה שמצד אחד אוסרת רק חלק מתופעות־האלימות, ומסייגת אותו בסייגים שהם בגדר גזירה שהנשים אינן יכולות לעמוד בה, ומצד שני כופרת לחלוטין בקיומן של תופעות־אלימות רבות, ובכך שוללת מהנשים את זכותן להגנת החוק, חברה כזו מעידה על עצמה שיש לה ענין רב באלימות נגד הנשים, אותו עניין שהיה לה מאז ומתמיד – דיכוי מעמד הנשים. הזכר הקדמון השתמש באלימות כאמצעי להכנעת הנקבה; הפטריארך ניצל את האלימות להשפלת האשה ולדיכוי מעמדה; והגבר המודרני נעזר בה לביסוס ולהנצחת מעמד הנשים. זה סיפור קורותיה של האלימות נגד הנשים משחר היותה ועד היום.

1. אגרת פולוס הראשונה אל הקורינתיים, י"א 7.
2. היוונים הנציחו את התגלית הנכבדה במנהג חדש: בטכס הנישואין ליווה את הזוג נער ששני הוריו בחיים, אשר נשא את הכינוי אמפיתלס (הפורח משניהם), כסמל לכך שפרי־הבטן בעתיד הוא צאצא לאב ולאם גם יחד.
3. האפוס נקרא במקור "האיש שראה הכל" וזמנו המשוער 2500 לפנה"ס.
4. ראי המאמר "אמצעי מניעה", מאת ד"ר עלמה וילנסקי, מגאזין נגה, גליון מס.1.
5. ראי המאמרים "עקבים" מאת אמירה, מאגאזין נגה, גליון מס. 1; ו"אחיותיה החורגות של סינדרלה" מאת דפנה צור, מאגאזין נגה, גליון מס.5; וכן Andrea Dworkin, "Woman Haling", E.P. Dutton NEW YORK 1974.

כריתת העטרה

המשך מעמ' 19

באיזה גיל נערך הניתוח?

משלושה חודשים עד 12–14 שנים.

מה יחסן של הממשלות באפריקה לניתוחים?

רוב הממשלות מציגות כלפי חוץ עמדה כאילו יחסן למנהג הוא שלילי, בשל היותו בלתי הומאני ובשל הנזקים הבריאותיים שהוא גורם. אך בה בשעה הנטייה היא לא להפסיק את הניתוחים, אלא להפוך אותם ליותר "הומאניים" ולפחות מזיקים, כלומר, לעשות אותם בבתי־חולים תחת הרדמה ובאמצעים מודרניים. הטענה היא שזהו מנהג מסורתי עתיק, שביטולו לא יתקבל בהבנה על־ידי האוכלוסיה. דוגמה טובה לכך היא סומליה. בקונגרס בינלאומי שנערך בוואנקובר ב־1976 תיאר נציג סומליה את הישגי המודרניזאציה בסומליה שלאחר "המהפכה הסוציאליסטית" של 1969. כשנשאל על האינפיבּיולייּשן הוא אמר שכל הנשים עוברות את הניתוח, ודיבר על כך כעל דבר מובן מאליו. זהו מנהג, עתיק מאד, טען, ואנשים אינם אוהבים לוותר על מסורת. כל זאת לאחר שהוא בעצמו תיאר כיצד התגברו על אמונות מסורתיות בהקשרים אחרים.

מה יחסן של קבוצות מהמערב, שמעורבות בתוכניות פיתוח באפריקה, לנושא?

יש קשר של שתיקה. ושוב דוגמה מסומליה: ב־1978 שלחה ארצות־הברית לסומליה קבוצה, במסגרת פעולות הסיוע לפיתוח הבריאות. על הקבוצה היה לחקור באופן יסודי את מצב הבריאות שם. בדו"ח שהגישה הקבוצה אין אפילו מלה אחת על האינפיבּיולייּשן והבעיות הבריאותיות שהוא גורם, כולל מוות של נשים וילדים. זאת למרות שארגון הנשים של האו"ם, שלח לקבוצה דו"ח על כך. כתוצאה מכך נוצר הרושם כאילו ניתוח האינפיבּיולייּשן אינו קיים כלל.

האם את חושבת שזה רלבאנטי לדון בנושא הזה בכנס פמיניסטי בישראל?

בודאי שזה רלבאנטי. צריך לזכור, שכריתת העטרה היא אחד הביטויים של השיטה הפטריארכלית, הנהוגה גם בחברתנו. צורת השארות שתיארתי קודם, שבה הגבר הוא המחליף והאשה היא המוחלפת היא השיטה שמנחה את רעיון הנישואים גם בחברה המערבית וגם בחברה הישראלית, אם כי בצורה מעודנת ומתוחכמת יותר, ולכן קשה להילחם בה. כשהאשה נישאת, היא מוותרת על שמה (שם אביה) ומקבלת את שם בעלה. גם ילדיה מקבלים את שמו של בעלה. מנקודת ראותה של השיטה הזו, המיניות הנשית המועדפת היא זו שמגיבה לתשוקות של אחרים, ולא זו שחושקת באופן אקטיבי.

לכן מנסה החברה, אם זו האפריקאית ואם זו הישראלית, להפחית את תשוקותיה האקטיביות של האשה. דיכוי המיניות של האשה בחברה המערבית נעשה גם הוא בצורה מעודנת ומתוחכמת יותר. למשל, החברה שלנו מסרסת את הנשים בכך שהיא מתעלמת מהעובדה שההנאה המינית מרוכזת בעטרה. מכאן גם המיתוס, שההנאה המינית של האשה יכולה להיות מושגת רק באמצעות חדירה. גם נשים שגילו בגיל ההתבגרות את העטרה הפסיקו להפיק ממנה הנאה, בגלל הלחץ החברתי נגד אוננות. כך שאצלנו, במקום לכרות את העטרה, פשוט מנטרלים אותה באופן פסיכולוגי.

לוח מודעות

קוראות נגה מוזמנות לערב על עיתונות ונשים שיערך ב"צוותא" בהשתתפות עיתונאיות ממגוון רחב של עיתונים וכבתי־עת, ב־4 למרץ 1983.

"צאינה וראינה" – אפילוג

"צאינה וראינה – לתרבות נשים ופמיניזם", חברות הקולקטיב "צאינה וראינה" החליטו על פירוקו באוגוסט 1982. בשלוש שנות פעילותן הפעילו חברות "צאינה וראינה" מרכז פמיניסטי, שנוסד במאי 1979 שהיווה מוקד לפעילות נשים באיזור ת"א, ועשו לקידום תרבות נשים ופמיניזם, תוך שיתוף פעולה עם פרוייקטים פמיניסטיים אחרים.

בעת הפירוק החזיקה "צאינה וראינה" בציוד ואביזרים שונים, וביתרת כסף בסך של ‎-.3000‎ דולאר. בהתאם לתקנון הקולקטיב, הרשום כעמותה, הוחלט לתרום את הכסף והציוד כדלקמן:

תרומות כספיות

‎500.–‎ דולאר נתרמו ל"קול האשה" – ירושלים.

‎500.–‎ דולאר נתרמו לקרן הכנס הפמיניסטי השישי (שיתקיים ב־1983)

‎2,000.–‎ דולאר נתרמו למאגזין "נגה".

הציוד

ספרים, פוסטרים וכו' הועברו ל"קול האשה" – ירושלים.

ריהוט, כלי מטבח ואביזרים ביתיים אחרים נתרמו ל"לא" – המקלט לנשים מוכות בהרצליה.

ריהוט שהושאל ל"צאינה וראינה" על ידי המרכז לסיוע לקורבנות אונס בת"א הוחזר אליהן.

ציוד שהושאל ל"צאינה וראינה" על ידי נשים פרטיות הוחזר למשאילות

לקוראות נגה מספר אחד מוכָּר סיפורי 'הקריעה'שפירסמתי תחת שם בדוי: פועה מרי־דור. סוף סוף אזרתי אומץ לפרסם דברים בשמי האמיתי.

בימים אלה אני מוציאה לאור את ספרי שבעים שירי שוטטות, שהוא גלגולן הבא של מגלות געשה (עוד שם בדוי), אך ההדפסה מתעכבת בשל העדר מימון.

משום כך אני מגייסת את הסכום במכירה מוקדמת למכרים ולקוראים המזמינים את הספר מראש. הספר כולל 70 שירים אישיים המבטאים את עולמותי השונים ואת תהליכי התפתחותי כאישה וכאנוש מילדותי בתימן ועד עתה. כן יובאו בספר מספר שירים מתורגמים לאנגלית. הספר יהיה בכריכה קשה ובנייר עבה.

מזמיני הספר מתבקשים לכתוב אלי ולשלוח שווי של 10 דולאר בצ'ק או בהמחאת דואר לפקודת ברכה סרי, ת"ד 7882, ירושלים, 91077.

בתודה,
ברכה סרי

נשים בארה"ב הקימו קרן שנועדה לסייע לפרוייקטים פמיניסטיים בארץ. בפרטים אפשר לפנות אל:

Devora Almagor ad hoc committe for feminish in Israel The women-s bldg.
3453 18th st.
San Francisco California 94110

במרכז "קול האשה" ירושלים
רחוב ההסתדרות 4 טלפון 245971
חוגים:
ערבית מדוברת מדי יום ב' ב־20.30
אמהות יחידות מדי יום ה' ב־20.30
יעוץ משפטי מדי יום א'
יעוץ אישי מדי יום ג'

ה־8 למרץ יום האשה הבינלאומי

במרכז התנועה הפמיניסטית בישראל
רחוב בן יהודה 82 ת"א
טלפון 234917, 03-234819
מועדון ספרותי
סדנה למרצות
חוגים להעלאת תודעה בעברית ובאנגלית
ועדה לטיפול בתגובות מיידיות

ברכותינו לקולקטיב החדש
אשר ירכז את פעלויות
מרכז "קול האשה"
בירושלים.

מרכז לפעילות פמיניסטית "קול האשה" ירושלים
רחוב ההסתדרות 4, 94230
מחפשות מתנדבות לפעילויות הבאות:
ספריה ניידת בין קיבוצים ומושבים
סקסיזם בספרי ילדים
נשים ובריאות
עזרה לקשישות
נשים נגד אונס
נשים באמנות; תיאטרון; מוסיקה
פמיניזם ולסביות
אמהות יחידות
קבוצת עובדות סוציאליות
פמיניסטיות

למרסל מרסיי איחולי החלמה מהירה מחברותיך הפמיניסטיות האוהבות אותך.

קוץ בה

פרסומאים של מכונות כביסה, מקררים, חמרי נקוי, תכניות חסכון, מוצרי מזון, מערכות סטיראו ועוד ועוד משתמשים באשה ובגופה לפרסם את מוצריהם ואת שרותיהם. נשים מוצגות בפרסומות כעקרות בית עיפות, כנשים חסרות אונים המחכות לבעל המושיע, או כאוביייקטים מיניים כשגופן הוא המֶסר. ייתכן שרבות מכן לא חשבו שפרסומות — המציגות את האשה כנותנת שרותים או כאובייקט מיני — מעליבות למעשה את הנשים. מדור "קוץ בה" קורא לכן לשים לב לפרסומות המעליבות נשים ולמחות ביחד אתנו נגדן. נא שלחו את הפרסומות למדור זה ואנו נפרסמן.

הארץ
מוסף שבועי
י"ד בתשרי תשמ"ג • 1 באוקט' 82
ישראל:
סיפורה של
הפגנה
•
צה"ל:
דיוקנו של
אלוף
•
טלוויזיה:
אחימאיר עם
עצמו
•
מוסיקה:
הוברמן בן
מאה
•
פסיכולוגיה:
על גבול
השפיות
כתבה בעמודים 29-28
••••
זאב:
ארבעת
המינים

46
מוניטין
אופנה
סקס בקולנוע
הישראלי
שלום הגליל
תצלומים-
עדות ראיה
חיי המין של
יצחק בשביס זינגר
אמרי רון —
סקר —
מפ"ם לבד: 6 מנדטים
מדריך מוניטין:
ניתוח נגד אימפוטנציה
שבוע ניו־יורקי

מספר 11, -.50 שקל
טורבו
המגזין למכוניות ואופנועים
Topless
חזרה למכונית הפתוחה
החלה ההרשמה!
תחרות הנהג הטוב ביותר
מבחני דרכים: מיני מטרו • דייהאטסו
מדריך: שוק האביזרים
סוזוקי „קאטאנה" • עד 50 סמ"ק

הכנס הפמיניסטי הארצי ה־V

עם סיום תפקידנו כוועדה המארגנת של הכנס הפמיניסטי הארצי ה־V (שהתקיים בחיפה ב־10/9 לאוקטובר) רצינו להביא נקודות מספר לידיעת כלל הנשים שהשתתפו בכנס:

1. כיוון שרוב הנשים לא משלמות מראש, חלק ניכר מעבודת ההכנה של הכנס היתה תלויה בתרומות והלוואות מגופים פמיניסטיים. אנו מודות ל"צאינה וראינה"; "קול האשה" – ירושלים;"כל אשה" – חיפה; מפגש פמיניסטי אזורי – ת"א; ארגון Women to Women U.S.A; על עזרתן.

2. **תקציב הכנס**

דמי הרשמה	85,183.26 ש'
הלוואות+תרומות	34,835.46 ש'
סה"כ	120,048,72 ש'
הוצאות	
דואר ושונות	7,401.90 ש'
החזר הלוואות	8,354,60 ש'
הדפסות	5,038.50 ש'
פירסום	20,153.35 ש'
מזון	29,477.00 ש'
הסעה להפגנה	6,800.00 ש'
דמי שכירות עבור בית אבא חושי	8,500.00 ש'
ביטוח	1,179.00 ש'
סה"כ	86,904.35 ש'
צ'קים שחזרו	526.00 ש'
סכום שהושאר לתשלומים מאוחרים	5,006.28 ש'
סה"כ הוצאות	92,436.63

נשאר לפיקדון לכנסים הבאים סך של 900 דולאר.

3.בעיקבות פירסום בעיתונות שהשמיץ חלק ממשתתפות הכנס פירסמנו הודעה בשם הוועדה במטרה לסתור דברי בלע אלו. אנו מתנצלות על כך שבמשפט האחרון בהודעתנו משתמע כאילו אנו עצמנו מסתייגות מחלק מהנשים שהשתתפו בכנס. כל הנשים שהשתתפו בו היוו חלק אינטגרלי מהכנס הפמיניסטי הארצי.

4. הפמניסטיות הפעילות יודעות את קשיי העשייה. לכן רצינו לספר לכולן עד כמה אנו נהנינו מהעבודה המשותפת. למרות עומס העבודה והלחצים, אנו מאחלות לנו ולכולן עבודה משותפת ברוח טובה כמו שאנחנו חווינו בהכנת הכנס.

5. תודה לכל משתתפות הכנס ולהתראות בכנס הבא.

הוועדה המארגנת
של הכנס הפמיניסטי הארצי החמישי.

תגובות תגובות תגובות

הקבוצה "נשים נגד הפלישה ללבנון" הוצגה אחרי הכנס בעתונות היומית כאחד הגורמים שעירערו את הסדר הטוב בכנס הפמיניסטי ה־5. לצערנו היו גם מספר נשים פמיניסטיות שותפות לדעה זו; לכן אנו רואות חובה לעצמנו להבהיר את עמדת הקבוצה כפי שהוצגה הן בכנס והן בהזדמנויות אחרות. בחרנו ב"נגה" כי כעתון שכוונתו לקדם את המאבק הפמיניסטי אנו רואות בו את הבמה הראויה לדיון זה.

זמן מה לאחר הכנס הפמיניסטי ה־5 התפרסם ב"ידיעות אחרונות" מאמר של רות שרייבר בו בלטו רמיזות גזעניות כלפי המשתתפות הערביות.

שרייבר מנסה להציג את המשתתפות היהודיות כעדר שיות תמימות (והיו כ־500 כאלה) ההולך שולל אחר קומץ פלסטיניות ש"כבש", "הסיט" ו"סילף" כדבריה.

היא מנסה ליצור חיץ בין הפמיניסטיות היהודיות אותן היא מזהה עם הפמיניזם האוניברסלי לבין הפמיניסטיות הערביות מעכו, נצרת, חיפה ועוד, אותן היא, משום מה, מסרבת לזהות עם הנ"ל וממהרת להדביק להן את התווית של "תועמלניות אש"פ".

שרייבר מתפלאת שהמשתתפות לא מחו ולא זעקו למשמע דבריהן של המשתתפות הפלסטיניות שלטעמה עוררו שאט נפש.

מסתבר, כנראה, שאותן נשים שלקחו חלק בסדנה, מייצגות הלך רוח מסוים בחברה הישראלית, התואם במיוחד את דבריה של אפנאן עלי (בראיון שנתנה ל"העולם הזה") בו היא טוענת ש"הצורה הכי טובה להתנגד למלחמה בצפון זה להיאבק ביחד, נשים פלסטיניות ויהודיות".

ובכן, להשלמת ידיעותיה הקלושות של שרייבר אין הפמיניזם צועד יד ביד עם תפישות עולם גזעניות המצדדות בשוויון לבני גזע, לאום ו/או דת מסויימים בלבד.

אכן, פמיניזם היא תנועת שחרור אוניברסלית וכשמה כן היא. היא כוללת את כל הנשים בעולם, אך שלא כתפישותיה של שרייבר, אוניברסליות זו מתבטאת בסולידריות של כלל הנשים, ובהתנגדות לכל דיכוי המופעל כלפי כל אשה.

חלק מההשקפה הפמיניסטית הוא המודעות

היקש מוטעה

בדיאגרמות ון אפשר להשתמש כדי לברר את תקפותם של טיעונים לוגיים מסוימים, טיעונים המורכבים מכמה הנחות אשר מהן מתבקשת מסקנה מסוימת.

למשל: כל הטייסים הם גיבורים.
כל האסטרונאוטים הם טייסים.
לפיכך כל האסטרונאוטים הם גיבורים.

בדוגמא זו די ברור כי אם ההנחות נכונות אז המסקנה נכונה. נעיין בטיעון אחר. ההנחות הן הבאות:

הנחות: כל הנשים מרבות בדיבור.
כל הטיפשים מרבים בדיבור.

מתוך הנחות אלה נסיק את המסקנות הבאות:

א. לפיכך כל הנשים טיפשות.
ב. לפיכך כל הטיפשים הם נשים.

טיעון מסוג זה נקרא היקש, ובלועזית סילוגיזם (Sylogism).

אל: צוות הקורס "אשנב למתימטיקה"
לידי דר' דניאלה ליבוביץ'

הנידון: <u>הדיון בסילוגיזמים בחוברת "אשנב למתימטיקה" 3–1</u>

נדהמנו לגלות בחוברת "אשנב למתימטיקה" (עמ' 39) דוגמאות סטראוטיפיות הרוויות לעג לנשים. לעומת הדוגמא הראשונה, המכילה הכללות חיוביות על גברים, מביאה הדוגמא השניה השמצות קלאסיות על נשים, ואגב כך, כמובן, מחזקת את הנאמר בה. הטיעון שאלה רק דוגמאות היפותטיות איננו משכנע כלל, שכן ברור שלא עולה בדעתכם להדגים מהו היקש תקף בעזרת הכללות להלן:

1. כל היהודים גנבים.
2. כל האשכנזים שונאים ספרדים.
3. כל בני עדות-המזרח אינם מחונכים.
4. כל הדתיים משתמטים משרות צבאי.

והרי גם הכללות אלה תתפסנה כדוגמאות היפותטיות בלבד, או שמא אין זה כך?

אנו מצפות שהשינוי בטקסט יעשה לאלתר, ודוגמאות נייטראליות תבחרנה.

בכבוד רב

מערכת נגה

אל: מירה אריאל
מערכת "נגה"

הנידון: <u>מכתבך בענין סילוגיזמים בקורס "אשנב למתמטיקה".</u>

לקחנו לתשומת לבנו את האמור במכתבך מיום ה-7.12.82, ואנו מסכימים כי יש צדק בדברייך.

אנו מקוים כי ברור לכל, שדוגמאות אלה הובאו אך ורק לצורך הבהרת החומר המתמטי אנו מבטיחים כי עם הוצאת המהדורה הבאה נחליף דוגמאות אלה באחרות.

בכבוד רב,

ד"ר יהודית גל-עז
צוות המתמטיקה.

מכתבים לנ'גה

בעקבות כתבתה של רות שרייבר ב"ידיעות אחרונות" לאחר הכנס הפמיניסטי ה־V הגיעו אלינו תגובות רבות ואנו מביאות אותן אליכן כלשונן.

שסוגי דיכוי שאינם בהכרח מיניים, כמו למשל דיכוי לאומי, דתי או מעמדי פוגעים ביתר חריפות בנשים בא לידי ביטוי גם בסדנה שהועברה בכנס הפמיניסטי ה־5, "בעיותיהן של נשים פלסטיניות מודעות" (פוליטית), אחת הסדנאות שעליהן יצא קצפה של שרייבר.

השקפה זו היוותה חלק מהבסיס להקמת הקבוצה "נשים נגד הפלישה ללבנון". הקבוצה קמה כקבוצה של נשים פמיניסטיות שנפגשו אחרי ההפגנה הראשונה נגד המלחמה והתרחבה. חלק מהבסיס הרעיוני היתה ההכרה שמלחמת כיבוש פוגעת גם בנשים שבצד הכובש. תוצאת לוואי הכרחית ממצב של כיבוש היא היות החברה הכובשת חברה מיליטריסטית בה תפיסת עמדות כוח מתבצעת מתוך הדרגים הגבוהים של הצבא המאויישים, כמובן, על ידי גברים.

הנשים במצב כזה נעלמות משדה הראיה הציבורי, ותפקידן מסתכם בהיותן אם, אחות, רעיה, או לחילופין, יתומה, אלמנה, אם שכולה.

האלימות נגד נשים גם היא גוברת.

בחברה מיליטריסטית נחשבות הנשים כבני אדם סוג ג' (בעוד שבחברות "מתוקנות" אנחנו נחשבות כסוג ב' בלבד!...) ולו רק בגלל שבחברה בעלת אופי אלים מסוג כזה מהוות הנשים, כתוצאה מפגיעותן הפיסית, קורבן "טבעי".

במהלך המלחמה ערכה הקבוצה פעולות מחאה שונות כגון מיצג מחאה בככר מלכי ישראל, שש משמרות מחאה מול בית סוקולוב בת"א, הפגנה בירושלים ושתי הפגנות בחיפה. כמו כן הצטרפו נשות הקבוצה לכל פעילות של התארגנויות רחבות יותר נגד המלחמה בנושאן סיסמאות כמו: "לא נהיה אליבי לרצח"; "שתיקה פירושה הסכמה"; "צאו מיד מלבנון".

בכנס הפמיניסטי ה־5 יוצגה הקבוצה בדוכן ובסדנה נגד המלחמה בלבנון, שהיתה אחת הסדנאות היותר גדולות בכנס.

השתתפותן של נשים ערביות פלסטיניות בסדנה, שימחה את חברות הקבוצה, משום שלדעתנו אין אפשרות לקיום מאבק נשים בארץ, אלא כתנועה הכוללת נשים משני העמים החיים בה, ואנו כקבוצה תומכות במחאתן של הנשים הפלסטיניות נגד דיכויין הלאומי, כפי שהובעה בכנס.

כיום קיים עניין בקבוצה להתוודעות פוליטית עמוקה יותר למעמדן של נשים משני העמים בנסיבות הפוליטיות הקיימות.

כפמיניסטיות אנו מרגישות שלא ניתן לקיים מאבק פמיניסטי בארץ אלא אם אנו מתיחסות גם לדיכוי הלאומי בו נתון חלק מהנשים החיות כאן.

נשים נגד הפלישה ללבנון

הוועדה המארגנת של הכנס הפמיניסטי ה־5, החליטה לערוך את הכנס בחיפה, בין היתר על מנת לשתף מספר רב ככל האפשר של פמיניסטיות פלסטיניות. לצורך זה נלקחו בחשבון בקביעת עיתוי הכנס חגים וארועים פוליטיים שהפלסטינים נוהגים לציין. ואמנם, פמיניסטיות פלסטיניות לקחו חלק פעיל בכנס, והשתתפו בסדנאות השונות. אחדות מהן אף הינחו שתי סדנאות אשר דנו באלימות נגד האשה הפלסטינית.

השתתפותן הפעילה של נשים פלסטיניות בכנס, וסיומו המוצלח היו לצנינים בעיני העיתונאית רות שרייבר, אשר במאמרה ("ידיעות אחרונות" 11.10.82) לא חסכה ביטויי שטנה, ואף שרבטה אי דיוקים רבים, על מנת לתקוע טריז בין הפמיניסטיות בארץ.

בשיטת "הפרד ומשול" מתיימרת רות שרייבר לתת לגיטימציה לפמיניזם האוניברסלי ולהיות לו מגן. מגן אשר בא לעמוד כנגד הסכנה שכביכול טמונה לו מפמיניסטיות פלסטיניות ומ"נשים נגד הפלישה ללבנון". בשיטה זו היא דחקה פמיניסטיות רבות לעמדת התגוננות– ביניהן נשים שהשתתפו במאבק נגד המלחמה – תוך התכחשות לחלק מהפמיניסטיות וליסוד חשוב בפמיניזם בארץ.

אחד הכלים בו השתמשה העיתונאית, היה, תיאור הפלסטיניות בדרך שיש בה מן הגזענות: "הן בלטו מיד לעין בתוך ציבור של מאות נשים פמיניסטיות, חמש נשים מטופחות, מאופרות ולבושות בבגדים צבעוניים ואופנתיים". מאחר וטענתה שהן היו מאופרות ולבושות אופנתית נוגדת את העובדות, וכמובן שהן לא בלטו לעין, אלא היו חלק אינטגראלי של הקהל המגוון של הנשים הפמיניסטיות, הרי שברור בעליל שכוונתה היתה ליצור תמונה של זרות, ולבנות רגשות של עוינות לעצם המצאותן.

נבצר מבינתי, כיצד כותבות מכתב התגובה ("ידיעות אחרונות" 19.10.82) שהשתתפו בוועדה המארגנת התעלמו מהכוונות הנ"ל של מחברת המאמר. הן אמנם הכחישו את הטיעונים, אך לא תקפו את המסתתר תחתם.

דוגמא, נוספת לזדוניות מאמרה של שרייבר היתה בטיעון, שדברי המנחות עוררו שאט נפש. לא דובים ולא יער. דברי המנחות עוררו סולידריות עם הנשים הפלסטיניות.

ציון שמות במאמר שכולו הסתה, הרי אין לפרשו אלא כקריאה לציד מכשפות. הנשים שהשתתפו תארו את הרדיפות שהן קורבנות להן. (במשפחה, בחברה ובמימסד). לדוגמא – משרד החינוך פיטר אחת מהן בדרכי טרור, וזאת למרות כישוריה, הצלחתה כמורה, והיותה בהריון מתקדם.

אין ספק שרות שרייבר היתה ערה למשמעות ציון השמות, ולא בחלה אף באי דיוקים בצטטה אותן.

ואולם, חמור הוא שמספר חברות בוועדה המארגנת, באופן בלתי אחראי, לא יצאו חוצץ במכתבן נגד נסיון זה. תגובתן על ההתקפה שלוחת הרסן היא בעלת אופי מתנצל, וכך הן מקבלות את תכתיביה של העתונאית ומתכחשות באופן חלקי לתוכן ולנשים שהשתתפו בסדנאות. בכותבן ש"הסדנאות הנ"ל משכו אליהן נשים בעלות השקפות פוליטיות ידועות" הן ממעיטות בחשיבות הסדנה ובמשקלה הרב בכנס, כשלמעשה הסדנה "אלימות נגד נשים פלסטיניות" היתה מהגדולות בכנס, והמספר הרב של המשתתפות בה מוכיח את חיוניותה לפמיניזם בארץ.

מכתב התגובה, שנכתב בלשון התנצלות, במקום שיתקוף את מאמרה של שרייבר בחריפות, וידגיש את חשיבותן של הסדנאות הללו גורם להרגשה של חוסר אמינות. אמנם יש נשים שלא תרתענה להמשיך את פעילותן נגד הכיבוש, אך עקב חוסר האמינות תחשושנה להבא משיתוף פעולה איתנו הפמיניסטיות. חוסר הנכונות של חברות הוועדה המארגנת לקחת על עצמן אחריות לתוצאות מעשיהן וכוונותיהן, עלולה להרתיע את הנשים שבעקבות הפלישה ללבנון החלו לקשר בין דיכוי האשה לבין המצב הפוליטי והכיבוש, ולמנוע את הצטרפותן לפעילות בקבוצות כגון "נשים נגד הפלישה ללבנון".

גרוע מאוד שלחץ מצד אמצעי התקשורת וגורמים מן המימסד, שאינם מזדהים עם מטרותינו, גורם לנסיגה ולוויתור על העקרונות החשובים ביותר, ומוציא אותנו, הפמיניסטיות, מופסדות מכאן ומכאן.

באופן אישי, אני רואה חשיבות רבה בכתיבת מכתב זה, בעיקר משום שהשתתפתי בוועדה המארגנת ולקחתי חלק במאמצים הרבים שהושקעו בהכנת הכנס שנערך בזמן שבלבנון התנהלה מלחמה אכזרית. מלחמה שמטרתה שלילת זכויות. דווקא משום כך ראיתי את התרומה שהכנס יכול לתת לפמיניזם בארץ. פמיניזם, כתנועה פוליטית, הלוחמת נגד דיכוי. נאבקת למען זכויותיהן של כל הנשים, בלי הבדל דת גזע ולאום. זכויות אשר נשללו מאיתנו בהתמדה על ידי אותה מערכת, ואותו מימסד אליהם בעצם מופנית התנצלותו של מכתב התגובה.

כמו כן, חשוב לי להבהיר, שלא כל חברות הוועדה המארגנת לקחו חלק בכתיבת מכתב התגובה, ולא כולן מסכימות עם תוכנו.

איריס פריזמנט
חברת הוועדה המארגנת
של הכנס הפמיניסטי ה־5

מר נח מוזס
העורך האחראי
"ידיעות אחרונות"
א.נ.,

אין הדעת סובלת את המאמר של רות שרייבר על הכנס הפמיניסטי שפירסמת בעיתונך היום. הדבר הנכון ביותר במאמרה הוא המשפט ש"בין חברות המפלגה הקומוניסטית ותועמלניות אש"פ, ולבין הפמיניזם האוניברסלי, אין שום דבר". אך גם בין המאמר של גב' שרייבר ועיתונאות אין שום דבר. אם התועמלניות של אש"פ השתלטו על הכנס כפי שרשום בכותרת המאמר, אז עשו זאת בצורה שקטה מאד. אני, למשל, לא הרגשתי בכלל שהיו שם. לא ראיתי אותן ולא שמעתי אותן – וגם לא חיפשתי אותן.

כפי שאתה יכול לראות ברשימת הסדנאות המצורפת, היו 25 במספר. גב' מהא חורי היתה אמורה להנחות סדנא אחת בבוקר (שהיתה רשומה על הלוח כמבוטלת). גרסיאלה דניאל ושושנה קאן הינחו סדנא בצהריים. אי אפשר לקרוא לזה השתלטות! דוכן אחד שגב' שרייבר בעצמה כתבה שהועבר לפינה בין עשרות דוכנים. אי אפשר לקרוא לזה השתלטות. ואם בסדנא של גרסיאלה ושושנה לא הופגנה התנגדות – כנראה שדיברו לחברות מפלגתן בלבד. אי אפשר לקרוא לזה השתלטות על 400 הנשים שהשתתפו!!!

כפי שאמרתי, אני בכלל לא הרגשתי שהן ישנן.

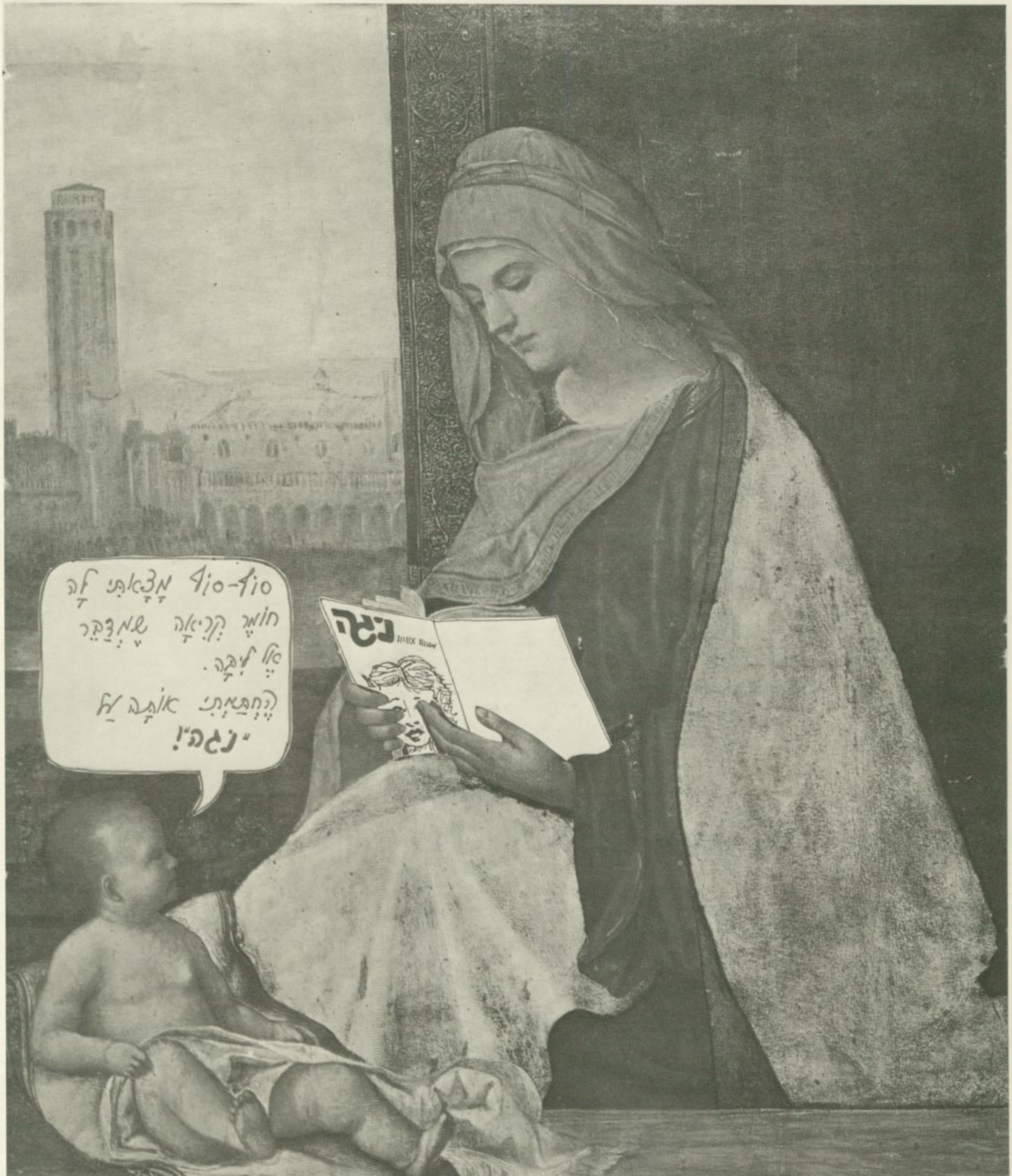
בהפגנה הגדולה של המערך ושלום עכשיו עמדו בקרבת מקום מספר אנשים מבני המיעוטים וממצפן. דף ההסבר הראשון שקיבלתי לידי כשהגעתי להפגנה היה ממצפן. מפגינים אלו החזיקו כרזות שלא היו בדיוק לטעמי – אבל לא חשבתי אפילו לרגע אחד שהם השתלטו על ההפגנה, וגם לא ראיתי שום כתבה בעיתונך שתיארה את ההפגנה ככזאת, כי היא לא היתה כזאת, וגם הכנס הפמיניסטי לא היה כזה.

גב' שרייבר כנראה באה לכנס וחיפשה בנרות דבר מה הרסני לכתוב – ומצאה. כקוראת קבועה של עיתונך, צר לי מאד לראות מאמר כה ירוד ולא אמין – וכותרת כה מסולפת.

במדינה דמוקרטית תמיד קיים מיעוט קיצוני קולני שמביע את דעתו – אך אין זאת אומרת שהוא משתלט על הכלל, מה עוד שבכנס הזה בקושי נשמע קולן.

אני חושבת מר מוזס, שמגיע לציבור הקוראים וציבור הפמיניסטיות שהיו בכנס הנפלא והמעניין הזה, התנצלות מעיתונך.

בכבוד רב
ג'ואן ירון

לכב' נגה ת.ד. 21376 תל אביב	החל מחוברת מס' ____________ רצ"ב המחאה ע"ס **200** שקל עבור **4** גליונות. שמי ____________ כתובתי ____________